Myhajlo Lozynskyj. Galicija u životu Ukrajine, 1916. Prijevod i kulturološki značaj studije

Matana, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:403151

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-26**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakulet

Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnosti

Katedra za ukrajinski jezik i književnost

Myhajlo Lozyns'kyj. *Galicija u životu Ukrajine, 1916.* Prijevod i kulturološki značaj studije

Diplomski rad

Mentor: dr. sc., izv. prof. Jevgenij Paščenko

Studentica: Martina Matana

Zagreb, rujan 2017.

Філософський факультет Загребського університету

Відділ східнослов'янських мов

Кафедра української мови та літератури

МИХАЙЛО ЛОЗИНСЬКИЙ. *ГАЛИЧИНА В ЖИТТЮ УКРАЇНИ, 1916 р.* ПЕРЕКЛАД І КУЛЬТУРОЛОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ПРАЦІ

Дипломна робота

Керівник: проф.,д-р наук Євген Пащенко

Студентка: Мартина Матана

Загреб, вересень 2017 р.

ЗМІСТ

Вступ 4

Михайло Лозинський - видатний дослідник Галичини 7

Життєвий шлях вченого 7

Наукова діяльність М. Лозинського 10

Історико-культурологічна праця Михайла Лозинського *Галичина в житті України* 14

Деякі питання перекладу науково-публіцистичного тексту 24

Переклад 30

Висновки 68

Додаток 71

Оригінал тексту 71

Список використаних джерел 118

I
Вступ

Мета дипломної роботи – представити життя і науковий доробок визначного, але не достатньо відомого, представника української наукової думки першої половини XX століття Михайла Михайловича Лозинського, у першу чергу – на основі його праці *Галичина в житті України*. Дипломна робота має за мету ознайомити хорватського читача з вченим, життя і діяльність якого пов'язані з історією українського національного руху. У роботі виділено деякі питання, що виникали в процесі перекладу праці з української мови на хорватську.

Вчений залишив свій слід в українській історії першої половини XX століття, але став предметом досліджень тільки в останніх роках XX століття. „Протягом тривалого часу в радянській історіографії ім'я М. Лозинського було забороненим і в наукових працях навіть не дозволялося на нього посилатися."[1] У зв'язку з цим ім'я і творчість Михайла Лозинського невідомі також і в Хорватії. Наша спроба буде змінити такий стан речей.

Галичина посідає центральне місце в праці Михайла Лозинського. Нагадаємо, що Галичина - історична область, яка відіграла важливу роль в українському національному відродженні і яка донині не втратила свого значення. Як зазначається в нещодавно опублікованій хорватською мовою праці, розповідь про Галичину „[...] pruža mogućnost upoznati regiju koja je u povijesti imala, ali i danas ima važnu ulogu u društvenim, političkim i kulturnim događajima na prostoru Ukrajine, teritorijalno najveće europske države. Kroz povijest je Galicija bila uključena u niz važnih epoha i događaja, ponajprije kao regija prebivanja slavenskih plemena, uključujući i ljetopisne Bijele Hrvate."[2] Як дізнаємось з перекладу тексту Ярослава Ісаєвича, нині територія Галичини простягається на п'ять областей: „Prema suvremenoj administrativnoj podjeli, to je teritorij Ljvivs'ke i Ivano-Frankivs'ke oblasti, većeg

[1] Олійник, Микола Андрійович. *Громадсько-політична і науково-публіцистична діяльність Михайла Лозинського:* автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. історичних наук*:* Спец.: 07.00.01 "історія України"/ М. А. Олійник. – Львів. – 2011. – С. 7.

[2] Paščenko, Jevgenij. *Galicija-daleka i bliska* в книзі *Ukrajinska Galicija*. Priredio Jevgenij Paščenko. Zagreb: Katedra za ukrajinski jezik i književnost, 2015. – С. 7-8.

dijela Ternopiljs'ke oblasti, južnog dijela Rivnens'ke oblasti te južnog i istočnog dijela Potkarpatskoga vojvodstva Poljske."[3]

Переклад праці М. Лозинського повинен доповнити існуючі знання – не лише самим фактом перекладу, а й представленням автора, Михайла Лозинського, в хорватському інформативному фонді.

Предмет роботи праця *Галичина в житті України,* яка збільшує знання про регіон та його історію, дає можливість збагатити історичний контекст в історії українсько-хорватських міжкультурних взаємин.

Методичні засади перекладу здійснювалися на підставі теоретичних розробок української і хорватської наукової літератури, зокрема в галузі перекладу. Для кращого розуміння значення і складності процесу перекладу визначаємо деякі важливі дефініції. „Перекладацька діяльність у сучасному світі набуває дедалі більших масштабів і все більшу соціальну значущість. [...] Для того, щоб добре перекладати, необхідно знати закони перекладу, які визначаються його складною і суперечливою природою, чітко уявляти вимоги, що висуваються суспільством до перекладу і перекладача."[4] Зокрема, хорватська теоретик перекладацького процесу Ксенія Премур так окреслює перекладання: „Prevođenje je jedan od oblika ljudske djelatnosti tijekom kojeg se procesa poruka, izražena jednim prirodnim jezikom pretvara u istovrijednu poruku izraženu nekim drugim jezikom. Proces se prevođenja, dakle, može razumjeti kao proces pretvaranja i preoblikovanja poruke (misli, osjećaja, želje ili naredbe) koja je izvorno kodirana u jednom jeziku odgovarajućim jezičnim ekvivalentima drugog jezika-cilja, pri čemu sadržaj i oblik poruke moraju zadržati što je moguće veći obim svoje izvornosti, načina na koji je poruka odaslana i njegovog odgovarajućeg razumijevanja."[5]

Робота **структурно** складається з шести розділів. **Вступний розділ** уводить у зміст роботи, визначаючи головні теми.

[3] Presl, Nika. Переклад тексту *Галичина* Ярослава Ісаєвича в книзі *Ukrajinska Galicija*. priredio Jevgenij Paščenko. Zagreb: Katedra za ukrajinski jezik i književnost, 2015. – С. 15.
[4] Шумейко, Н.В. *Особливості формування професійної компетенції перекладача*, „Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ". Серія Філологія, Педагогіка, Психологія. Випуск 25. Київський національний лінгвістичний університет. – 2012. - С. 232.
[5] Premur, Kesnija. *Teorija prevođenja*. Ladina TU d.o.o. – Dubrava, 1998. Str. 7-8.

Другий розділ - *Михайло Лозинський - видатний дослідник Галичини* складається з двох підрозділів, які висвітлюють життя і наукову діяльність вченого.

У наступному, **третьому, розділі** звертаємо увагу на деякі відгуки, які праця мала в суспільстві, і визначаємо найважливіші, на нашу думку, зауваги і висновки автора.

У четвертому розділі охарактеризовано деякі проблеми, які виникли в ході перекладу, і запропоновано їхні вирішення.

П'ятий розділ - **переклад тексту** хорватською мовою.

У **Висновках** зроблено стислий аналіз перекладацького аспекту роботи.

У **Додатку** подано **оригінал** тексту *Галичина в життю України.*

У кінці дипломної роботи подається **список використаних джерел**.

Текст написано за нормами української літературної мови того часу. Тому в тексті нашої роботи зберігаємо автентичну мову, яка виступає як своєрідний документ мовної ситуації України в другій половині XIX і на початку XX століття.

II

Михайло Лозинський - видатний дослідник Галичини

Життєвий шлях вченого

Хоча в центрі нашої уваги перш за все науково-публіцистичний твір М. Лозинського *Галичина в житті України*, безумовно, треба представити в загальних рисах самого автора, який відіграв важливу роль в українському суспільстві на початку XX століття. Він був відомий публіцист, літературознавець, перекладач, правознавець, політичний та громадський діяч.

Про вченого нема достатньо літератури, оскільки його замовчували різні режими. Користуючись не багатьма джерелами, відзначимо головні етапи його життя, посилаючись на сучасні дослідження.

У селі Бабин-Зарічний (Івано-Франківська область) 30 липня 1880 р. народився Михайло Михайлович Лозинський. Коли йому було 13 років, його віддали до Станиславівської бурси. Після 5 років він приїхав до Львова, де вступив до Львівської академічної гімназії. Після закінчення гімназії продовжує своє навчання в Львівському національному університеті імені Івана Франка, на юридичному факультеті. Але швидко після того він залишає Львів і відправляється до Відня, а згодом і до Цюріху. У Цюріху, приблизно 1902 р., він одружився з Марією Рафаїлівною Таратутою. Незабаром він з дружиною повернувся до Відня, а швидко потім і до Львова, де М. Лозинський працював як журналіст, літератор, перекладач. Він став знаним публіцистом, зокрема довголітнім членом редакції щоденної газети "Діло" у Львові, співробітником часописів "Гасло" у Чернівцях, "Громадська думка", "Рада" у Києві та ін.[6] До 1906 р. Марія народила йому четверо дітей – три сини і доньку. 1907 року Михайло Лозинський отримав звання доктора права у Віденському університеті.

У березні 1919 р. він став товаришем державного секретаря закордонних справ ЗОУНР. Того самого року він - один із членів української делегації на Паризькій мирній

[6] Олексій Сухий, *ЗУНР 1918–1923. Уряди. Постаті* – Михайло Лозинський. http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/18/180Lozynskyj.pdf.

конференції, де велися переговори про українсько-польське перемир'я. Стосовно його участі в складі делегації на згадуваній конференції треба сказати, що „у Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України зберігається „Відкритий лист…" М. Лозинського до уряду ЗУНР, в якому він звітує про діяльність української делегації на Паризькій мирній конференції, характеризує відносини між її членами та закликає до збереження національної єдності."[7]

Дослідники зазначають, що на початку 1920 р. М. Лозинський з родиною оселився у німецькому місті Гейдельберзі, періодично виїжджаючи до Берліна, Відня, Праги[8]. З 1921 до 1927 р. працює професором міжнародного права й історії української політичної думки в Українському Вільному Університеті (у Відні і Празі). Наприкінці 1920-их рр. переїхав до УСРР, точніше до Харкова, де очолював кафедру права в Інституті народного господарства (1928—1930 рр.), також займав посаду в Харківському інституті марксизму.

„У березні 1931 р. у зв'язку з арештами у справі "Українського національного центру" львівське "Діло" сповістило читачів: „Польські джерела повідомляють будьто би ДПУ впало на слід великої української націоналістичної організації, яка приготовляла змову для відірвання України від СРСР [...]. Змову викрили. Арештували багато старшин-українців і емігрантів із Східної Галичини. [...] Арештували теж члена ВУАН, проф., д-ра Михайла Лозинського зі Львова. [...] Більшість арештованих заслали на Соловецькі острови". Проте ця інформація не відповідала дійсності – М. Лозинський перебував тоді на волі […]. Арешт М. Лозинського відбувся через два роки – 21 березня 1933 р. за обвинуваченням у приналежності до "Української військової організації"."[9] Або ж, як писав професор Василь Грищук у передмові до праці *Галичина в житті України*: „У 1930 рр. його спіткала доля більшої частини української інтелігенції, знищеної сталінським режимом. Він був заарештований і засланий на Північний Урал."[10] По-перше, засудили його на 10 років виправно-трудових таборів і заслали на Соловки. Учений багато разів

---

[7] Олійник, Микола Андрійович. *Громадсько-політична і науково-публіцистична діяльність Михайла Лозинського:* автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. історичних наук*:* Спец.: 07.00.01 "історія України"/ М. А. Олійник. Львів – 2011. – С. 8-9.

[8] Олексій Сухий, *ЗУНР 1918–1923. Уряди. Постаті*. Михайло Лозинський. http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/18/180Lozynskyj.pdf.

[9] Сухий, Олексій, *ЗУНР 1918–1923. Уряди. Постаті* - Михайло Лозинський. http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/18/180Lozynskyj.pdf.

[10] З передмови діла *Галичина в житті України*, написав професор Василь Ґрещук. *Українознавство: документи, матеріали, раритети*, Інститут українознавства при Прикарпатському університеті ім. В. Стефаника, 1999. С. 6.

звертався до уряду, прохаючи про звільнення, але без успіху. Пізніше, 9 жовтня 1937 року, разом з іншими (134 особи) був засуджений за „контрреволюційну націоналістичну, шпигунську й терористичну діяльність в Україні. Згідно звинувачення, ці люди, „залишаючись на попередніх контрреволюційних позиціях, продовжуючи контрреволюційну шпигунську, терористичну діяльність, створили контрреволюційну організацію "Всеукраїнський націоналістичний блок." Всіх розстріляли 3 листопада 1937 р. Питання про реабілітацію М. Лозинського порушив 24 серпня 1956 р. директор Інституту суспільних наук АН УРСР, академік І.П. Крип'якевич. Ухвалою Військового трибуналу КВО від 24 вересня 1957 р. постанови Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 23 вересня 1933 р. та Трійки УНКВС СРСР по Ленінградській області від 9 жовтня 1937 р. були скасовані і справа щодо М. Лозинського припинена за відсутністю складу злочину."[11]

Отже, перед нами постать патріота, вченого, який своїм життям і діяльністю уособлює долю української інтелігенції, що виступала за ствердження історичної правди і яка була жертвою репресій політичних режимів різних часів.

[11] Сухий, Олексій. *Михайло Лозинський*. Західно-українська народна республіка 1918–1923. Уряди. Постаті - Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; гол. ред. Ярослав Ісаєвич; упоряд: Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Соляр. – Львів, 2009. – 170 с. http://www.inst-ukr.lviv.ua/uk/publications/books/book/?newsid=72

Наукова діяльність М. Лозинського

Як зазначає біограф вченого М. Олійник, постать М. Лозинського постійно замовчувалася: „Протягом тривалого часу в радянській історіографії ім'я М. Лозинського було забороненим, і в наукових працях навіть не дозволялося на нього посилатися. Цілком очевидно, що це стало причиною відсутності спроб фундаментально дослідити та узагальнити творчість ученого.“[12] Було заборонено займатися діяльністю вченого і через те його праця залишилася невідомою багато людям. На щастя, нам не заборонено займатися багатосторонньою особистістю, якою був Михайло Лозинський, який постійно творив протягом майже тридцяти років.

З 1897 року розпочалася діяльність Михайла Лозинського літературна, перекладацька та театрально-критична. 1900 р., коли він ще був учнем гімназії, М. Лозинський надіслав до „Літературно-наукового вісника“ (ЛНВ) деякі свої поезії та переклади. „У листі від 27 лютого 1900 р. він просив І. Франка висловити свою думку про його „кепські вірші”.”[13] Ці “кепські вірші” була його поетична збірка *Любов-туга*. Ми вже сказали, що вчений співпрацював з редакціями багатьох журналів і газет, але ми не сказали, що саме Іван Франко допоміг йому на початку кар'єри. Лозинському було потрібно заробляти, і він 1902 р. писав Івану Франку, точніше редакції ЛНВ. До листа додав і зроблений ним переклад поеми М. Горького *Двадцять шість і одна*. Так він тоді писав: „Вас просив би я надрукувати сей переклад, а рівночасно дати мені хоч невелику постійну роботу в «Літ[ературно]-наук[овому] віснику» чи в яких инших виданнях, що ґрунтуються коло «Тов[ариств]а ім. Шевченка», прим[іром] в «Видавничій спілці» абощо. Мої матеріальні відносини такі погані, як були, пр[иміром], Ваші в 70-их і з початком 80-их рр.; лучші остілько, що мене не тягають по арештах, але о много гірші тому, що в мене сім'я… А заробітку дуже мало [….] Робота, о яку Вас прошу, – се головно переклади

[12] Олійник, Микола Андрійович. *Громадсько-політична і науково-публіцистична діяльність Михайла Лозинського:* автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. історичних наук*:* Спец.: 07.00.01 “історія України”/ М. А. Олійник. – Львів, 2011. – С. 7.

[13] Тихолоз, Наталя, *Від «молодої України» до «розстріляного відродження»: Іван Франко та Михайло Лозинський на творчих перехрестях,* Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2015. Вип. 62. С. 217–228.

].”[14]Отримавши допомогу Франка, Лозинський починає публікувати свої переклади. Він перекладав з багатьох мов. Низку його перекладів подала Наталя Тихолоз у своїй статті, на яку ми вже посилалися і яка служила нам як головне джерело інформації про відносини Франка і Лозинського. Вона написала: „[...] він переклав з англійської мови Марка Твена *Рай чи пекло?* (1904), з шведської – З. Ляґерлєф *Чуда Антихриста* (1904), з російської – Л. Андреєва *Пропасть* (1904) та Л. Толстого *По що?* (1906), з італійської – Паскаля Віллярі *Болючі питання: ірредентизм* (1904), з данської – Г. Банґа *Мадам де Кірона* (1905), з французької – О. Мірбо *На стрічу щастю* (1904), А. Франса *Розділ держави від церкви* (1905), А. Ліхтенбергера *Гайне і сен-сімонізм* (1906); з норвезької – Б. Б’єрнсона *Марі* (1907).”[15]

Завдяки співробітництву з І. Франком і участі в діяльності Русько-Української Радикальної Партії, формується початкова політична думка М. Лозинського. Незабаром саме ця думка стає близькою до анархо-комунізму, коли вчений знаходиться за кордоном. Такі політичні погляди не були тривалими – швидко дійшло до розчарування Лозинського в анархізмі. „Починаючи з 1906 р., бере активну участь у суспільно-політичному житті Східної Галичини і поступово відходить від ідей анархізму, а його праці та громадські виступи починають наповнюватися радикально-націоналістичним змістом. Ця зміна в його світогляді була пов’язана, насамперед, із тогочасним політичним становищем у краї – польсько-українським протистоянням у боротьбі за український університет у Львові, селянськими страйками, виборчою реформою, а також працею у часописах УРП та УНДП. Усе це сприяло відходу М. Лозинського від лівих політичних ідей.“[16] Нарешті він дійшов до такої політичної свідомості, якої дотримувався до кінця свого життя – національне питання України, прагнення до її автономії. У центрі його уваги були Галичина і відносини з сусідами, в першу чергу, з поляками і росіянами. Він вірив у те, що кожен народ має право бути національно самостійним і вільно виражати власну народність.

[14] Там же.
[15] Там же.
[16] Олійник, Микола Андрійович. *Громадсько-політична і науково-публіцистична діяльність Михайла Лозинського:* автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. історичних наук*:* Спец.: 07.00.01 “історія України”/ М. А. Олійник. – Львів – 2011. – 11 с.

Політична свідомість Михайла Лозинського не означала тільки прагнення до власних ідей та ідеалів, він мав глибоке розуміння і знання про історичні процеси того часу, а, як ми вже зазначили вище, був і доктор міжнародного права. Лозинський не стояв осторонь, він брав активну участь у політичному житті і не боявся виражати свої політичні ідеї і ідеали у своїх творах. Оскільки він писав протягом майже тридцяти років, список його творів дуже довгий. Деякі з його політичних і історичних творів – *Гайдамаччина. Із історії народних рухів в Україні в 18-му ст.* (1906 р.), *З польсько-українських відносин. «Славянська політика» — чи «історична Польща»?* (1907 р.), *З австрійської України. Польсько-українські відносини і соймові вибори* (1907 р.), *З австрійської України. Вибори до галицького сойму* (1908 р.), *Польський і руський революційний рух і Україна* (1908 р.), в якому Лозинський показує становлення польського і російського революційного рухів до українського питання, *Українство і москвофільство серед українсько-руського народу в Галичині* (1909 р.), *Духовенство і національна культура* (1912 р.), *Автономія країв в австрійській конституції* (1912 р.), *Поділ Галичини* (1913 р.), *Утворення українського коронного краю в Австрії* (1915 р.), *Українська Галичина — окремий коронний край* (1915 р.), *Війна і польська політична думка* (1916 р.), *Галичина в життю України* (1916 р.), *Галичина на Мировій конференції в Парижі* (1919 р.), у якому він описує хід української дипломатичної місії у Парижі в 1919–1920 рр., *Українська Галичина під окупацією Польщі в рр. 1919—1920* (1921 р. у співавторстві з Петром Карманським), *Галичина в рр. 1918—1920* (1922 р.), *Охорона національних меншин в міжнародному праві* (1923 р.), *З новим роком 1924: Теперішній стан будови української держави і задачі західно-українських земель* (1924 р.), *Уваги про українську державність* (1927 р.). Його може бути найвідоміша праця – монографія *Галичина в роках 1918–1920*. Ця праця важлива, оскільки містить необхідні факти про життя і діяльність нашого автора. Вона теж важлива тому, опублікувавши її, М. Лозинський став одним з перших, хто писав про історію ЗУНР і революцію 1917-1920 рр., став історіографом того періоду. „Ця праця є синтезуючою, бо поєднує власні спогади та наявний доступний історичний матеріал, залишаючись неоціненною і для історіографії, і для джерелознавства історії України зазначеного періоду. У ній вчений започаткував висвітлення ролі та місця українських управлінських структур у загальному контексті суспільно-політичного розвитку Східної Галичини в 1918–1919 рр., окремих аспектів

соціально-економічного життя.“[17] Згадаємо і підручники, які дуже вміло написав професор Лозинський: „Міжнародне право“ (1922 р.) і „Охорона національних меншостей в міжнародному праві“ (1923 р.).

Наприкінці нашого огляду зазначимо, що вчений також написав кілька біографічних праць, присвячених видатним представникам літератури – це праці про Івана Франка, М. Павлика, М. Драгоманова, І. Тургенєва, Л. Толстого та інших. У цих працях автор розглядає різні аспекти їхнього життя і творчості. Проте, особливе значення мала його праця про Галичину.

[17] Олійник, Микола Андрійович. *Громадсько-політична і науково-публіцистична діяльність Михайла Лозинського:* автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. історичних наук*:* Спец.: 07.00.01 “історія України”/ М. А. Олійник. Львів, 2011. – 13 с.

III

Історико-культурологічна праця Михайла Лозинського *Галичина в житті України*

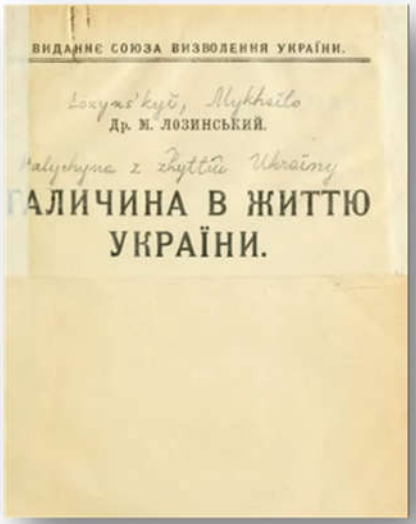

Як зазначалося вище, Михайло Лозинський займався переважно питанням Західної України, в першу чергу, – темою Галичини. Його довгорічна праця засвідчує велику увагу до різних аспектів політичної, культурної історії України, особливо до проблем Галичини. Цю його уважність дуже добре можна бачити у праці, яка є об'єктам нашого дослідження - *Галичина у житті України.*

Праця вийшла друком дещо більше, ніж 100 років тому – „Від 6 січня до 20 лютого 1916 року вона з'явилася 7 відтинками на шпальтах *Вістника Союза визволення України*. Це було видання віденської організації емігрантів з Наддніпрянської України, які розраховували визволити свою Батьківщину з-під російського ярма за допомогою Австро-Угорщини та Німеччини в ході світової війни. Паралельно на початку 1916 року СВУ видав *Галичину в житті України* окремою брошурою."[18] Це дослідження не мало таких великих відгуків у суспільстві, як деякі інші праці Михайла Лозинського. Однак, це не означає, що не мала ніяких відгуків. Зазначимо деякі з них.

У своїй статті Наталя Тихолоз зазначає, що М. Лозинський відзначав основоположну роль І. Франка у процесі відтворювання свідомості єдності української нації. Сказавши це, вона додає, що він у праці *Галичина в житті України,* аналізуючи історію розвитку думки про українську незалежність, писав: „Що представники Драгоманівського напряму мали ясний ідеал самостійності України, характеристичним свідоцтвом сього є вірш Франка *Розвивайся, ти високий дубе*, означений датою 17 березня 1883 р."[19] Фінальні рядки з

[18] ZBRUČ – https://zbruc.eu/node/48037
[19] Уривок цитовано з праці М. Лозинського *Галичина в житті України*.

останньої строфи поезії – „Від Кубані аж до Сяну-річки/Одна, нероздільна“ – слід тлумачити не лише як поезію. Це уже, за твердженням Лозинського, ясне „означення політичних границь і політичної незалежності українського народу на його землі.“ Дослідник впізнав справжнє значення віршів Франка, яке переховувалося у поезії.

Невідомий автор реферату про Михайла Лозинського дуже добре охарактеризував працю *Галичина в життю Украйни*, зазначаючи, що вона не втратила свого значення і понині. Він зазначає, що базуючись на фактах історії, дослідник глибоко, у доступній читачам формі, розкриває причини та обставини, внаслідок яких український народ від початку формування своєї державності в окремих князівствах так, по суті, і не перейшов до вищої на той час загальнонаціональної форми державотворення. Для сучасного читача особливу цінність мають ті розділи книги, де автор розмірковує про шляхи й етапи національного духовного відродження, про самостійність України.[20]

У передмові праці *Галичина в життю України*, яка опублікована у книзі *Українознавство: документи, матеріали, раритети*, звернено увагу на європейський контекст українського питання, на який вказує Михайло Лозинський, і на особливості українського національного руху. Автор передмови зазначає, що, вказавши на відмінності політичного становища народу в Австрії і Росії, М. Лозинський прийшов до важливого висновку, що розв'язання українського питання тісно переплетене з геополітичними інтересами цих держав. Одна з особливостей українського руху є в тому, що був, перебуваючи у складі багатонаціональної держави, в якій панувала інша мова, натхнений інтелігенцією, яка допомагала переконати свій народ, що він утворює окрему національність і що має право на культурну і політичну незалежність. „Отже, праця М. Лозинського цікава перш за все тим, що в ній вказується на особливості українського руху в Галичині та на Великій Україні, запропонована така структура руху, яка дозволяє проаналізувати його в ширшому, європейському контексті. Читач може прослідкувати три прогресивні стадії національного пробудження: стадія збирання спадщини, організаційна стадія і політична. Відтак *Галичина в життю України* допоможе виявити суспільно-

[20] https://www.br.com.ua/referats/Biography/43538.htm

політичні моменти, на підставі яких можна говорити про загальноєвропейський характер українського руху.“[21]

Цінність, яку праця Михайла Лозинського має для сучасного читача, очевидна. Дослідник подав пряме свідчення про події України цього періоду. Цінність, про яку ми говоримо, важлива не тільки сучасному читачеві, вона була значною і тогочасному читачеві. Українець того часу знав, що його батьківщина мусить бути одна і незалежна; дослідник був, безперечно, впевнений, що його країна має на це право і, передусім, має великий потенціал у цьому контексті. Якщо там були особи, які сумнівались у можливості України бути незалежною, то їм було потрібно тільки прочитати працю М. Лозинського і сумнів би зник. Читаючи зазначену працю, не можна не співчувати турботам, які український народ мусив терпіти протягом багатьох років. Головне відчуття, яке виникає негайно, є факт, що може існувати ситуація, в якій інші держави в такій мірі, як у випадку з Україною, вирішують долю цілого народу. Михайло Лозинський показав жорстоку правду про стан, у якому знаходилась Українська держава і українське суспільство. Таким чином, він відкрив українському читачеві, занепокоєному долею батьківщини, важливі настанови щодо національного відродження своєї держави. Найзначніше культурологічне значення праці вченого є факт, що він був сучасником подій на Україні, про які так щиро говорив. Вражає його сміливість писати про справжній стан речей цього періоду.

Ми вже говорили про різноманітність висновків і поглядів громадськості стосовно цієї праці. Проте вважаємо за доцільне відзначити, як сам автор дивився на становище України, а особливо його улюбленої Галичини, що він виклав у зазначеному дослідженні. Зокрема, в ході перекладу праці нашу увагу привернули деякі положення вченого, на які доцільно звернути увагу. Так, автор вказує, у першу чергу, на історичні обставини розвитку української нації. Виділимо деякі положення.

[21] Уривок взято з передмови праці *Галичина в житті України*, опублікованої у вищезгаданій книзі *Українознавство: документи, матеріали, раритети*.

I. Вступ

Як зазначав вчений, „Історичні обставини спричинили, що український нарід з періоду зав'язків своєї державности в окремих князівствах не перейшов до вищої загально-національної форми державного життя, тільки попав під пануваннє сусідніх держав, під яким, перейшовши ряд змін державної приналежности, знаходиться й досї.“[22] Перше речення відразу відкриває справжнє положення речей, автор починає працю *in medias res,* нібито вже з початку бажає остаточно встановити, що його свідчення правдиве і базоване на фактах. Україна не витворила власну державну організацію, але вона не увійшла всією територією в склад однієї чужої держави. Це спричинило, що український народ не жив в однакових умовах життя у цих різних державних організаціях, і що на нього впливали різні культури. Наслідок такого стану – різна роль, яку окремі частини українських земель відіграли в процесі розвитку українського народу як цілісності. Українські землі були розділені на дві великі частини – більшість території знаходилась в Російській державі, а менша частина в складі Габсбурзької монархії, яка з 1867 р. складалася з двох держав – Австрії і Угорщини. На цьому наголошує вчений: „Крім сього головного поділу між дві державні формації зазначили ся в життю українського народу також поділи в межах тих державних формацій. Так, у Росії маємо поділ на Правобічну й Лівобічну Україну: коли на Лівобічній сильнійший вплив російської культури, то правобічна, яка зоставила ся під Польщею аж до упадку сеї держави, зазнала на собі більше впливу польської культури, чим наближається до сусідньої Галичини. В Габсбурзькій монархії маємо знов найперше поділ на Україну австрійську й угорську: коли остання й досі усихає, неначе галузка відрубана від пня, без свідомости своєї національної єдности з цілою Україною, то австрійська Україна стала до деякої міри центром усього українського життя. Вкінцї й австрійська Україна поділена — завдяки правно-державному поділови Австрії на так звані „історичні краї» (в дійсности сей поділ переважно та зокрема щодо української території є противісторичний) — на галицьку й буковинську, які, творячи кожда часть окремої правно-державної цілости (Галичини й Буковини), живуть до деякої міри окремим життєм.“[23] Отже, йдеться про різні культури, які впливали на українське духовне життя і унеможливлювали її розвиток як однієї органічної цілості. Найважливіший поділ є поділ на під-російську і

[22] Лозинський, Михайло. *Галичина в життю України,* с. 7.
[23] Там же, с. 7-8.

австрійську Україну (передовсім тут говоримо про Галичину), яка стала центром національного життя не тільки австрійської України, але і цілої української території. Роль, яку мала Галичина у творенні української національної свідомості, і є предметом дослідження автора. У центрі його уваги також і роль, яку Україна мала в Першій світовій війні, свідком якої він був. Вчений зазначає, що Україна – предмет суперечок між Росією і Австро-Угорщиною, і що вона для цих держав має особливе значення. Головна проблема в цій справі є та, що вирішується доля українського народу, а вирішують її дві інші держави.

II. Політичне положеннє українського народу в Росії й Австрії

У зазначеному розділі дослідник, як свідчить назва тексту, розглядає питання, що має велике значення в історичній долі його народу. Так, він зазначає, що приналежність української території до різних князівств, ще в часи середньовіччя, не значила порушення зв'язків між її різними частинами. Це різне панування не було достатньо сильне, щоб приєднати український народ до народу завойовників, тобто асимілювати народ України. Важлива ідея, яку розвиває автор, думка про безперервність зв’язків між різними частинами українських земель. Державний кордон, який було утворено, коли Росія і Австро-Угорщина розділили Україну, загальмувала обмін культурних і національних вартостей між двома частинами того самого народу. Так, він зазначає: „Відтоді обі части України живуть у великій мірі відмінним життєм, залежним від політичних і культурних умов їх державної приналежности. Їх національно-культурний зв'язок спершу неначе зовсім переривається, а опісля, хоч нав'язується знов зі зростом національного відродження, доводячи не тільки до щораз ближчих національно-культурних взаємин, але також до вироблення одного національно-політичного ідеалу, одначе державна приналежність являється в сім процесі чинником спинювання.“ [24] Треба сказати, що частина України, яка опинилася під пануванням Австрії, мала велике значення для розвитку українського національно-культурного життя. Австрія тоді була держава зі західноєвропейським способом життя. Коли б уся Україна була частиною Росії, тоді б ніякого національного відродження не було – це одна з головних ідей дослідження М. Лозинською. Для хорватського реципієнта

[24] Там же, с. 9.

поняття Галичини має особливе значення, з огляду на тривалі і різноманітні зв'язки з цим регіоном України.[25] У зв'язку з цим праця Лозинського та її переклад актуальні як доповнення, збагачення загальної картини про Галичину в хорватському інформаційному просторі.

III. Участь російської й австрійської України й їх обопільні відносини в українському національному відродженні

Третій розділ розповідає про початки національного відродження в російській і австрійській Україні, тобто Галичині. Хоча українці в Галичині мали кращі умови, бо знаходились в європейській державі, національне відродження починається швидше в російській Україні *Енеїдою* Котляревського, яка безпосередньо спирається на українську літературну традицію. Національне відродження австрійської України відбувалося пізніше (1837), у першу чергу, завдяки письменникам „Руської трійці" і впливу відродження слов'янських народів Австрії. Автор звертає увагу на те, що українські діячі в Австрії в 1848 року були свідомі національної єдності з російською Україною. Вони називають себе частиною українського народу, який поділений між двома державами. Говорячи про зв'язки двох частин України, автор наголошує, що ці зв'язки стають ближчими в 1860-их роках. „Укази 1863 й 1876 рр. збільшують інтересованнє російських українців австрійською Україною та надають їй окремого значення для українського національного розвитку: значення духового центру для всієї України"[26]. Головний центр діяльності в Галичині був Львів, але після російської революції частина діяльності перенеслася до Києва.

IV. Розвиток думки про самостійність України

У цій частині праці вчений звертає увагу на ідею української національної самостійності, яка є найвищим висловом українського національного відродження. Українська думка розвивала цю ідею вже в середині XIX ст., коли в русі національного відродження – її виявили майже одночасно представники Кирило-Мефодіївського братства

[25] Зокрема, більше про це: *Ukrajinska Galicija*. priredio Jevgenij Paščenko. Zagreb: Katedra za ukrajinski jezik i književnost, 2015.
[26] Лозинський, Михайло. *Галичина в життю України* – с. 24.

в Росії, а потім і „чисто українська партія“ в Австрії. Тоді незалежність України була тільки ідея, але українська політична думка намагалася надати цій ідеї конкретні форми. Говорячи про конкретні форми здійснення незалежності України, треба наголосити, що з 1908 р., коли загальноєвропейський конфлікт став вже неминучий, українські політичні організації звернули увагу на можливість досягнення незалежності України через відокремлення центральними державами російської України від Росії.

V. Австрійська Україна й Росія

У п'ятому розділі автор висвитлює ставлення Росії до території австрійської України. „Росія, вважаючи себе наслідницею київської держави Володимира Великого та стоячи на становищі, що всі три руські племена повинні творити один національний і державний організм – „єдину, неподільну Росію“, ще при першім поділі Польщі мала намір забрати також Галичину.“[27] Тоді, 1767 року, вона не досягла своєї мети, але не зреклася свого наміру. У цій частині тексту автор перелічує всі російські спроби захопити Галичину. Російське керівництво не відкривало свою мету, а австрійська влада не займалась українським питанням. Це дозволяло досягти певного успіху російській агітації, але не було достатнім, щоб придушити українське прагнення до незалежності. Треба сказати, що в Росії ці успіхи були кращими, ніж в австрійській Україні, бо тут вона, як сказав Лозинський, могла тільки агітувати, не мала державної сили давити, забороняти і переслідувати український національний розвиток. Вчений подає і конкретні докази про намагання Росії підкорити Галичину, аргументуючи свої спостереження досить переконливими прикладами. Перед вибухом Першої світової війни стало зрозуміло, що війна між Австро-Угорщиною й Росією буде вести з боку Росії до намагань здобути і поневолити австрійську Україну.

VI. Війна за австрійську Україну

У цьому розділі знаходимо пояснення діяльності москвофільської партії, тобто комітету під назвою „Карпато-Русскій Освободительный Комитетъ“. Даний комітет, як

[27] Там же, с. 31.

зазначає Лозинський, мав наступну задачу: „...співділати з російською армією в справі відірвання австрійської України від Австрії та прилучення її до Росії і з російською державною властю в справі винищування українства й насаджування російськости в зайнятій уже армією країні.“[28] Усе, що Росія робила в Галичині, було спрямоване на винищення всього українського життя і русифікацію українського народу. Навіть цар Микола II публічно говорив про „єдину, неподільну Росію“, ще раз підтверджуючи, що світова війна для Росії насправді була війною за отримання австрійської України.

VII. Значеннє австрійської України в часі російської окупації для української справи в Росії

Як зазначалося раніше, австрійська Україна була центром національного розвитку всієї України. Говорячи про часи російської окупації австрійської України, автор зазначає певні позитивні наслідки цієї окупації. Завдяки тому, що частина української території належала до Габсбурзької монархії, на цій частині утворено значні форми і прояви національного життя. Через окупацію австрійської України російське населення дізналося про існування української культури і українського народу і зрозуміло, що твердження про існування російського народу в Галичині неправдиве. Крім того, М. Лозинський зазначає, що „особливе значеннє мала російська окупація австрійської України для тої української народної маси, яка прийшла сюди як російське військо [...]. Ся українська маса, з сильним українським етноґрафічним почуттєм, одначе не перетопленим на українську національну свідомість, побачила тут зовсім новий для себе світ, живий орґанізм українського національного життя, що розкрило перед нею можливости, про які вона, як думала, то хіба тільки б мріях.“[29]

VIII. Війна й будучність України

У восьмому розділі вчений звертає увагу на вже згадане проголошення, що Перша світова війна для Росії – передусім війна, яка має за мету „збирання російських земель“

[28] Там же, с. 38.
[29] Там же, с. 43.

шляхом завоювання австрійської України, і наголошує, що „український нарід привітав війну Австро-Угорщини й Німеччини проти Росії як війну за визволеннє України з-під російського панування.“[30] Треба розуміти, що цю війну водять центральні сили, не Україна. Центральні сили мають свої інтереси, які не повинні відповідати інтересам українського народу. Лозинський пояснює: „Головною й безпосередньою ціллю центральних держав у теперішній війні є таке ослабленнє Росії, щоб забезпечити сбі корисний і тривкий мир.“[31] Він додає і що найпевніший спосіб отримання такої мети було б відірвати українську територію від Росії. Однак цю мету найважче здійснити.

Ідеальне майбутнє для українців було б, як 1915 року проголосила „Загальна Українська Рада“ у своїй програмі, створення автономного українського краю Австрії на основі території австрійської України та утворення незалежної української держави, відокремленої від території, відвойованої від Росії.

IX. Польські змагання щодо українських земель

Після пояснення інтересів центральних сил, Росії і України, автор тексту ознайомлює читача з інтересами Польщі у Великій війні. Ще від першого поділу Польщі поляки хотіли відбудувати свою державу. Ця мета мала на увазі і прилучення всієї української території, як австрійської України, так і території під російським пануванням. Так, дізнаємось, що „як тільки вибухла теперішня війна, та часть польського табору, яка стала по стороні центральних держав, сподіваючись від їх побіди відбудовання польської держави, розпочала широку політичну акцію серед міродатних кругів центральних держав за відбудованнєм Польщі в історичних границях, себто, щоби в склад планованої польської держави ввійшли всі українські, білоруські й литовські землі, про долю яких наслідком своєї побіди над Росією рішатимуть центральні держави“ та що „в міру дальших поступів офензиви центральних держав розширюють поляки границі планованої польської держави на Холмщину, Волинь, Поділлє і т. д. аж до Дніпро.“[32] Щоб реалізувати свою мету щодо української території, поляки безперервно намагалися скасувати українську справу, представляючи український народ незрілим, який, через його культурні зв'язки з Росією,

[30] Там же, с. 44.
[31] Там же, с. 45.
[32] Там же, с. 48.

завжди орієнтуватиметься на неї. Коли українська справа, усупереч польським змаганням, постала питанням міжнародного значенням, поляки раптом змінили свою тактику і представили себе захисниками українства. Вони захищали свою тезу фактом, що Галичина, яка була під польським управлінням, жила нормальним українським життям і що, завдяки тому, Україна повинна спиратися на Польщу в боротьбі за своє національне існування, у протиставлені Росії.

У наведених розділах коротко викладено зміст перекладеної праці, але праця Лозинського має низку інших важливих спостережень, які представлені в перекладі тексту.

IV

Деякі питання перекладу науково-публіцистичного тексту

Після аналізу змісту тексту виділяємо деякі труднощі, які виникали в ході перекладу. Перекладацька діяльність має низку специфічних проблем, оскільки перекладач, залежно від оригіналу, мусить бути фахівцем у різних галузях. У цьому випадку перекладач повинен добре розуміти історію українського народу і його тривалі намагання отримати власну державу, у нашому випадку – події другої половини XIX століття і початку XX століття. Опанування цим завданням у нашому випадку не становило значних перепон, оскільки велику кількість історичних фактів знаходимо в самому тексті.

Перша проблема, яка виникала в ході перекладу, була мова написання праці. Текст опублікований 1916 року і написаний за нормами української літературної мови того часу. Отже, ми не перекладали з сучасної української мови. Мова цього тексту архаїчна і містить багато слів, які іноді подібні до слів російської мови. Головне завдання було точно встановити, яке слово автор мав на увазі. Зустрічалося багато прикладів упродовж цілого тексту, де слова відрізняються тільки однією літерою від слів сучасної української мови. Даємо декілька прикладів, в яких перше слово взято з тексту, а друге представляє слово сучасної української мови:

пануваннє/панування, **ріжна**/різна, **завершеннє**/завершення, **ріжницю**/різницю, **припорученнє**/припоручення, **ополченнє**/ополчення, **життє**/життя, **нарід**/народ, **натомісць**/натомість, **скасованнє**/скасування, скасовування. Як можна спостерегти, переважно ідеться про слова з закінченням -е, які сьогодні мають закінчення -а. У цілому тексті знаходимо вказівні займенники *цей, ця, це* у формі **сей, ся, се**. Ця форма не є неправильною, але у сучасній мові переважно вживається форма *цей, ця, це.*

Серед інших прикладів зазначимо окремі приклади графіки. Так, у сучасній українській літературній мові вживання літери **ґ** не дуже часте. Існують слова, які вимагають використання цієї літери, як деякі з таких слів: *ґрунт*, *ґудзик*, *ґанок* і т. д. При написанні іншомовних слів теж використовується літера ґ (Ґете). З нашого тексту видно, що літеру ґ вживали багато частіше в українській мові XIX і початку XX століття. Так,

маємо: **орґанізація** (нині організація), **орґанічний** (нині органічний), **орґан** (орган), **ґубернія** (губернія), **етноґрафічний** (етнографічний), **ідеолоґія** (ідеологія) і т.д.

У тексті знайдено і слова, які не вживаються в сучасній українській мові. Наприклад: **освободітельский** (укр. визвольний), **оружє** (укр. зброя), **живіший** і т.д.

Текст містить слова, які донині вживаються в російській мові – **правительство** (укр. уряд), **безначальство** (укр. анархія, безвладдя), **воскресеннє** (рос. воскресенье, укр. воскресіння), **будьто** (рос. будто) та інші.

Застарілі слова в тексті підтверджують, що текст є зразком української наукової мови XIX і початку XX століття. Деякі з них: **свобідний** (укр. вільний), **часть** (укр. частина), **горожанин** (громадянин), **будучий** (майбутній), **будучність** (майбутність, майбутнє) і т. д.

Крім слів російської мови, праця містить і декілька уривків, написаних російською мовою. Переклад цих уривків вимагав використання словника російської мови. Хоча ми не вивчали російську мову, нам вдалося перекласти зазначені частини тексту. Крім зазначених мов, у тексті можна знайти і німецьку мову. На відмінну від частин, які написані російською мовою, німецьких слів дуже мало. Це переважно назви праць, тому було можливим залишити їх в оригіналі. Так само ми залишили в оригіналі декілька слів угорської мови, які знайдено в тексті.

Друга проблема стосується словників. Проблема в тому, що сучасний українсько-хорватський словник, який би представив все розмаїття мов, не існує, тому ми мусили користуватися українсько-англійським і англійсько-українським словниками. Звичайно, ми здебільшого користувалися одномовним тлумачним словником української мови. Виникала потреба у використанні англійсько-хорватського словника. Вище ми згадали і словник російської мови (російсько-англійський і англійсько-російський).

У своїй праці *Галичина в житті України* М. Лозинський подає низку приміток. Вони позначені зірочкою (*), і так само ми їх означали в тексті перекладу. У ході перекладу довелося поставити багато приміток перекладача. Велика кількість приміток ускладнює текст і може заплутати читача, але всі примітки були необхідні для повного розуміння перекладеного тексту. Наприклад, у першому розділі тексту маємо речення: „Так, у Росії

маємо поділ на Правобічну й Лівобічну Україну ...“ Хорватський читач ймовірно не знає точне значення термінів *Лівобережна* і *Правобережна* Україна. Щоб допомогти йому зрозуміти текст, ми написали примітку: „Prema ukrajinskoj terminologiji rijeka Dnjepar dijeli Ukrajinu na Ukrajinu desne obale i Ukrajinu lijeve obale (Livoberežna i Pravoberežna Ukrajina).“ Усі примітки перекладача визначено чисельними ознаками.

Продовжуючи розмову про труднощі при перекладі, звертаємо увагу на питання транслітерації. Як відомо, *транслітерація* - це система точної передачі літер алфавіту однієї мови літерами або поєднанням літер алфавіту іншої мови.[33] Оскільки хорватська і українська мови не вживають однакові абетки, існують правила транслітерації. У перекладі даного тексту ми дотримувались цих правил, але в деяких випадках ми користувалися іншими рішеннями. Так, подаємо назви журналів дотримуючись правил транслітерації: українська „Громадська думка“ у хорватському перекладі – „Ğromads'ka dumka“. *Михайло Лозинський* – ім'я автора тексту передаємо як *Myhajlo Lozyns'kyj*. Однак назву *Галичина* не перекладаємо як *Ğalyčyna*, а як *Galicija*. Причина в тому, що, ця назва вже увійшла в хорватську мову. Таким чином, хорватський мовець вживає „свій“ термін для українського слова *Галичина*. На відміну від назви *Галичина*, назву *Буковина* довелося не перекладати, а транслітерувати (хорв. Bukovyna).

При перекладі з однієї мови на іншу важливу роль має схожість чи відмінність цих мов. Хорватська і українська мови належать до групи слов’янських мов. Зважаючи на це, в окремих випадках переклад не становив великих труднощів, оскільки хорватська і українська граматики досить схожі. Проте, першочерговим завданням перекладача є представити текст, який повністю задовольняє усі норми цільової мови. Виділяємо деякі випадки, в яких довелося модифікувати текст, щоб отримати найкращий результат перекладу.

Українська мова, завдяки підрядним реченням та різним зворотам, дозволяє створювати досить довгі речення. Подібні речення в українській мові функціональні, проте в хорватській мові вони можуть бути дуже важкими для розуміння. Тому в деяких випадках, для кращого розуміння тексту, ми були повинні скоротити речення, утворюючи таким

[33] Dictum factum - http://dictumfactum.com.ua/uk/infopoint/61-translit

чином з одного речення два або більше речень. Так, у другому розділі маємо речення: „Поминувши менші зміни парламентарної системи, як заведеннє безпосереднього вибору послів Державної Ради населеннєм у 1873 р. (до того часу палата послів складалася з делегацій краєвих соймів) і заведеннє загальности виборчого права через позширеннє його на тих, що досі його не мали (так звана п'ята курія, в якій голосували всі горожани) в 1896 р., закон з 1907 р. заводить загальне, безпосереднє, рівне й тайне виборче право до Державної Ради, ставлячи Австрію в ряд демократичних держав Європи.“ При перекладі ми, з цього довгого речення, зробили два окремих речення. Було потрібно додати кілька слів в другому реченні, щоб забезпечити передачу змісту речення. Результат перекладу наступний: „Ostvarivši manje promjene u parlamentarnom sustavu, kao što su omogućavanje pučanstvu da izravno izabire zastupnike Državnog Sabora iz 1873. (dotad se zastupnički odbor sastojao od delegacija pokrajinskih skupština) i uvođenje 1896. općeg izbornog prava širenjem istog na one koji ga dotad nisu imali (tzv. peta kurija u kojoj su glasovali svi građani), zakon iz 1907. godine uvodi opće, izravno, ravnopravno i tajno izborno pravo u Državni Sabor. Na taj način Austrija dobiva svoje mjesto među demokratskim državama Europe.“

Вище ми вже наголосили, що додали кілька слів, щоб утворити зрозуміле речення, яке не заплутає читача. У деяких випадках одне слово української мови не можна перекласти тільки одним словом хорватської мови, тобто потрібно вживати кілька слів у хорватському перекладі. Натомість „...**утвореного** з цілого набутку Австрії...“ в оригінальному тексті маємо: „... **koja je nastala** od svega što je Austrija stekla...“. Точніше, одне слово в українській мові відповідає трьом словам у хорватській мови. Саме такий приклад і у наступному випадку: „... в дійсности цей поділ переважно та зокрема щодо української території є **протиісторичний**“, що ми переклали, як: „..zapravo je ta podjela, posebno što se tiče ukrajinskog teritorija, uglavnom **proturječna povijesnim činjenicama**“. Проте процес перекладу ніколи не є односторонній. Траплялося, що в перекладі на хорватську мову деякі українські слова чи синтагми довелося скоротити. Перекладений варіант речення „При конституційній перебудові держави справа поділу Галичини **вже зовсім не виринає на арену політичної актуальності**“ – „Pri ustavnom preuređenju države pitanje podjele Galicije **više nije aktualno**.“ Дослівний переклад синтагми *арени політичної актуальності* в хорватській мові немає жодного сенсу, а переклад, який ми подаємо, дуже

просто і точно передає значення оригіналу. Ще один приклад подібної ситуації – вислів **ввійти в життя**, який перекладається на хорватську мову, як **oživjeti**.

Для усіх перекладачів фразеологізми дуже часто проблематичні. Звичайно, є випадки фразеологізмів, які дуже легко перекладаються. Проте існують випадки, коли важко, іноді навіть неможливо, знайти відповідний переклад. Спробуємо пояснити це питання виділяючи деякі приклади. Перший приклад – „...**неначе галузка, відрубана від пня**...“. Оскільки ми не знайшли еквівалента цього фразеологізму в хорватській мові, ми вирішили перекласти його майже дослівно. Ми змінили тільки слово *пень*, що означає нижчу частину стовбура дерева, яка залишилась на корені після того, як дерево зрубали, спиляли, зламали і т. д., замість якого ми використали слово *дерево,* тому що в хорватський мові немає сенсу сказати, що щось відрубується, чи відрубане, від пня. Це рішення може вважатися добрим, тому що кожний представник хорватської мови без труднощів зрозуміє те, що автор хотів повідомити. Кінцевий результат перекладу – „...**kao grančica otrgnuta od stabla**...“ Другий приклад дуже складний – „...бо чим є століттє в житті народу? Не є воно навіть тим, **чим рибі знесеннє одного яєчка**!“ Цей фразеологізм має стилістичне забарвлення. Автор підкреслює, що для народу онде століття не означає довгий період. Через відсутність відповідного хорватського варіанту цього фразеологізму, ми зовсім змінили дане речення. Наше рішення наступне: „...jer što je jedno stoljeće u životu naroda? **Zar ono ne prođe za tren**?“ Український варіант більш поетичний і має, як ми вже сказали, стилістичне забарвлення, але і хорватський варіант повідомляє читачеві автентичний смисл речення.

Наступна проблема, на яку звертаємо увагу, – міжмовна омонімія або фальшиві друзі перекладача (eng. false friends). „*Фальшивими друзями* перекладача, або міжмовними омонімами, називаються пари слів різних мов, що частково збігаються у плані вираження, але значно розходяться у плані змісту [...]. Це означає, що, маючи подібний морфемний склад, ці слова різко відрізняються своєю семантикою і спричиняють помилки в перекладі, яких легко може допуститися недосвідчений перекладач.“ [34] Пари слів *представинк* –

[34] Желуденко, М.О., Сабітова, А.П.. *„Фальшиві друзі“ перекладача: особливості вживання та перекладу.* Національний авіаційний університет. – Київ, 2013.

predstavnik, *круг – krug*, *імена – imena* мають однакове значення, як в українській, так і в хорватській мовах. На відміну від таких слів, слова міжмовної омонімії мають зовсім різні значення. Такі випадки знайдено і в обстежуваному тексті. Українське слово **угода** означає: 1. взаємну домовленість про що-небудь і 2. договір, за яким встановлюються взаємні зобов'язання щодо чого-небудь. У хорватській мові слово **uhoda** означає 'onaj koji uhodi; dojavitelj, špijun' (укр. шпигун). Коли українське слово **угода** було б перекладено хорватським словом **uhoda**, речення не мало б жодного сенсу і це була би велика помилка перекладача. Подаємо ще два приклади міжмовної омонімії, знайдені в тексті:

1. **слово** – **slovo**. Українське *слово* – мовна одиниця, що являє собою звукове вираження поняття про предмет або явище об'єктивного світу. Хорватське *slovo* – pismeni znak u alfabetskom pismu; grafem (укр. літера).
2. **брати** – **brati**. Слова *брати* і *brati* можуть мати однакове значення. Ці слова означають те саме, що означає дієслово збирати. Однак, перше значення українського слова *брати* – схоплювати, охоплювати руками або яким-небудь знаряддям, що в хорватській мові перекладається дієсловом *uzimati* (ніяк *brati*).

Щоби не зробити помилку під час перекладу, перекладачеві потрібно перевірити всі слова в словнику та приділяти велику увагу контексту і суті речення.

Перекладач стикається з багатьма проблемами під час перекладу. У цьому розділі виділили ми деякі проблеми, якими довелося серйозно займатися, щоб знайти відповідне рішення. Текст, який ми перекладали, цікавий, тому було легше працювати над зазначеними проблемами. Найбільше труднощів виникло у зв’язку з тим, що в ході перекладу і аналізу довелося стикатися з особливостями стилістики автора і стану української наукової мови Галичини того часу.

V
Переклад

UVODNA RIJEČ

Myhajlo Lozyns'kyj – istraživač povijesti Galicije

Predajući danas u ruke čitatelja djelo Myhajla Lozyns'koğo „Galicija u životu Ukrajine“, koje je ugledalo svijet u Beču 1916., uvjereni smo da će ono potaknuti ne samo obnovu povijesnog sjećanja naroda već će i postati poticaj za pojavu potpunih istraživanja na temu povijesnog nacionalnog pokreta u Ukrajini.

Myhajlo Lozyns'kyj (1880. – 1937.) ušao je u povijest ukrajinske političke misli 20. st. kao autor zanimljivih znanstvenih radova o suvremenoj povijesti zapadne Ukrajine. U središtu njegove pozornosti bila su pitanja poljsko-ukrajinskih odnosa u godinama proglašenja i postojanja ZUNR-a („Poljski i rus'kyj revolucionarni pokret i Ukrajina“, 1908.; „Galicija od 1918. do 1920. godine: istraživanja i građa“, 1992.). On je jedan od prvih koji je napravio skicu političke povijesti ZUNR-ZOUNR[35]. Ništa manje zanimljiva nije njegova društveno-politička djelatnost. Myhajlo Lozyns'kyj bio je dugi niz godina suradnik i suurednik brojnih časopisa kao što su „Dilo“, „Ğasla“ (organ RUP-a), „Ğromads'ka dumka“, „Rada“, itd. Od ožujka 1919. g. bio je pomoćnik ministra vanjskih poslova ZUNR-a. U vrijeme održavanja Pariške mirovne konferencije (1919.) bio je član ukrajinske delegacije koja je vodila pregovore o sklapanju ukrajinsko-poljskog primirja.

Nakon kraha ukrajinske državnosti znanstvenik prebiva u emigraciji. Od 1921. do 1927. je profesor međunarodnog prava na Ukrajinskom Slobodnom Sveučilištu. 1923. godine u Zborniku tog Sveučilišta, posvećenom Stanislavu Dnistrjans'kom, izašao je njegov rad „Zaštita nacionalnih manjina u međunarodnom pravu“. Kasnije je pisao zanimljive znanstvene radove o Myhajlu Dragomanovu, Myhalju Pavlyku i drugima. Nešto vremena kasnije seli se u Ukrajinu. Vodi Katedru za pravo na Institutu narodnog gospodarstva u Harkovu. 1930. godine zadesila ga je ista sudbina kao i veliku većinu ukrajinske inteligencije, koju je uništio staljinistički režim. Bio je uhvaćen i prognan na Sjeverni Ural.

[35]ZUNR – Zapadnoukrajinska Narodna republika. 1919. g. ZUNR se ujedinila s Ukrajinskom Narodom Republikom i dobila naziv Zapadna Oblast Ukrajinske Narodne Republike (ZOUNR). *Op. prev.*

Osobitost ukrajinskog nacionalnog preporoda bila je ta da su se njegovi koraci odvijali u uvjetima podijeljenosti ukrajinskog etnolingvističkog teritorija između Ruskog i Austrijskog Carstva, povrh toga kandže Ruskog Carstva obuhvaćale su 90% ukrajinskog teritorija i 85% svih Ukrajinaca. Bez obzira na „manjinu" u Austrijskom Carstvu, galicijski Ukrajinci odigrali su važnu, a ponekad i odlučujuću ulogu u određivanju glavnog pravca ukrajinskog nacionalnog pokreta. Upravo je značenju Galicije u ukrajinskom nacionalnom preporodu i posvećeno ovdje ponuđeno istraživanje Myhajla Lozyns'kog.

Myhajlo Lozyns'kyj

Galicija u životu Ukrajine

I. Uvod

Povijesne okolnosti učinile su da ukrajinski narod još od početaka svoje državnosti u zasebnim kneževinama nije prešao u viši općenacionalni oblik državnog ustroja, nego je potpao pod vlast susjednih država, pod kojima se, prošavši kroz niz promjena vlastite državne pripadnosti, nalazi i danas. Ne stvorivši vlastitu državnu organizaciju, niti ušavši u cijelosti u neku stranu državnu organizaciju, nije živio u istim uvjetima ni jednakim kontinuiranim životom, samo je, u razvoju svojih zasebnih cjelina, ovisio o raznim državnim prilikama, nastavljajući biti pod raznim kulturnim utjecajima. To je dovelo do toga da zasebni dijelovi ukrajinske zemlje zauzimaju zasebno mjesto u povijesti razvoja ukrajinskog naroda kao cjeline.

Ukrajinski nacionalni preporod zadesio je ukrajinski narod u dvije državne formacije: u velikoj većini u ruskoj državi i manje – u Habsburškoj Monarhiji, koja od 1876. tvori savez dviju država – Austro-Ugarsku. Osim te glavne podjele na dvije državne formacije, u životu ukrajinskog naroda postojale su također i podjele unutar granica tih državnih formacija. Tako u Rusiji imamo podjelu na Desnoobalnu i Lijevoobalnu[36] Ukrajinu: dok je u Lijevoobalnoj jači bio utjecaj ruske kulture, u Desnoobalnoj je, koja se nalazila pod Poljskom sve do pada te države, bio prisutniji utjecaj poljske kulture, čime se približila susjednoj Galiciji. U Habsburškoj Monarhiji ponovno imamo podjelu, prvo na austrijsku i ugarsku Ukrajinu: kada je ona ugarska potpuno nestala, kao grančica otrgnuta od stabla, bez svijesti o svojoj nacionalnoj jedinstvenosti s cijelom Ukrajinom, tada je austrijska Ukrajina postala do određene mjere centar cjelokupnog ukrajinskog života. Na kraju je i austrijska Ukrajina bila podijeljena – zahvaljujući državnopravnoj podjeli Austrije na takozvane 'povijesne zemlje' (zapravo je ta podjela, posebno što se tiče ukrajinskog teritorija, uglavnom proturječna povijesnim činjenicama) na galicijsku i bukovinsku, koje, tvoreći svaka dio zasebne državnopravne cjeline (Galicije i Bukovyne), žive do neke mjere različitim životom.

Sve te podjele nisu ništa drugo nego podjela nacionalnog teritorija jedne samostalne države u zasebne pokrajine. Tamo podjela ne razjedinjuje zasebne dijelove te državnonacionalne cjeline.

[36]Prema ukrajinskoj terminologiji rijeka Dnjepar dijeli Ukrajinu na Ukrajinu desne obale i Ukrajinu lijeve obale (Livoberežna i Pravoberežna Ukrajina). *Op. prev.*

Umjesto toga, gore spomenuta podjela ukrajinske zemlje, povezujući njene zasebne dijelove s nacionalno stranim zemljama i narodima u jednu državnu ili regionalnu cjelinu (Galicija i Bukovyna), izlažući ih pri tome tuđim interesima, utječe na njihov razvoj na razjedinjujući način, sprječava stvaranje cjelovitog nacionalnog života.

S tog stajališta najvažnija podjela je ona između dvije državne formacije, podjela na rusku i austrijsku Ukrajinu*, pri čemu, govoreći o austrijskoj Ukrajini, treba imati na umu prije svega Galiciju, u kojoj je ukrajinski narod stvorio centar svog nacionalnog života ne samo u Austriji, već i, do neke mjere, u cijeloj Ukrajini.

Upravo to značenje Galicije u ukrajinskom nacionalnom životu tijekom stoljeća ukrajinskog nacionalnog preporoda želimo istražiti. Kao uzrok toga, uz opći interes za takvu vrstu istraživanja, javlja se uloga koju Galicija ima u sadašnjem ratu, uloga spora između Austro-Ugarske i Rusije, pri čemu to nije samo spor oko pograničnog teritorija već i, i to prije svega, spor za zemlju koja, s obzirom na njen nacionalni karakter i tendencije nacionalnog razvoja s jedne strane i na karakter unutrašnje i vanjske politike obiju država s druge, ima za njih posebno značenje. Za taj spor je ponajviše zainteresiran ukrajinski narod – i to je razlog zbog kojeg se odlučujemo govoriti o nacionalnom značenju Galicije za Ukrajinu.

II. Politički položaj ukrajinskog narod u Rusiji i Austriji

Nakon gubitka državne samostalnosti, u formi različitih kneževina pod stranom vlašću, sudbina zasebnih dijelova ukrajinskih zemalja bila je različita ali te državne granice koje su ih dijelile nikada nisu tvorile među njima neprelazni zid. Razlog tome ležao je dijelom u slabosti tadašnje državne organizacije, dijelom u karakteru vladanja stranih državnih organizacija nad ukrajinskim narodom: to vladanje bilo je tako novo i slabo da nikako nije moglo ugušiti oslobodilačke borbe ukrajinskog naroda i napraviti od njega organski, skladni dio svoje državnosti. Ti državni odnosi prouzrokovali su nepostojanje definiranih nacionalno-kulturnih granica među zasebnim ukrajinskim zemljama, granica koje bi zaustavljale nacionalno-kulturne međuodnose i razmjenu nacionalno-kulturnih vrijednosti.

*S obzirom na to da ukrajinska zemlja u ugarskoj državi čini samo neznatni dio Ukrajine i pri tome ne sudjeluje u ukrajinskom nacionalnom životu, pod nazivom Austro-Ugarska podrazumijevamo, govoreći o ukrajinskom nacionalnom životu, samo austrijski dio Ukrajine.

Takvom nacionalno-kulturnom granicom postala je pak državna granica između Austrije i Rusije koje su podijelile ukrajinske zemlje među sobom tada kada je ukrajinski narod bio do kraja oslabljen vjekovnom podčinjenošću i stalnom borbom, kako protiv Poljske tako i protiv Rusije.

Otad oba dijela Ukrajine žive u velikoj mjeri različitim životom, koji ovisi o političkim i kulturnim uvjetima njihove državne pripadnosti. Njihova nacionalno-kulturna veza u početku se skoro sasvim prekida, a kasnije se opet veže uz rast nacionalnog preporoda, uzrokujući ne samo sve prisnije nacionalno-kulturne odnose već i stvaranje jednog nacionalno-političkog ideala. Ipak, u tom procesu, državna pripadnost ima ulogu kočnice.

S druge strane pripadnost dijela Ukrajine Austriji, državi sa zapadnoeuropskim, u odnosu na Rusiju višim, načinom života, uzrokovala je da se ukrajinski nacionalni život razvije na korisniji način nego što bi bio slučaj da se cijela Ukrajina nalazila u sklopu ruske države.

* * *

Opći uvjeti državnog života u kojima je živio ruski dio Ukrajine, predstavljaju se u glavnim crtama ovako.

Od 1781. godine, kada su ostatci političke autonomije Ukrajine uništeni, zemlja je podijeljena na gubernije i uvedeno je kmetstvo, Ukrajina je s pravno-državnog stajališta postala organski dio Ruskog Carstva, prolazeći kroz etape političkog razvitka jednake za sve dijelove Carstva. Dakle, ukidanje kmetstva 1861. godine, nade u Aleksandra II i razočaranje, koje su donijele godine reakcionarnog režima za vrijeme njegove vladavine, revolucionarna previranja, koja su dovela do revolucije 1905.-1907., i na kraju, kao posljedica te revolucije, prijelaz na formalno-ustavnu monarhiju, koja se svejedno u svojoj suštini ničim ne razlikuje od prijašnjeg razdoblja apsolutističke monarhije.

Na osnovi tih općih uvjeta državnog života jasno se ocrtava politika ruske države u odnosu na Ukrajinu. Apsolutistička država, kada se sastoji od više naroda, po samoj je svojoj prirodi država nacionalne potlačenosti u kojoj nema mjesta za nacionalna prava u području pravnog i javnog života. Ali glede Ukrajine Rusija je vodila posebnu politiku koja je imala kao cilj uništiti ukrajinsku nacionalnu individualnost kao takvu, ne dopustiti razvoj ukrajinske nacionalne kulture čak ni u skromnim mogućnostima koje pruža apsolutistički državni ustroj, pretvoriti ukrajinski etnografski materijal u temeljni dio ruske nacionalnosti. Kako svaka politika pokušava pronaći opravdanje u nekoj ideologiji tako je i ova ruska politika glede Ukrajine sebi našla ideologiju

„nacionalnog jedinstva rus'kyh plemena“. Šireći to „jedinstvo“ u Ukrajini, ruska politika došla je do toga da ukazima 1863. a posebno 1876. zabrani korištenje ukrajinskog jezika u književnosti, na taj način zakonski zavijajući u tamu ukrajinski nacionalno-kulturni razvoj. U takvom je stanju, smatran državnim zločinom, ostao ukrajinski jezik u Rusiji sve do revolucije 1905.-1907. Ukaz iz 1876. godine izgubio se sam od sebe u revolucionarnom vrtlogu i ukrajinski jezik je vratio ona prava koja je imao prije, kao i pravo biti dijelom kulturnog razvoja u području književnosti. Ruska revolucija nije donijela nova prava ukrajinskom jeziku u sferi pravnog i javnog života. Umjesto toga, u periodu reakcije, koji je nastupio nakon raspuštanja druge Državne Dume[37], vlada je pokušavala ograničiti i ta vraćena prava, da bi na kraju, okoristivši se izbijanjem rata, zatvorila sve ukrajinske periodične izdavačke kuće[*].

* * *

Habsburška Monarhija je, otkad se pod njenom vlašću nalazio ukrajinski teritorij, prolazila kroz znatno veće i temeljitije promjene državnog života. Revolucija i ustav 1848., koje su bile posljedica ne toliko revolucionarnog pritiska u samoj državi koliko revolucionarnih pokreta u cijeloj Europi, međutim, nisu ojačale nove državne temelje, te je cisars'kyj patent[38] iz 31. prosinca 1851. ponovno vratio apsolutistički režim. 1860. godine ipak ponovo počinje ustavni preustroj monarhije koji završava 1867. podjelom monarhije na dvije države, Austriju i Ugarsku, i ustavnim uređenjem u obje.

Politički razvoj nije se na tome zaustavio. Ostvarivši manje promjene u parlamentarnom sustavu, kao što su omogućavanje pučanstvu da izravno izabire zastupnike Državnog Sabora[39] iz 1873. (dotad se zastupnički odbor sastojao od delegacija pokrajinskih skupština) i uvođenje 1896. općeg izbornog prava širenjem istog na one koji ga dotad nisu imali (tzv. peta kurija[40] u kojoj su glasovali svi građani), zakon iz 1907. godine uvodi opće, izravno, ravnopravno i tajno izborno

[37]Državna Duma (Державна Дума) – naziv predstavničkog zakonodavnog organa vlasti u Ruskom Carstvu i Ruskoj Federaciji. *Op. prev*.
[*]Detaljniji pregled ruske politike glede Ukrajine pogledati u radu: *Rusija i Ukrajina. Povodom sadašnjeg svjetskog rata*. Napisao M. Myhajlenko. 1915.
[38]Cisars'kyj patent (цісарський патент) – dekret kojim je ukinut ustav i vraćen apsolutistički režim u Habsburškoj Monarhiji. *Op. prev.*
[39]Državni Sabor (Державна Рада) – naziv državnog organa u nizu država (u prošlosti i sada) koji može imati različite funkcije. *Op. prev.*
[40]Austrijski parlament tog perioda sastojao se od tzv. kurija. *Op. prev.*

pravo u Državni Sabora. Na taj način Austrija dobija svoje mjesto među demokratskim državama Europe.

Austrijska politika glede ukrajinskih poslova nikad nije bila jasna i određena, bila je stalno opterećena ostavštinom poljsko-ukrajinskih odnosa u Poljskoj.

Nakon pripajanja Galicije Austriji u apsolutističkom periodu austrijska je vlada pokušavala oslabiti poljsko plemstvo, računajući na to da se ono ne slaže s novim okolnostima i mašta o obnovi poljske države, i činila je to štiteći ukrajinsko seljaštvo. No ta zaštita nije prelazila skromne granice onih ponajprije pravno-ekonomskih reformi na kojim se mogao temeljiti apsolutizam.

Naum o suprotstavljanju ukrajinskog naroda poljskim težnjama da obnove svoju državu stvorila je u ruskim mjerodavnim krugovima plan za podjelu stečenog teritorija, pod izgovorom pada Poljske, na dvije nacionalne provincije: poljsku i ukrajinsku. Taj je naum, iznikao 1846. i poduprt 1848. političkom akcijom Ukrajinaca, postao vrlo aktualan ali u odgovarajućem trenutku vlast nije imala dovoljno odlučnosti da ga provede. Umjesto toga, regionalni ustav za Galiciju uspostavljen od strane vlade 29. rujna 1850., koji je sačuvao jedinstvenost područja koju su Poljaci branili, dijeli to područje na 3 okruga: Krakovski, Lavovski i Stanislavski, tvoreći tako od povijesnog teritorija Ukrajine dva okruga.

Ukidanjem svih ustavnih stečevina iz 1848., koje su, naposljetku, bile samo stečevine na papiru i nikada nisu zaživjele, i vraćanjem apsolutizmu, austrijska politika glede ukrajinskih pitanja počinje se ponovo okretati prema poljskim interesima. Pri ustavnom preuređenju države pitanje podjele Galicije više nije aktualno. Istovremeno s ustavnim preuređenjem države završava mirenje austrijske vlasti s Poljacima – cijena tog izmirenja bilo je priznavanje poljske političke vladavine u Galiciji.

Na taj se način austrijska vlast ogradila od rješavanja pitanja poljsko-ukrajinskog spora na teritoriju koji je dobila pri podjeli Poljske, a samim time je, dajući političku vladavinu nad tim teritorijem u poljske ruke, riješila to pitanje u korist Poljaka[*]. Usprkos tomu, porast ukrajinske nacionalne svijesti i snage, koji se uobličio kroz neprestanu borbu s Poljacima s jedne strane i

[*]Detaljniji prikaz austrijske politike u ukrajinskom pitanju čitatelj može naći u mom radu „Stvaranje ukrajinskog krunskog kraja u Austriji“, 1915.; također i na njemačkom jeziku: Die Schaffung einer ukrainischen Provinz in Őesterreich. Von Dr. jur. Michael Lozynskyj. Herausgegeben vom Allgemeinen Ukrainischen Nationalrat. – Berlin, Juni 1915.

demokratizacija političkog ustroja Austrije s druge, postavili su ukrajinsko pitanje u Austriji ponovo u središte državnih pitanja i prisilili austrijsku vlast da se bavi njime.

Istovremeno, stoljeće probuđenog ukrajinskog nacionalnog života, razlike u političkom položaju ukrajinskog naroda u Austriji i u Rusiji te sve jasnija neizbježnost vojnog sukoba Habsburške Monarhije i Rusije podižu ukrajinsko pitanje na pozornicu međunarodnih zbivanja.

Iako prijelaz s poljske vlasti pod austrijsku nije uklonio, kako bi se moglo nadati, poljsku vladavinu nad austrijskom Ukrajinom, ipak je pripadnost Austriji stavila taj dio ukrajinskih zemalja u takve političke uvjete u kojima su one mogle razvijati svoj nacionalni život i braniti ga od poljskih napada.

Postavši ustavnom državom, Austrija je istovremeno postala i državom nacionalne ravnopravnosti, koja se temeljila na članku 19 osnovnog državnog Zakona o općem pravu državljana, uvedenog 21. prosinca 1867.*

Činjenica je da ukrajinski narod još nije bio dovoljno jak da bi kako treba stao u svoju obranu.

To je imalo teške posljedice za daljnji razvoj ukrajinskog života u Rusiji. Izvan jako ograničenog književnog djelokruga svaki društveni rad na ukrajinskoj nacionalnoj formi bio je zabranjen. Tko je izlazio iz tog djelokruga radio je unutar ruske nacionalne forme – ili kao znanstvenik, ili pisac, ili kao društveni djelatnik. Nije preostajalo ništa drugo nego čekati dok se ne promijene politički odnosi u državi i davati svoj doprinos za ostvarenje takvih promjena. Ipak, kako je već rečeno, ukrajinski nacionalni pokret bio je premlad i preslab da bi dao znatniju aktivnu snagu borbi za političke promjene u državi. To je imalo za posljedicu da su se aktivni predstavnici u Ukrajini bavili ruskim političkim pokretom, udaljavajući se od ukrajinstva i bivajući izgubljeni za ukrajinsku ideju.

A tko nije bio izgubljen, taj je bio podvojen: bio on znanstvenik, pisac, društveni djelatnik ili ilegalni revolucionar – svakako su u njemu bile dvije duše: jedna ruska, koja je u cijelosti odgovarala njegovim duhovnim interesima, i druga ukrajinska koja se skrivala negdje u kutku prve i podsjećala ga ponekad da je on Ukrajinac, odgovarajući tako na njegove duhovne potrebe koje

*Prve dvije stavke tog članka zvuče ovako:
„Svi narodi države su ravnopravni i svaki narod ima pravo, koje se ne može narušavati, čuvati i razvijati svoju nacionalnost i jezik.“
„Država priznaje ravnopravnost svih jezika manjina u školi, administraciji i javnom životu.“

su bile povezane s njegovim ukrajinskim podrijetlom, sentimentalnom ljubavi prema narodu, njegovoj svakodnevnici, njegovim pjesmama itd.

U takvom se stanju nalazila ukrajinska nacionalno osviještena i djelomično osviještena inteligencija; ostatak inteligencije ukrajinskog podrijetla bio je rusificiran i iz njega su vrlo često proizlazili najoštriji neprijatelji ukrajinstva. Šire mase stanovništva – građanstvo, seljaštvo, radnička klasa – predstavljale su sirovi etnografski materijal koji u takvim uvjetima nije mogao pretvoriti svoj osnovni osjećaj nacionalne osobitosti u nacionalnu svijest i koji je, pokoravajući se sili, padao pod površni utjecaj rusifikacije.

Ukratko, ukrajinski nacionalni pokret nije prelazio iz manjih grupa u široke mase, nije tvorio vrijednosti u nacionalnom obliku, vrijednosti koje ispunjaju društveni život, nije stvarao tip ukrajinskog nacionalnog državljanina koji bi u svim sferama svog života mogao biti samo i isključivo Ukrajinac, nije pretvarao ukrajinske narodne mase u ukrajinsku naciju jer su sve to sprečavali politički uvjeti u ruskoj državi.

Ipak ti uvjeti nisu mogli uništiti ukrajinsku nacionalnu misao, a ni zaustaviti njen razvoj. Ona je živjela i razvijala se, samo što u njoj nije sudjelovao cijeli ukrajinski narod i nije se mogla istovremeno sa svojim razvojem realizirati u njegovu životu. To je bio kapital ideja koji je tvorio nacionalno osviješteni dio naroda za cijeli narod, kapital koji je trebao postati dobro cijelog naroda tada kada nestanu prepreke koje su onemogućavale slobodan nacionalni život.

Dragomanov [41] je, naznačujući kao cilj ukrajinskog nacionalnog pokreta povratak ukrajinskog naroda u obitelj kulturnih naroda Europe[*], ovako okarakterizirao bit ukrajinske nacionalne misli: ona je živjela onim vrijednostima koje su tvorili kulturni narodi Europe i razvijala ih je u skladu s potrebama Ukrajine.

Prve temelje procvata ukrajinske političke misli u Rusiji susrećemo u Kyrylo-Mefodijivs'koj Bratovštini[42]. Kao slavenofilski romantičari, članovi Bratovštine vidjeli su svoj politički ideal u sveslavenskoj federaciji, smatrajući je savezom politički samostalnih slavenskih naroda, nešto poput „Sjedinjenih slavenskih država“. U toj sveslavenskoj federaciji trebala se, po mišljenju članova Bratovštine, ostvariti i politička samostalnost Ukrajine.

[41]Myhajlo Dragomanov (Михайло Драгоманов) – rođen 1841., umro 1895., bio je ukrajinski povjesničar, publicist, filozof, ekonomist, folklorist i društveni djelatnik. *Op. prev.*

[*]Ovdje i dalje glede Dragomanova vidjeti moj rad: *Ukrajinsko nacionalno pitanje u djelima Myhajla Dragomanova. S nacrtom o životu i djelatnosti Myhajla Dragomanova*. 1915.

[42]Kyrylo-Mefodijivs'ka Bratovština (Кирило-Мефодіївське Братство) – tajna ukrajinska politička organizacija stvorena u Kijevu 1845. *Op. prev.*

Iskazom te same misli o političkoj samostalnosti Ukrajine treba smatrati ukrajinski glas u Ğercenovu časopisu "Kolokol" povodom diskusije o poljsko-ruskim odnosima. U broju 61 "Kolokol"-a iz 1860. godine nalazi se članak „Ukrajina“, čiji je autor, pretpostavlja se, bio Kostomarov[43]. Davši povijesni pregled poljsko-ukrajinskih i rusko-ukrajinskih odnosa, autor upozorava na pravo Ukrajine na neovisnost u budućoj slavenskoj federaciji i poziva: „Neka više ni Rusi ni Poljaci ne nazivaju svojima zemlje naseljene našim narodom“.

Kako je Kyrylo-Mefodijivs'ka Bratovština povezivala političku samostalnost Ukrajine sa svojim sveslavenskim idealom tako ju je Dragomanov povezivao sa svojim sveljudskim idealom anarhije – bezvlađa. U programu časopisa "Ğromada" – „ukrajinskog časopisa“ iz 1880. zahtjev za samostalnošću Ukrajine izražen je u obliku „pune samostalnosti za slobodna udruženja građana u cijeloj Ukrajini“.

Istovremeno, kao realni političar, Dragomanov se zalaže za suvremeni val rreformacije Rusije u federaciju autonomnih država, stvorenih „u skladu sa cjelovitošću geografskih, ekonomskih i etnografskih uvjeta“, zastupajući misao da se u autonomiji tako stvorenih država „najbolje može manifestirati i nacionalna autonomija“.

Uz misao o reformaciji Rusije u skladu s ukrajinskim interesima rađa se također i misao o odvajanju ruske Ukrajine od Rusije uz pomoć susjednih država (Austro-Ugarske i Njemačke) prilikom međunarodnog vojnog sukoba. Ta separatistička misao izranja iz same prirode stvari tada kada na međunarodnom horizontu oblaci predviđaju ratnu oluju: tj., na prijelomu 1880-ih i 1890-ih godina i opet pred kraj 1900-ih godina, da bi s eksplozijom sadašnjeg svjetskog rata dobila i sasvim konkretan oblik.

Pred kraj 1890-ih godina, kada je u Rusiji sve više rasla nada u skorašnju revoluciju, ne samo političku nego i socijalnu, ukrajinska politička misao onih krugova koji su vjerovali u dolazak i pobjedu revolucije povezuje s njom i ideju o nacionalnoj revoluciji: odvajanje Ukrajine od Rusije u samostalnu ukrajinsku republiku. S takvim uzvikom, na prijelomu 19. i 20. stoljeća, nastupa Revolucionarna Ukrajinska Partija, prva ukrajinska socijalistička organizacija s, do neke mjere, masovnim karakterom, iz koje su kasnije nastale druge socijalističke organizacije.

[43]Mykola Kostomarov (Микола Костомаров) – 1817.-1885., bio je istaknuti ukrajinski povjesničar, etnograf, prozaik, pjesnik, mislilac te društveni djelatnik. *Op. prev.*

U osvit ruske revolucije organiziraju se i ukrajinske demokratske grupe, koje se, iako priznaju ideal Samostalne Ukrajine, ipak, računajući na realne mogućnosti ustavne reformacije ruske države, zalažu za autonomiju Ukrajine u okvirima ruske države.

Autonomiju Ukrajine uvrštavaju u svoje programe, kao zahtjev koji je bliži ostvarenju od onog za odvajanjem Ukrajine od Rusije, i ukrajinske socijalističke grupe tako da taj zahtjev postaje, od 1905. do 1907. (tj. do gušenja ruske revolucije), nacionalno-politički program cijelog ukrajinstva u Rusiji.

Tako se razvijala ukrajinska nacionalna misao u političkom smislu.

Ipak s *razvitkom* misli nije išla i njena *realizacija*. Pravno-politički položaj ukrajinskog naroda kao odvojene nacije, u usporedbi sa stanjem prije protu-ukrajinskih ukaza 1863. i 1876., nije se promijenio prijelazom s apsolutističkog oblika vladavine u Rusiji na onaj formalno-ustavni. A svemogućnost administracije onemogućuje mu korištenje, u borbi za dobivanje nacionalnih prava, čak i tih ograničenih opće-građanskih prava, koja su plod ruske revolucije; npr. izbor ukrajinskih izaslanika u Dumu nije moguć, ne toliko zbog izbornog sustava koliko zbog nemogućnosti slobodne izborne propagande.

Takvo je bilo stanje ruske Ukrajine neposredno prije izbijanja rata. Ukrajinski narod ne samo da nije ovladao nikakvim nacionalnim pravima u sferi pravno-političkog života nego je i to što mu je donijela ruska revolucija – pravo da ukrajinski jezik bude sredstvom književnog razvitka – bilo toliko nezaštićeno da je vlada, s izbijanjem rata, mogla uraditi tako da to pravo u stvarnosti bude nevažećim.

* * *

U austrijskoj Ukrajini ideja samostalnosti Ukrajine javlja se skoro istovremeno s Kyrylo-Mefodijivs'kom Bratovštinom. O tome svjedoči brošura svećenika Vasylja Podolyns'kog pod nazivom „Słowo przestrogi“, koja se pojavila 1848. Autor dijeli tadašnje ukrajinsko građanstvo u Austriji na 4 partije: čisto ukrajinsku[*], poljsko-ukrajinsku, austrijsko-ukrajinsku i rusko-ukrajinsku. Prelazeći na karakteristike tih partija autor stavlja na prvo mjesto čisto ukrajinsku partiju, kojoj, očigledno, sam pripada i piše:

„Čisto ukrajinska partija želi slobodnu i neovisnu Ukrajinu i zahtjeva je jednostavno, bez obzira na sve, ili kroz slavenstvo...

[*]Za pojmove: *Ukrajina, Ukrajinac, ukrajinski* autor koristi riječi: Ruś, Rusin, rus'ki.

Da, mi smo Ukrajinci i čvrsto vjerujemo u uskrsnuće slobodne i nezavisne Ukrajine; prije ili kasnije, o tome nam ništa ne ovisi niti se uznemirujemo udaljenošću trenutka u kojem ona ima nastati; jer što je jedno stoljeće u životu naroda? Zar ono ne prođe u tren? Prošlo je to vrijeme kada smo u kutu oklijevali reći svoje ime; danas Ukrajinac to ime pokazuje svijetu; ništa nas ne može zadržati dalje od nadmetanja u Europi; nećemo zašutjeti; možda Europa ušuti; svi želimo biti slobodni i ravnopravni s drugim narodima...

Želimo biti narod, i neizbježno ćemo to biti jer je glas naroda Božji glas, a strpljivosti u potomaka nam neće nedostajati; ipak su nas učili toj čestitosti."

Kako vidimo, svećenik Podolyns'ki povezuje ideju samostalnosti Ukrajine sa demokratskim pokretom u tadašnjoj Europi i time stoji više od Kyrylo-Mefodijivs'ke Bratovštine koja je tu ideju povezivala samo sa slavenstvom.

Očigledno je čisto ukrajinska partija o kojoj govori Podolins'ki bila samo grupa ljudi a ne politička partija u punom smislu te riječi. Ali važno je to što je ona postojala i što je u brošuri Podolins'kog ostavila o sebi trag. Dodat ćemo još da se Podolins'ki rodio 1813., zaredio se 1843.[*], tj. pisao je svoju političku brošuru već u zrelim godinama.

Što se tiče ostalih partija, pod „poljsko-ukrajinskom" partijom autor smatra tadašnji polonofilski pravac koji se brzo manifestirao u političkoj organizaciji „Rus'kyj Sabor"; pod „austrijsko-ukrajinskom" – politički pravac koji je predstavljao „Glavni Rus'ki Sabor[44]"; pod „rusko-ukrajinskom" – moskofilski pravac.

Na temelju tadašnjih realnih odnosa, ideal samostalnosti Ukrajine kako je ga doživljavala Kyrylo-Mefodijivs'ka Bratovština i „čisto ukrajinska partija" bio je upravo to, daleki ideal, više politički san nego politički program.

No politički život austrijske države postavio je i ukrajinsko pitanje kao pitanje realne politike.

Austrija se sastojala od odvojenih teritorijalnih formacija koje su pod raznim nazivima (kraljevstva, kneževine, grofovije itd.) do neke mjere sačuvale političku zasebnost. Pri ustavnom preustroju države 1848. pojavilo se pitanje kako označiti granice tih odvojenih jedinica, a također i pitanje kakve ustavne forme dati njihovoj odvojenosti.

[*]Dilo, č. 64 iz 23. ožujka 1914. Serija članaka dr. V. Ščurata pod nazivom „Bendasjukova izlaganja: 4. Početak ukrajinstva u Galiciji".

[44] Glavni Rus'ki Sabor (Головна Руська Рада) – prva ukrajinska politička organizacija u Galiciji osnovana 1848. u Lavovu. *Op. prev.*

Austrijska Ukrajina nije tvorila zasebnu jedinicu, ona je ulazila u sklop jedinice koja je nastala od svega što je Austrija stekla pri podjelama poljske države i iz stečevina od Turske 1775.[**] Stvaranje jednog kraja iz tog cijelog teritorija bilo je, istina, privremeno i austrijska vlada cijelo se vrijeme poigravala s mišlju o podjeli Galicije u skladu s njenim nacionalno-povijesnim sastavom na dva kraja – poljski i ukrajinski.

Kada je 1848. godine zajedno s ustavnim preustrojem države i političkom autonomijom zemalja na površinu izašlo pitanje ustavnog značenja podjele na krajeve, austrijski Ukrajinci pod vodstvom „Glavnog Rus'kog Sabora" nastupaju sa zahtjevom o stvaranju, od ukrajinskog teritorija Austrije, odvojenog kraja s političkom autonomijom i sa svom pravno-državnom upravom koju državni ustav priznaje krajevima.

Tako se rađa ideja o autonomiji austrijske Ukrajine, rađa se ne kao daleki san nego kao konkretan zahtjev sa svim izgledima za ostvarenje, rađa se iz konkretnih uvjeta u austrijskoj državi kao dopuna tih uvjeta prema ukrajinskim potrebama. Takvo je značenje za razvoj političke misli austrijske Ukrajine imala njena pripadnost austrijskoj državi.

Ideja političke autonomije austrijske Ukrajine, iako je imala 1848-ih godina sve izglede za ostvarenje, nije se ostvarila. Ali ona se zadržala kao politički kapital ukrajinskog naroda u Austriji, kojim je on živio od tog trena u svim svojim nacionalnim težnjama; ona je narodu bila mjerilo onoga što mu pripada u Austriji i onoga čime mora ovladati da bi imao zaista potpunu nacionalnu ravnopravnost u državi.

Autonomija austrijske Ukrajine bila bi donijela ukrajinskom narodu tu mjeru nacionalne ravnopravnosti odmah; bila bi to, takoreći, „vlastita kuća", u kojoj bi on mogao živjeti po svojoj volji.

Kada je, umjesto toga, nastupio život u „zajedničkoj kući" (u Galiciji s Poljacima, u Bukovyni s Rumunjima) trebalo je raditi na nacionalnoj ravnopravnosti od dna prema gore, stupanj po stupanj, u neprekidnoj borbi sa susjedima.

Politička autonomija, koju su s povratkom ustava u Austriji dobili svi krajevi, postala je u Galiciji alat za političku vladavinu Poljaka. Ali ta vladavina nije mogla ići tako daleko da sasvim liši ukrajinski narod nacionalnih prava; prepreka tome bio je državni ustav koji je priznavao nacionalnu ravnopravnost svim narodima države. Poljska politička vladavina u Galiciji mogla je utjecati samo na to u kojim razmjerima se ukrajinski narod može koristiti nacionalnom

[**]Bukovyna, dobivena od Turske 1775. tvorila je do 1850., zajedno s Galicijom, jednu administrativnu jedinicu.

ravnopravnošću. Iz povijesti poljsko-ukrajinskih odnosa samo po sebi je razumljivo da su Poljaci željeli svesti te razmjere na minimum; za povećanje tih razmjera vodila se borba, koja do danas tvori bit poljsko-ukrajinskih odnosa u Galiciji.

Ustavno uređenje austrijske države učinilo je tako da ta borba ne bude bezuspješna. Propisujući svakom narodu „pravo, koje se ne može narušiti, na čuvanje i razvijanje svoje narodnosti i jezika“ austrijski ustav dao je ukrajinskom narodu u Austriji zakonske osnove za nacionalni razvoj; „ravnopravnost jezika svih krajeva u školama, vladi i javnom životu“, koju je priznavala država, dala mu je zakonsku mogućnost da dobije cijeli niz nacionalnih prava u sferi pravnog i javnog života, prava bez koji je pravilan nacionalni razvoj nemoguć.

Na taj način ukrajinski jezik postao je u Austriji ne samo sredstvo književnog i potpunog kulturnog razvoja ukrajinskog naroda u sferi građanske djelatnosti nego i sredstvo pravno-javnog života: može se govoriti na ukrajinskom jeziku u austrijskom parlamentu i u galicijskom i bukovynskom lokalnom vijeću, ukrajinskim jezikom oglašavaju se državni i regionalni zakoni i odredbe vlade, ukrajinskim jezikom, u odnosima s državljanima ukrajinske narodnosti, služe se državni i autonomni organi vlasti (administracija, sudstvo itd.), na ukrajinskom jeziku se predaje u školama, ne samo narodnim, nego i u srednjim, a također i na sveučilišnim katedrama.

Očigledno, to još ni izdaleka nije sve što je potrebno za slobodan nacionalni razvitak i što se može postići na osnovi austrijskog ustava. To nije sve ni količinom ni kvalitetom. Što se tiče količine – za svaku nacionalnu potrebu trebalo je voditi tešku političku borbu protiv Poljaka tako da zadovoljavanje nacionalnih potreba ukrajinskog naroda nije bilo proporcionalno s njihovim rastom, to je bio normalan način razvoja ukrajinskog nacionalnog života. Što se tiče kvalitete – austrijskoj Ukrajini nedostaje ono što može biti jamstvo pravilnog nacionalnog razvoja: politička autonomija koja bi činila ukrajinski narod gospodarom svog života na svojoj zemlji.

Tako zahtjev za stvaranjem odvojenog ukrajinskog kraja u Austriji ostaje do danas neostvaren. Ne mogavši vidjeti u austrijskoj stvarnosti izglede za njegovo brzo ostvarenje, politički vođe postavili su, u međuvremenu, program nacionalne autonomije na eksteritorijalnu osnovu, koji je imao bolje izglede za ostvarenje s obzirom na to da se počeo provoditi i u drugim nacionalno mješovitim krajevima države. I u tom pravcu postignuti su samo počeci: osiguranje broja ukrajinskih predstavnika u austrijskom parlamentu i u lokalnim vijećima Galicije i Bukovyne

pomoću sistema nacionalnih kurija[45] - pri čemu, ipak, posebice u Galiciji gdje novi zakon o predstavništvu u vijeću još nije stigao stupiti na snagu, brojčana snaga ukrajinskih predstavnika ni približno ne odgovara demokratskom principu ravnopravnosti izbornog prava.

Tako je, ipak, austrijski državni ustroj ukrajinskom narodu, čineći ga aktivnim sudionikom političkog života ustavne države na osnovi nacionalne ravnopravnosti, dao mogućnost razvoja, koji je pretvorio etnografsku masu u naciju. Ovdje ukrajinski narod od običnog seljaka do najviše inteligencije živi svojim nacionalnim životom: uči se u svojoj školi, obraća se na svom jeziku svim državnim administracijama, umiruje svoje kulturne potrebe svojim novinama i svojom knjigom, manifestira svoju građansku djelatnost u svojim organizacijama, a, budući da nedostatak političke autonomije predstavlja prepreku svemu tome, on se, svjestan toga, bori za dobivanje iste. Drugim riječima, u austrijskoj Ukrajini ukrajinski narod sudjeluje u državnom životu kao odvojena nacija, koja tvori sve vrijednosti društvenog života u ukrajinskoj nacionalnoj formi i – ukoliko joj austrijski ustroj u tome predstavlja prepreku - bori se za dobivanje punog prava da živi slobodnim nacionalnim životom. Ovdje Ukrajinac ne dvoji, on je u svim sferama svog života Ukrajinac; ovdje se stvarao ukrajinski nacionalni tip državljanina, jednak nacionalnom tipu drugih europskih nacija.

* * *

Kada uspoređujemo ukrajinski nacionalni razvoj u Austriji i Rusiji, vidimo veliku razliku u korist austrijske Ukrajine. Kada je ideal Kyrylo-Mefodijivs'ke Bratovštine bio više politički san nego realan politički program – u austrijskoj Ukrajini, u isto to vrijeme, uz bok samog ideala o samostalnosti Ukrajine rodila se i ideja političke autonomije kao realni program sa svim izgledima za ostvarenje. Kada je ruska Ukrajina kao zasebna nacionalna jedinica lišena prava (1863.-1905.) austrijska Ukrajina je, istovremeno, imala mogućnost graditi svoj nacionalni život u ustavnoj državi, stvarati sve vrijednosti suvremenog društvenog života u ukrajinskoj nacionalnoj formi. Kada je ruska Ukrajina, zbog posljedica revolucije 1905. godine, jedva zadržala mogućnost očitovanja nacionalnog života u sferi građanske djelatnosti austrijska Ukrajina dobila je tada prve osnove za nacionalnu autonomiju.

Na tu veću mogućnost nacionalnog razvoja u austrijskoj Ukrajini obraćao je veliku pažnju najveći politički um Ukrajine – Dragomanov, koji je samim tim smatrao austrijsku Ukrajinu

[45] Kurija - *pov.* izbornički razred u nekim izbornim sustavima (do uspostave općeg prava glasa), npr. po staležima, po imovinskom cenzusu. *Op. prev.*

korisnom za rusku Ukrajinu, jer ona živi boljim, zapadnoeuropskim životom, a pri tome, zahvaljujući određenoj nacionalnoj slobodi, može služiti kao utočište nacionalnog rada cijele Ukrajine dok promjena političkog ustroja u Rusiji ne donese nacionalnu slobodu ruskoj Ukrajini.

U diskusijama o ukrajinskom pitanju, u vezi s podjelom Ukrajine na austrijsku i rusku, često se obraćala pažnja na nizak stupanj ukrajinske kulture galicijskog tipa. Stupanj ukrajinske kulture u Galiciji je, bez sumnje, niži od kultura drugih naroda, ne samo od zapadnoeuropskih nego i od najbližih susjeda: Rusa i Poljaka. Ipak, kada uspoređujemo austrijsku i rusku Ukrajinu, ta usporedba će pokazati prednost austrijske Ukrajine. Stvar je u tome što ovdje ukrajinski narod živi svojim životom, stvara svoju kulturu, dok u ruskoj Ukrajini politički ustroj ne dopušta živjeti svojim životom, stvarati svoju kulturu. U ruskoj Ukrajini zasebne jedinice, ili čak cijeli krugovi, mogu imati veću kulturu od jednakih krugova u austrijskoj Ukrajini; ipak, ta je njihova veća kultura – ruska, dobivena sudjelovanjem u ruskom kulturnom životu; kao Ukrajinci, oni zauzimaju kulturno nižu poziciji od jednakih krugova u austrijskoj Ukrajini jer, dok jedni žive kulturne vrijednosti u ukrajinskoj nacionalnoj formi, kod drugih kulturne vrijednosti u ukrajinskoj nacionalnoj formi tvore samo jedan dio njihove kulture.

Ističući to ne želimo nikoga ni uzdići ni poniziti samo utvrditi objektivno stanje stvari, iz kojeg je nastajao cijeli niz uzroka povezanih s podjelom Ukrajine na austrijsku i rusku.

III. Sudjelovanje ruske i austrijske Ukrajine i njihovi uzajamni odnosi u ukrajinskom nacionalnom preporodu

Kako smo već istaknuli, podjela Ukrajine između Rusije i Austrije, koja je nastupila tada kada je ukrajinski narod bio do kraja onemoćao zbog dugogodišnje podčinjenosti i stalne borbe i protiv Poljske i protiv Rusije, uzrokovala je, ispočetka, da se nacionalno-kulturne veze između dva dijela Ukrajine skoro sasvim prekinu. Ipak, bez obzira na dugogodišnju podčinjenost i iscrpljenost borbom protiv njih, oba dijela Ukrajine imala su još uvijek u sebi toliko životne snage da se – svaka svojim snagama – probude u novi život, da uđu u eru nacionalnog preporoda.

U ruskoj Ukrajini, gdje se nit ukrajinskog života nikada nije potpuno prekinula, nacionalni preporod počinje brže - „Eneidom“ Kotljarevs'kog (1798.) koja se izravno nadovezuje na ukrajinsku književnu tradiciju.

Prijelaz s tadašnjeg književnog[46] jezika na narodni bio je znatno teži u Galiciji. Taj prijelaz, kojeg je završila „Rus'ka trijcja“ (Šaškevyč, Ǧolovac'kyj, Vağylevyč) „Rusalkom Dnistrovom“ (1837.), nije se odvijao bez utjecaja iz ruske Ukrajine, ipak, značajniju ulogu odigrali su tu utjecaji nacionalnog preporoda slavenskih naroda Austrije.

1848. godine ukrajinski predstavnici u Austriji bili su potpuno svjesni nacionalne jednakosti s ruskom Ukrajinom. O tome svjedoče njihove političke izjave u kojima sebe nazivaju dijelom ukrajinskog naroda, podijeljenog između Austrije i Rusije te njihova publicistika, njihova književnost. Karakterističan detalj tog svjedočanstva je Lev Treščakivs'kyj koji predlaže ukrašavanje „Narodnog Doma“[47] bistama Hmel'nyc'kog i Kotljarevs'kog.

Bliže i čvršće veze između ruske i austrijske Ukrajine nameću se tek u 1860-im godinama. Tadašnja mlada generacija galicijsko-ukrajinske inteligencije, koja nastupa pod imenom narodovci[48], ne živi samo u književnosti nego i, počesto, u društveno-političkoj sferi i to idejama Ševčenkova „Kobzara“, koji postaje, za njih, nacionalnim evanđeljem. Taj idejni utjecaj ruske Ukrajine na austrijsku mijenja se pomoću specifičnih veza.

Ukazi 1863. i 1876. godine povećavaju interes ruskih Ukrajinaca iz austrijske Ukrajine i daju tom području posebno značenje za ukrajinski nacionalni razvitak: značenje duhovnog centra za cijelu Ukrajinu. Od tog trenutka, na vrijednosti koje se stvaraju u procesu nacionalnog razvoja u austrijskoj Ukrajini ne utječe samo rad lokalnih elemenata, u njihovom stvaranju sudjeluju i duhovne a i materijalne snage ruske Ukrajine. U Galiciji ukrajinski pisci iz Rusije tiskaju svoja djela; u Galiciji se pojavljuju politički proglasi političkih grupa iz ruske Ukrajine, ruski Ukrajinci materijalno potpomažu stvaranje ukrajinskih nacionalnih institucija u Galiciji imajući u vidu da će te institucije postojati za nacionalne potrebe cijele Ukrajine.

Na taj način austrijska Ukrajina postaje mjesto gdje se zajedničkim silama cijele Ukrajine razvija ukrajinski nacionalni život, gdje se stvaraju ukrajinske nacionalne vrijednosti za potrebe cijele Ukrajine.

Od tog perioda nadalje duhovne veze između dva dijela ukrajinske zemlje postaju sve čvršće tvoreći jednu nacionalnu kulturu, jednu političku ideju, jedan nacionalni ideal.

---

[46]Književni jezik (книжна мова) – umjetno stvoreni standardni ukrajinski jezik koji je bio u suprotnosti sa živim narodnim jezikom. *Op. prev.*

[47] Narodni Dom (Народний Дім) – građevina za organizaciju kulturno-prosvjetiteljskih događanja izgrađena uglavnom od strane građanstva ili raznih sponzora. *Op. prev.*

[48]Narodovci (народовці) – društveno-politički pravac mlade zapadnoukrajinske inteligencije koja je nastala 1860-ih godina u Galiciji, Bukovyni i Zakarpattju. *Op. prev.*

Od najistaknutijih djelatnika iz ruske Ukrajine koji su imali žive, ne samo književne nego i osobne veze s austrijskom Ukrajinom treba kronološki na prvo mjesto staviti Kuljiša koji je, počevši od 1860-ih godina, doduše s pauzama, pa do smrti održavao odnose s Ukrajincima iz Galicije a s početkom 1880-ih pokušavao je čak i utjecati na ukrajinsku politiku u Galiciji trudeći se dovesti do čvrstog poljsko-ukrajinskog razumijevanja – očito bez uspjeha.

Djelatnik čije značenje treba okarakterizirati kao naročito sveukrajinsko bio je Dragomanov, on je sve u svemu najistaknutija politička osoba suvremenog ukrajinstva. Počevši od polovice 1870-ih godina on kao da je svojom osobom i djelatnošću vođenom u emigraciji povezivao dva dijela Ukrajine u jednu cjelinu. Za austrijske Ukrajince on je bio ne samo predstavnik vodećih krugova ukrajinskog građanstva u Rusiji nego i glavni predstavnik europske evolucijske misli; ruskim Ukrajincima je cijelog života ukazivao na iznimnu važnost činjenice da se dio ukrajinske zemlje nalazi izvan granica Rusije, unutar ustavne države pomoću koje ulazi u područje europskih političkih interesa.

Nećemo nabrajati imena svih tih ukrajinskih pisaca i djelatnika koji su na ovaj ili onaj način sudjelovali u razvoju ukrajinskog života u Galiciji jer bismo tada morali nabrojati sve one koji su svojim radom ostavili nekakav trag u ukrajinskom životu. Osobito pisce koji su, ne imajući mogućnost da tiskaju svoja djela u Rusiji, tiskali ista u Galiciji svjesni da tamo stvaraju ukrajinske kulturne vrijednosti za cijelu Ukrajinu.

Prisjetit ćemo se, od najstarijih i već pokojnih, samo Antonovyča i posebice Konys'kog koji su utjecali na pravac ukrajinske politike u Galiciji koji je od početka 1890-ih pokušavao postaviti ukrajinsko pitanje na sigurnije temelje i to kroz poljsko-ukrajinski sporazum. Sporazum koji se u danim okolnostima pokazao nemogućim i uzrokovao je samo nepopularnost ukrajinskih djelatnika koji su radili na poljsko-ukrajinskoj nagodbi. Dalje ćemo se prisjetiti pokojnog Mykole Kovalevs'kog koji je bio živa poveznica između pristalica dragomanovskog pravca u Rusiji i Austriji.

Od galicijskih Ukrajinaca tog vremena u ruskoj Ukrajini bila su najpoznatija imena: iz tabora poljsko-ukrajinske nagodbe – Oleksandra Barvins'kog, iz radikalnog, dragomanovskog tabora – Franka i Pavlyka.

Od polovice 1890-ih godina i sve do zadnjih trenutaka živom vezom između ruske i austrijske Ukrajine bila je u najvećoj mjeri osoba Myhajla Ğruševs'kog, ruskog Ukrajinca koji je od strane Antonovyča i građana Kijeva općenito, završivši fakultet u Kijevu, bio predstavljen kao

kandidat za posao na katedri ukrajinske povijesti Lavovskog Sveučilišta. Obnašavši tu dužnost istaknuo se ne samo kao znanstvenik nego i kao vrlo aktivan organizator znanstvenog, publicističkog pa i društvenog rada u Lavovu i Kijevu.

Pred kraj 1890-ih godina pa sve do ruske revolucije, Lavov (djelomično i Černivci) postaje centar ukrajinske političke emigracije iz Rusije koja je u njemu razvijala svoju, prije svega izdavačku djelatnost za rusku Ukrajinu. Sve tadašnje ukrajinske socijalističke grupe (ukrajinska revolucionarna partija, ukrajinska socijalistička partija, ukrajinska radnička socijalno-demokratska partija, ukrajinski socijalno-demokratski savez, ukrajinska narodna partija) imale su ovdje svoje inozemne organizacijske centre, svi su tu izdavali svoja periodična i neperiodična izdanja namijenjena ilegalnom širenju po ruskoj Ukrajini.

Djelatnici tih grupa bili su većinom pripadnici mladeži te su, stvorivši brzo veze s lokalnom ukrajinskom mladeži, stvorili zajednički duhovni život ukrajinske mladeži cijele Ukrajine.

Neposredno prije ruske revolucije Galicija je služila kao centar djelatnosti (uglavnom izdavačke) također i za političke grupe starijih krugova ukrajinskog građanstva u Rusiji (radikalna, demokratska grupa itd.).

Nakon ruske revolucije, kada je ukrajinska riječ dobila, iako ograničena, prava u Rusiji dio djelatnosti koja se do tada zajedničkim snagama oba dijela Ukrajine provodila u Galiciji seli se u Kijev. Tamo se preselila izdavačka kuća „Ukrajinsko znanstveno društvo“ koja je postala centar za tamošnje ukrajinske znanstvenike koji su do tog trenutka mogli raditi samo u „Znanstvenom društvu Tarasa Ševčenka“ u Lavovu.

Ukratko, obostrani odnosi postajali su sve življi, obostrani utjecaj sve veći. Ukrajinski narod, iako podijeljen državnim granicama, postajao je svjestan jedinstvenosti svoje nacije i provodio je tu jedinstvenost u djelo stvarajući zajedničke vrijednosti jedne nacionalne kulture, jedne političke misli.

U tom je procesu uloga oba dijela Ukrajine bila sljedeća: probudivši se svaka za sebe u novi nacionalni život nakon sloma koji je ukrajinskom narodu donijela borba za slobodu protiv Poljske i Rusije, oni su počeli brzo tražiti putove jedna do druge te, našavši ih, svaki je dio sukladno svojim mogućnostima davao svoj doprinos za stvaranje nacionalnog života. Ruska Ukrajina ne mogavši unutar svog teritorija tvoriti nacionalni život, davala je prije svega ideju; austrijska Ukrajina je provodila ideju u djelo tvoreći tako suvremeni ukrajinski nacionalni život. Ruska Ukrajina je austrijskim Ukrajincima davala osjećaj snage koju mogu imati samo sinovi velikog

naroda; u cijeloj svojoj djelatnosti oni su osjećali da ih nije samo 3-4 milijuna u austrijskoj državi, da su oni dio velikog naroda koji broji ponad 30 milijuna, naroda koji je nekada bio važan u povijesti istočne Europe i ponovo je to postao. Za ruske Ukrajince austrijska Ukrajina bila je živo svjedočanstvo da ukrajinski narod ide prema boljoj sudbini. U Rusiji je povijesni neprijatelj Ukrajine ugušio čitav ukrajinski život ali je sada, izvan granica, tamo gdje je prestajala njegova vlast, ukrajinski narod živio i razvijao se, zadobivajući mjesto među kulturnim narodima Europe.

IV. Razvoj misli o samostalnosti Ukrajine

Najviši izraz ukrajinskog narodnog preporoda, izraz protesta protiv nacionalne potlačenosti i izraz osviještene slobode za čuvanjem i razvijanjem svoje individualnosti sve do zadobivanja ravnopravnog mjesta među slobodnim narodima kulturnog svijeta jest ideja o ukrajinskoj nacionalnoj samostalnosti, ideal samostalne Ukrajine.

Vidjeli smo kako je ukrajinska misao već u prvih 50 godina nacionalnog preporoda postala svjesna svog ideala. Skoro istovremeno i zasebno jedni od drugih taj ideal proglašavaju Kyrylo-Mefodijivs'ka Bratovština u Rusiji i „čisto ukrajinska partija“ u Austriji.

Ideje Kyrylo-Mefodijivs'ke Bratovštine razvija Dragomanov dajući im, umjesto općeslavenskih, općeljudske osnove. Dragomanova propaganda utječe na ukrajinsku misao u Galiciji koja je prije toga bila prožeta djelima članova Kyrylo-Mefodijivs'ke Bratovštine: Ševčenka, Kostomarova, Kuliša.

Očito je da o ostvarenju ideala o samostalnoj Ukrajini u prošlim realnim okolnostima nije bilo moguće niti razmišljati. Vidimo kako se oni koji su za njega glasali nadaju njegovom ostvarenju u bliskoj beskrajnoj budućnosti, budućnosti u kojoj se nadaju ostvarenju onih političkih ideala s kojima povezuju svoj nacionalni ideal.

Da su predstavnici dragomanovog pravca imali jasan ideal o samostalnosti Ukrajine karakteristično pokazuje poezija Franka „Rasti, ti visoki hraste“ datirana 17 ožujka 1883[*]. Evo njenih prvih strofa:

„Rasti, ti visoki hraste,
Predivno proljeće će nastati!.
Raspast će se drevni okovi,

[*] *S vrhova i iz nizina*. Zbirka poezija Ivana Franka. – Lavov, 1893. – Str.74.

Probudit će se ljudi.

Raspast će se drevni okovi,
Teški lanci,
Nepobijeđena od zlog neprijatelja
Ustat će Ukrajina.

Ustat će slavna majka Ukrajina
Sretna i slobodna
Od Kubana pa do rijeke Sjan
Jedinstvena, nerazdjeljiva“.[49]

„Od Kubana pa do rijeke Sjan jedinstvena nerazdjeljiva“ – to nije samo poezija, to je već definicija političkih granica i političke samostalnosti ukrajinskog naroda na njegovoj zemlji.

Dalji razvoj ukrajinske političke misli trudi se dati što konkretnije forme idealu o samostalnosti Ukrajine.

Dakle, nakon što su predstavnici dragomanoskog pravca osnovali ukrajinsku radikalnu partiju (1890.) u Galiciji unutar nje stvara se frakcija, tzv. „nacionalnih radikala“. Njihov najistaknutiji predstavnik bio je V"jačeslav Budzynovs'kyj. Oni, po analogiji s češkim državnim pravom, grade ukrajinsko državno pravo u Austriji. Posljedica toga je uvrštavanje postizanja samostalnosti Ukrajine u program ukrajinske radikalne partije 1896.

1895. pojavljuje se „društveno-politička skica“ „Ukrajina *Irredenta*“ Juliana Bačyns'kog koji, sa stanovišta marksizma, pokušava pokazati putove kojima bi razvoj proizvodnih snaga trebao dovesti do stvaranja kapitalističke ukrajinske države[*].

[49]Dajemo doslovan prijevod poezije Ivana Franka.

[*] U svojim memoarima o Dragomanovu („Vjesnik Saveza za oslobođenje Ukrajine“, broj 23-24, 15 kolovoza 1915.) autor zamjera negativan odnos Dragomanova i Franka prema njegovom radu. Ali taj negativni odnos nije se odnosio na ideal o samostalnosti Ukrajine nego na samo djelo autora koji je sa samopouzdanje mladog sljedbenika marksizma olako govorio o sveukupnom dotadašnjem razvoju ukrajinskog naroda i koji je isto tako olako predviđao kojim će putem ići ostvarivanje ideala o samostalnosti Ukrajine. Danas, 20 godina nakon, zasigurno i sam autor poprilično kritično gleda na ta predviđanja koja su bila predstavljana kao neizbježna.

Čini se da autor prilično uveličava vlastiti utjecaj na daljnji razvoj ukrajinske političke misli pripisujući (u tim istim memoarima) sve buduće radove o pitanju samostalnosti Ukrajine isključivo utjecaju njegovog rada.

Kada se 1899. osnovala ukrajinska socijalno-demokratska partija postizanje samostalnosti Ukrajine našlo se u njenom programu.

Isti taj cilj našao se i u programu nacionalno-demokratske partije koja je nastala pri kraju 1899. godine kao rezultat reforme partije 'narodovaca' i kroz pristupanje u njene redove od strane nekih radikala koji su u radikalnoj partiji predstavljali prije svega nacionalni radikalizam.

U isto to vrijeme s ciljem postizanja samostalnosti Ukrajine istupila je „Revolucionarna Ukrajinska Partija“ u ruskoj Ukrajini povezujući ostvarenje tog cilja s revolucijom u ruskoj državi, revolucijom koja je za potlačene narode trebala biti ne samo politička i socijalna nego i nacionalna. Svoj prvi politički iskaz spomenuta je partija manifestirala brošurom „Samostalna Ukrajina“ (1903.).

Ukrajinska mladež je na svom vijeću u srpnju 1900. u Lavovu također objavila da je njen politički ideal samostalnost Ukrajine.

Na taj se način, zajedničkim trudom oba djela Ukrajine, stvarao i širio ideal o samostalnosti Ukrajine obuhvaćajući sve šire mase ukrajinskog naroda te izazivajući rasprave o putovima i načinima za ostvarenje.

Od 1908., kada je neizbježnost općeeuropskog sukoba postajala sve jasnija, ukrajinska politička misao skrenula je pažnju na mogućnost postizanja samostalnosti Ukrajine kroz odvajanje ruske Ukrajine uz pomoć Centralnih Sila. Ta je tema, između ostalih, bila temom referata pokojnog Dmytra Doncova („Suvremeni politički položaj nacije i naše zadaće“) te temom rezolucija na skupu ukrajinske akademske mladeži u Lavovu 1913.

Tako se predstavlja, u općim crtama, povijest razvoja misli o samostalnosti Ukrajine. Kako vidimo, ta misao ima iza sebe ne puno kraću povijest od suvremenog ukrajinskog preporoda općenito. Tko bi jednu od pojava te misli predstavljao kao rađanje same misli ne bi samo radio povijesnu pogrešku nego bi i umanjivao vrijednost same misli o samostalnosti Ukrajine predstavljajući je, suprotno povijesnoj istini, kao nešto novo, nedavno rođeno i što samim time ne može biti duboko ukorijenjeno u svijest naroda.

Gore smo dali skicu razvoja same misli o samostalnosti Ukrajine govoreći na koji se način ona spominjala u praktičnoj politici postizanja nacionalnih prava koja su u danim uvjetima imala izgleda ostvariti se.

Ono što je najvažnije o toj temi bilo je naznačeno na drugim mjestima; ovdje naglašavamo samo da se kao najcjelovitiji izraz misli o samostalnosti Ukrajine u političkoj praksi javlja

postizanje autonomije Ukrajine. U Austriji se s tim ciljem susrećemo već 1848. godine. U Rusiji je on prošao dugu evoluciju od drağomanovog programa do programa autonomije Ukrajine u vrijeme ruske revolucije.

V. Austrijska Ukrajina i Rusija

Rusija je, smatrajući se nasljednicom Kijevske države Vladimira Velikog[50] i smatrajući da sva rus'ka plemena moraju tvoriti jedan nacionalni i državni organizam – „jedinstvenu, nepodijeljenu Rusiju“, još pri prvoj podjeli Poljske imala namjeru uzeti i Galiciju. Koristeći se bezvlašćem u poljskoj državi poslala je 1767. dio vojske pod vodstvom generala Krečetnikova u Lavov pod izlikom očuvanja reda a zapravo da bi pripremila temelje za rusku okupaciju Galicije. Kada je 1772. Austrija odlučno poželjela za sebe Galiciju s Lavovom skoro je došlo do oružanog sukoba između Rusije i Austrije. Konflikt se ipak dalo smiriti diplomatskim putem tako da je Rusija odstupila.

Ali od svog nauma nije odustala.

Već u vrijeme treće podjele Poljske 1795. ruski general Tutol'min u svojoj je proklamaciji iz 18. srpnja 1795. izjavio da su zemlje Holms'ka, Belz'ka i Luc'ka koje je uzela Austrija odavno bile sastavni dio ruske države.

Nakon toga, u vrijeme Napoleonskih ratova, kada je car Aleksandar I u rujnu 1805. sastavljao plan ujedinjena svih zemalja poljske države pod svojim žezlom ruska diplomacija se obratila Austriji s prijedlogom da im ustupe Galiciju u zamjenu za šles'ko-bavars'ko područje. Te je planove raspršio poraz kod Austerlitza.

Ubrzo nakon toga ruski plan glede Galicije se, iako djelomično, ostvario. Sudjelujući u austrijsko-francuskom ratu 1809. na strani Napoleona dobila je, nakon pobjede, takozvani ternopil's'kyj okrug.

Knez Golicyn, glavni vođa ruskog korpusa kojem je zadaća bila okupacija Galicije, dobio je od cara Aleksandra I sljedeću tajnu instrukciju:

„1. Približiti Rusiji narod Galicije uvjeravajući ga da Rusija, nastupajući protiv Austrije, smatra dobrobit Galicije svojom vlastitom. Izazivajući među stanovnicima Galicije takvo

[50]Vladimir Veliki (Володимир Великий) vladao je Kijevskom državom od 980. do 1015. godine. *Op. prev.*

blagonaklono raspoloženje urediti akciju vojske na taj način da vojnici regrutirani iz Galicije tvore predstražu našoj vojsci koja onda njima treba davati sigurnu potporu.

2. Zauzeti snažnu poziciju na desnoj obali Visle a kada na lijevoj obali ne bude značajnih neprijateljskih korpusa preći Vislu imajući u vidu da ruski interes zahtjeva, po mogućnosti, najveće proširenje svoje vladavine u Galiciji.“

Ternopil's'ki kraj nije do kraja zadovoljio Rusiju. Ono što nije uspjela ostvariti u savezu s Napoleonom to se car Aleksandar I spremao ostvariti u političkoj kombinaciji protiv Napoleona. Spremajući se za odlučujuću raspravu s njim, car je u vlastitim tajnim instrukcijama iz veljače 1811. za svog poslanika u Beču izrazio „apsolutnu neophodnost zadobiti cijelu Poljsku“ tj također i Galiciju, za koju je Austrija trebala kao odštetu dobiti moldavo-volos'ki teritorij.

Ipak, poraz Napoleona i Bečki kongres 1815. imali su za Rusiju takve posljedice da ona ne samo da nije uspjela proširiti svoju vlast u Galiciji nego je morala i vratiti Austriji ternopil's'ki kraj.

Prisjetila se Rusija pitanja Galicije ponovno za Nikole I, u vrijeme nesporazuma s Austrijom povodom turskog rata. Ruski poslanik u Beču, grof Tatiščev dobio je naredbu da istraži raspoloženje stanovnika Galicije prema Rusiji. Izvršivši tu naredbu, on je u lipnju 1828. dojavio Peterburgu: „Stanovništvo ternopil's'ke i zališčyc'ke zemlje blagoslivlja godine provedene pod ruskom vlašću i žali za tim vremenom svoje sreće“.

U proljeće sljedeće godine u ruskom generalnom stožeru razmatrali su plan vojnog pohoda na Galiciju.

Ruski plan glede Galicije u to vrijeme vrlo jasno razotkriva zapis grofa Muravjova „Pogled na Austriju“ napisan oko 1840. godine. Njen autor kaže da je okupacija Galicije za Rusiju neophodnost i obaveza.

1846. sam je Nikola I izjavio rusku želju za Galicijom planirajući se „zamijeniti s Austrijancima Galiciju za Poljsku do rijeka Bzure i Visle“. Tom prilikom je izjavio: „Uzeo bih ja odmah Galiciju jer je to naš stari kraj“.

Namjesnik Paskevyč nazvao je taj carski projekt „pravednim činom velikog ruskog monarha“ objašnjavajući to ne samo time što je Galicijom koja je naseljena s dva naroda koji se bore među sobom lakše upravljati nego nacionalno jedinstvenom Poljskom nego i time što je „Galicija u davnim vremenima bila ruski kraj a i sada tamo žive pravoslavni unijati“.

U tom pitanju zanimljivi su i „Zapisi o Galiciji 1846. godine“ Soncova, pobočnika generala Paskevyča. On spominje „nastrojenost prema Rusiji u cijeloj Galiciji“. Također: Krakov se želio

priključiti ruskoj Poljskoj; poljsko plemstvo je nakon masakra 1846. uvidjelo razliku između reda u Rusiji i bezvlašća u Austriji; sav narod slavenskog plemena, nekad silne Galicijske kneževine, koji je pripadao staroj Rusi, pretežno grčke vjere, unijati, želi biti pripojen Rusiji; austrijska vojska nije hrabra i demoralizirana je; ukratko „potrebna je samo jedna riječ i nekoliko bataljuna i Galicija je naša“[*].

Navedene činjenice svjedoče o tome kako Rusija ni na sekundu nije maknula oka s Galicije čekajući „pogodan trenutak“ kada će je moći ugrabiti.

Nije ona samo čekala, ona je također i pripremala taj „pogodan trenutak“ trudeći se usaditi ukrajinskom narodu Austro-Ugarske ideju da je on dio ruskog naroda i da treba nastojati u tome da bude sjedinjen s Rusijom.

Ta ruska agitacija ukrajinskog naroda Austro-Ugarske nije bila iznimna pojava; Rusija je na isti način agitirala i sve slavenske narode Austro-Ugarske i Turske nastupajući kao osloboditelj Slavena od njemačkog, mađarskog i turskog jarma i obećavajući im „zlatno doba“ pod njenom zaštitom – „slavensko doba“ kada će se sve „slavenske rijeke uliti u rusko more“. Među tom panslavističkom, u stvarnosti panruskom, agitacijom drugih slavenskih naroda i ruskom agitacijom ukrajinskog naroda Austro-Ugarske postojala je samo jedna razlika – dok je prema drugim slavenskim narodima Rusija nastupala kao branitelj i pokrovitelj slobodnog razvoja njihovih nacionalnosti, među ukrajinskim je narodom širila misao da njegova nacionalnost, njegov jezik, njegova književnost, njegova kultura jest ruska nacionalnost, jezik, književnost, kultura.

Već 1840-ih vidimo u Lavovu tzv. „Pogodins'ku koloniju“ čiji vođa Denys Zubryc'kyj ostaje u bliskim odnosima s moskovskim povjesničarom Pogodinom i koja širi među galicijsko-ukrajinskom inteligencijom misao o ruskoj nacionalnosti ukrajinskog naroda. Nedugo nakon toga, iz nevelike grupe nastaje cijela partija koja je širila tu istu misao među ukrajinskim narodom Austro-Ugarske i pripremala temelje za pripajanje austrijske Ukrajine Rusiji. Radi se o moskvofilnoj partiji kako ju je nazivala ukrajinska strana ili rusko-nacionalnoj ("русско-народная партія") kako je sama sebe nazivala.

Cijela povijest moskvofilne partije u austrijskoj Ukrajini svjedočila je o tome da su njen nastanak i razvoj bili dijelom ruske politike; sada, u svijetlu činjenica koje je donio rat ne može o tome biti nikakve sumnje.

[*]Materijali za ove dijelove poglavlja preuzeti su iz publikacije: Ivan Krevec'kyj. Galicija i Rusija: Nekoliko povijesnih izmišljotina. – Lavov, 1914.

Moskvofilni djelatnici su, naravno, isticali da priznaju nacionalnu jednakost ukrajinskog naroda s ruskim i da ne misle o odvajanju „ruskog teritorija“ Austro-Ugarske i pripajanje istog Rusiji, samo žele u granicama Austro-Ugarske države stvoriti „ruskoj nacionalnosti“ mogućnost slobodnog razvoja. Međutim, već prije rata bio je poznat cijeli niz činjenica iz kojih se jasno vidjelo da moskvofilna partija ostaje u bliskim odnosima s ruskim vladinim krugovima i čeka pripajanje austrijske Ukrajine Rusiji.

Doduše, moskvofili iz Galicije i njihovi ruski zaštitnici znali su tako vješto skrivati te činjenice da austrijska vlast nikako nije mogla u kazneno-sudskim procesima dokazati da moskvofilni djelatnici teže odcjepljenju austrijske Ukrajine i njenom pripajanju Rusiji.

Jedan od takvih procesa, proces protiv Olğe Ğrabar i suradnika za državnu izdaju 1882., završio je samo osudom optuženih za sitne političke krivnje. Koliko se od stvarnosti tog procesa razlikovala pravedna stvarnost neka o tome svjedoči pismo jednog od glavnih osumnjičenih u procesu, svećenika Ivana Naumovyča, koji je nakon procesa prešao s unije na pravoslavlje i preselio se u Rusiju.

U pismu na koje mislimo, napisano 1891. za jednog od peterburških zaštitnika galicijskog moskvofilstva Kornilova,, svećenik Naumovyč predstavlja tadašnje stajalište moskvofilnog svećenstva, okrenuto protiv mitropolita Sil'vestra Sembratovyča i njegove politike (mitropolit je bio pristalica tadašnje poljsko-ukrajinske nagodbe), kao dokaz diskreditacije unijatskog metropolita i piše:

„Ipak to nije bez Božje volje. To je bilo nužno da bi u onaj dan, kada kozak napoji svoje konje na onoj strani rijeke Zbruč, pravoslavlje nastalo u jedan dan preko telegrama... Ipak ja poznajem moj narod. Mi ćemo se ujediniti u milijunskom broju a Moskva nam neće dostaviti toliko zvona da njima opremimo 2 000 crkvi; zvona ima i kod nas.

Kažu da živimo u ozbiljnim vremenima. Austrija je dan prije novog eksperimenta s novom još neizvjesnom formom upravljanja lukavo ugasila parlament, lukavo raspisala izbore u tako kratko vrijeme. Ona je izolirana a teško je vjerovati da će je Rusija 1891. spasiti od njenog naroda kako je to Rusija napravila i 1848.

Serius ocius sors exitura...

I ako nam se ne posreći na izborima, protiv bajuneta se nenaoružanom teško boriti, ni to je neće spasiti, još će više razdražiti narod.

Žrtve Rusije za Galiciju nisu izgubljene ali reći ću istinu, bez ruskih žrtava ta borba bila bi ipak nemoguća.

Rusija je posijala i požet će povijesni urod“[*].

Neposredno prije rata imali smo u Austro-Ugarskoj seriju od tri procesa za državnu izdaju protiv moskvofila: u Maramureškoj Syğoti u Ugarskoj 1913. gdje su zbog pravoslavne agitacije bili optuženi te za manje političke krivnje i osuđeni sami seljaci, u Lavovu 1914. gdje su optuženi intelektualci (dva svjetovna i dva pravoslavna svećenika koji su prihvatili pravoslavlje u Rusiji i tamo su bili posvećeni) sasvim oslobođeni i u Černivcima gdje do procesa nije došlo jer su osumnjičeni istovremeno s oslobađanjem u lavovskom procesu pobjegli iz istražnog zatvora u Rusiju.

Ovog puta pravedna stvarnost nije dopustila da ju se dugo čeka: optuženi (Bendasjuk, Koldra) i branitelji (dr. Dudykevyč, dr. Ğluškevyč) iz lavovoskog procesa, otišavši pred sam rat u Rusiju, kao i černivecki optuženici (braća Gerovs'ki) vratili su se u austrijsku Ukrajinu s ruskom vojskom da bi pomogli provesti u djelo njeno „oslobođenje i pripajanje“ s Rusijom.

Ukratko, moskvofilna partija trebala je u austrijskoj Ukrajini ispuniti – dok ne nastane „pogodan trenutak“ njenom pripajanju Rusiji – istu onu zadaću koju je protiv ruske Ukrajine ispunjavala politika ruske vlade uz pomoć nekih krugova ruskog građanstva: širiti ideju da je ukrajinski narod dio ruskog naroda i ostvarivati tu ideju kočenjem ukrajinskog nacionalnog razvoja. U Austriji, očito, ta ruska politika protiv Ukrajine nije mogla računati na iste uspjehe kao kod sebe doma jer je ovdje mogla samo agitirati u svoju korist a nije imala državnu vlast da guši, zabranjuje i progoni ukrajinski nacionalni razvoj; ovdje joj je odgovaralo da bar jednom dijelu ukrajinskog naroda usadi i održi misao o nacionalnoj jedinstvenosti i potrebi državnog spajanja s Rusijom dok ne dođe trenutak vojnog pohoda na austrijsku Ukrajinu.

Treba reći da je austrijska politika u ukrajinskom pitanju napravila politici Rusije glede Ukrajine veliku uslugu. Prepustivši političku vlast nad ukrajinskim narodom u Galiciji u poljske ruke Austrija je dala u ruke moskvofilne propagande snažno oružje. Dok je ukrajinski pokret u Austriji bio politički slab moskvofilna partija je agitirala činjenicom da samo Rusija može osloboditi „galicijsko-ruski narod“ od poljskog jarma. A kada je ukrajinski pokret postao tako jak da su se Poljaci počeli bojati za svoju političku vlast u Galiciji oni su jednostavno počeli podupirati moskvofilnu partiju da ga oslabe. Isprva su to radili iz lokalnih interesa jer im ona nije ugrožavala

[*]Pismo je dano u cijelosti u već citiranim „Materijalima“ Svenic'kog te je navedeno u citiranoj publikaciji Krevec'kog.

političku vlast a kasnije vezano uz novi pravac poljske političke misli koji je na općeslavenskom kongresu u Pragu 1908. proglasio ideju poljsko-ruskog primirja.

Istina je da je ukrajinski nacionalni pokret u Austriji bez obzira na sve to postao snaga koja je ovladala cijelim životom ukrajinskom naroda i potisnula moskvofilstvo izvan granica nacionalnog života naroda. Stvar bi se ipak bila predstavila sasvim drugačije da je Austrija u ukrajinskom pitanju pošla onim putem kojim je bila krenula 1848-ih godina, da je austrijska Ukrajina dosegla političku autonomiju u granicama austrijske države. Ukrajinski život bio bi se, kao posljedica toga, toliko razvio da moskvofilstvo tu ne bi imalo nikakvih osnova; cijela ruska Ukrajina bi bila gledala na autonomnu austrijsku Ukrajinu kao na obećanu zemlju slobodnog ukrajinskog nacionalnog života.

Međutim Austrija nije imala razumijevanja za to međunarodno značenje ukrajinskog pitanja iako su joj na to ukazivali već na prvom austrijskom parlamentu 1849. i to stranci – npr. Češki političari Paljackyj i Riger. Ocjenjujući odnose na teritoriju nekadašnje poljske državnosti, mislila je da joj jedina sigurnost od Rusije može biti stvaranje, na teritoriju dobivenom pri podjeli Poljske, ognjišta slobodnog poljskog života – slobodnog u poljskom kontekstu, s pravom da podredi prava ukrajinskog naroda pravima poljskog naroda. Politika austrijske vlade nije štitila interese ukrajinskog naroda u Austriji, to je radio samo austrijski ustav; austrijska vlada bavila se ukrajinskim pitanjem samo kao pitanjem Galicije, ne obraćajući pažnju na rusku Ukrajinu i na međunarodno značenje ukrajinskog pitanja sve do zadnjeg trenutka.

Sve dok politika Rusije nije počela Austriji otvarati oči što se tiče ukrajinskog pitanja.

Kako je austrijska Ukrajina postajala prostorom na kojem se gradio ukrajinski život ujedinjenim silama Ukrajine tako je Rusija počela sve intenzivnije pripremati sebi temelje za njeno osvajanje. To se pokazalo, s jedne strane, sve jačim podupiranjem moskvofilne partije među ukrajinskim narodom u Austro-Ugarskoj a s druge strane – izjavama onih krugova ruskog građanstva koji su u ukrajinskom pitanju imali isto stajalište kao i ruska vlada: da Rusija neće ugušiti ukrajinski pokret u svojoj državi sve dok on ima izvan njenih granica mjesto za slobodni razvoj. Zadnjih godina cijelo rusko novinarstvo protuukrajinskog pravca praktički je pozivalo Rusiju na rat s Austro-Ugarskom za odcjepljenje austrijske Ukrajine i njeno pripajanje Rusiji.

Što je bivalo jasnije da dolazi ratna bura svjetskih razmjera tim je jasnije postajalo i da će rat između Austro-Ugarske i Rusije s ruske strane biti rat za zadobivanje i podčinjenje austrijske Ukrajine.

VI. Rat za austrijsku Ukrajinu

Čim je počeo rat odmah se pokazalo kakvu je zadaću imala moskvofilna partija u austrijskoj Ukrajini.

Najistaknutiji vođe te partije još su pred izbijanjem rata otišli u Rusiju i tamo osnovali „Karpato-Ruski Oslobodilački Komitet“ koji je postavio sebi za zadatak surađivati s ruskom vojskom u odcjepljenu austrijske Ukrajine od Austrije i njenog pripajanja Rusiji i s ruskom državnom vlasti po pitanju uništavanja ukrajinstva i nametanja ruskosti u već okupiranoj zemlji. U sastav komiteta ušli su: dr. Julijan Javors'kyj koji je još nekoliko godina prije emigrirao u Rusiju i živio u Kijevu, radeći u krugovima kijevskih ruskih nacionalista i u njihovom glasilu „Kijevljanin“, Semen Labens'kjyj, urednik mokvofilskih novina „Prykarpatskaja Rus'“ u Lavovu i moskvofilski odvjetnici iz Galicije dr. Ğluškevyč, dr. S'okalo i dr. Sohoc'kyj. Da je taj komitet smatrao svoju djelatnost samo nastavkom djelatnosti moskvofilne partije među ukrajinskim narodom u Austriji najbolje se vidi iz njegovog iskaza da će se nakon što ruska vojska okupira Galiciju preseliti u Lavov i predati sve svoje ovlasti upravi moskvofilne partije, takozvanom „Ruskom Narodnom Savjetu“.

Komitet je izdao (s datumom 29. srpnja 1914.) proklamaciju „ruskom narodu“ Galicije u kojoj obećava oslobođenje od Austrije i ujedinjenje s Rusijom.

Komitet se, nadalje, pobrinuo za izdavanje informativne brošure o Galiciji za ruske oficire u kojoj se djelatnost moskvofilne partije predstavlja kao pripremanje terena za dolazak Rusije; između ostalog, na karti Galicije koja je bila dodatak brošuri označena su mjesta gdje žive članovi „Ruskog Narodnog Savjeta“ i dana su njihova imena.

Po kijevskom general-gubernatoru Trepovu komitet je poslao caru telegram u kojem su poimence naznačeni članovi komiteta „ova imena okupljena u majci ruskih gradova, drevnoj prijestolnici Kijevu, stanovnici i narodni djelatnici Karpatske Rusi stavljaju pod noge Njegovog Carskog Veličanstva osjećaje beskonačne podaničke predanosti i, moleći Svevišnjeg da podari slavnu pobjedu ruskom oslobodilačkom oružju, ponizno mole Njegovo Carsko Veličanstvo da milostivo prihvati Karpatsku Rus' koja je dugi niz godina patila u divljoj i stranoj nevolji u rodno krilo Velike Ruske Obitelji i završi sveti povijesni cilj ujedinjenja Zemlje Ruske.“

Na taj telegram car je, po tom istom kijevskom general-gubernatoru odgovorio:

„Prenesite moju blagonaklonost Karpato-ruskom osloboditeljskom komitetu za osjećaje koje su izrazili. Svom dušom dijelim njegovu tajnu nadu, ako bude Božja volja, vidjeti našu rusku braću izvan granica slobodno ujedinjenu s Velikom Rusijom“.

U isto to vrijeme druga grupa vođa moskvofilne partije djelovala je u Peterburgu. Tamo je bio i dr. Dudikevyč kojeg je car primio na zasebnoj audijenciji*.

Kada tome dodamo poznati manifest velikog kneza Nikolaja Nikolajeviča „ruskom narodu“ Galicije** ne ostaje nam ni najmanja nedoumica u kakvom je odnosu bila Rusija s moskvofilnom partijom među ukrajinskim narodom u Austriji. Ne zaboravljajući na dovršavanje „ujedinjena ruskih zemalja“ pripajanjem austrijske Ukrajine, Rusija je planski njegovala partiju među ukrajinskim narodom Austrije, partiju koja je tu trebala krčiti put ruskoj vojsci i ruskoj politici nastrojenoj protiv ukrajinskog naroda.

Da je u planovima za osvajanje austrijske Ukrajine veliko značenje imala protuukrajinska politika Rusije jasno se vidi iz izjave ruskog ministra vanjskih poslova Sazonova u Državnoj Dumi u veljači 1915. Nabrajajući uzroke koji su prisilili Rusiju na rat s Njemačkom Sazonov se prisjetio i Galicije gdje su, kako je rekao, njemački novci stvorili ukrajinski pokret neprijateljskoj Rusiji.

Da je Sazonov pogled na genezu ukrajinskog pokreta netočan i javlja se samo kao argument stvoren u diplomatske svrhe spomenutog vala, o tome nije potrebno raspravljati. Ali da je razvoj ukrajinskog pokreta u Galiciji i njegovo značenje za nacionalni život cijele Ukrajine bio jedan od uzroka koji je primorao Rusiju da vodi rat za austrijsku Ukrajinu, to je i bez izjave Sazonova, koja to potvrđuje, bilo sigurno.

To je potvrdila također i cijela ruska politika prema ukrajinskom pitanju u vrijeme ruske okupacije austrijske Ukrajine. Ta politika nije ostavljala sumnje da je najvažnija stvar za rusku državnu vlast u austrijskoj Ukrajini bila uništenje sveukupnog ukrajinskog života i rusifikacija ukrajinskog naroda. Na cijelom prostoru ukrajinskih zemalja pod ruskom vlašću počela je protu-ukrajinska politika sa samo jednim ciljem: u ruskoj Ukrajini administrativnim propisima ukrajinskom narodu su oduzeti i oni mali dobitci koje mu je bila donijela revolucija uvodeći u stvarnosti takvo stanje kakvo je bilo za vladavine ukaza iz 1876.: na okupiranom teritoriju

*Gore navedene činjenice uzete su iz publikacije: Galicija u vrijeme ruske okupacije. Kolovoz 1914. – lipanj 1915. Napisao Ivan Petrovyč.

**Pogledati „Oslobodilački manifesti ruske vlade u sadašnjem ratu“. Napisao M. Myhajlenko. 1915.

austrijske Ukrajine provođeni su postupci koji su imali za cilj izjednačiti je s ruskom Ukrajinom koja je već bila lišena prava.

Kako je politika ruske vlade smatrala rusku Ukrajinu ne samo nacionalnim nego i državnim dijelom „jedne, nepodijeljene Rusije“ tako je car Nikola II za vrijeme svog boravka u Lavovu javno proglasio završetak „ujedinjavanja ruskih zemalja“ okupacijom austrijske Ukrajine koju on, car, proglašava dijelom „jedne, nepodijeljene Rusije“ u državnom i nacionalnom smislu.

Carske riječi su potvrdile da Rusija smatra sadašnji rat ratom za austrijsku Ukrajinu s ciljem da povijesnu borbu Ukrajine i Rusije riješi neopozivo u korist Rusije.

VII. Značenje austrijske Ukrajine za ukrajinsko pitanje u Rusiji za vrijeme ruske okupacije

Da Rusija te svoje ciljeve ne bi bila ostvarila, iako je i mogla uspjeti zadržati austrijsku Ukrajinu u svojim rukama, sigurnost u to nam daje sveukupna dosadašnja povijest ukrajinskog naroda. Uništivši više forme nacionalnog života koje su se razvile u austrijskoj Ukrajini Rusija bi bila prouzrokovala kočenje ukrajinskog nacionalnog života koji bi sada imao nove prepreke na svom putu, iako bi ukrajinski narod zasigurno prebrodio i te prepreke.

Tim više jer bi više forme ukrajinskog nacionalnog života u Austriji i kada bi ih uništila ruska vlada ipak ostavile svoj trag, trag koji bi se i u najtežim uvjetima morao korisno odraziti na daljnji život ukrajinskog naroda.

To se jasno vidjelo u vrijeme ruske okupacije austrijske Ukrajine. Sama činjenica da je Rusija ovdje zatekla više forme ukrajinskog nacionalnog života, forme koje u ruskoj Ukrajini nisu postojale i za čije stvaranje su ruski nacionalisti ukrajinskom narodu uskraćivali ne samo prava nego i mogućnosti, dovela je do interesa za ukrajinskim pitanjem u Rusiji. Dok su se u Rusiji tim višim formama nacionalnog života postavljale prepreke, u okupiranoj austrijskoj Ukrajini je trebalo te forme uništiti jer su tu već postojale. Činjenica da su te više forme ukrajinskog nacionalnog života postojale nije mogla ne probuditi, bar kod jednog dijela ruskog građanstva, kritičan odnos prema protu-ukrajinskoj politici ruske vlade. Nije mogla ne izazvati polemike o tome koji je put ispravan: uništiti više forme ukrajinskog nacionalnog života u okupiranoj austrijskoj Ukrajini ili pak priznati legitimitet takvog razvoja i ne postavljati mu prepreke ni u ruskoj Ukrajini.

Očigledno se takvo ocjenjivanje vrijednosti odvija sasvim polako a u Rusiji je, gdje državna vlast toliko guši stav građanstva i to posebice što se tiče ukrajinskog pitanja, gdje je politika vlade ostavila duboke tragove na politički stav cijelog građanstva, tim više bilo uzaludno čekati neku veliku promjenu, pogotovo u vrijeme rata. Rusko se novinarstvo, ipak, nikada nije toliko zanimalo za ukrajinsko pitanje kao u vrijeme ruske okupacije austrijske Ukrajine. O ukrajinskom pitanju je prije toga pisalo samo i isključivo rusko protu-ukrajinsko novinarstvo a onaj dio ruskog novinarstva od kojeg se sudeći po njegovim političkim i društvenim nazorima moglo očekivati da stane u obranu ukrajinskog pitanja ili je sasvim šutio ili je o tom pitanju govorio i formom i sadržajem vrlo malo. Sada su se uz protu-ukrajinske izjave ruskog nacionalističkog novinarstva, kako konzervativnog tako i liberalnog, pojavili i brojni glasovi koji su stali u obranu ukrajinstva općenito a i onog zasebnog u austrijskoj Ukrajini. Podrazumijeva se da ti glasovi nisu izlazili iz okvira ruske državnosti, to se nije moglo niti očekivati od njih, ali ipak su branili prava ukrajinskog naroda za slobodni nacionalni razvitak unutar ruske države.

Boravak ruske vojske i ruskih vlasti u austrijskoj Ukrajini nije bio bez korisnih posljedica za ukrajinsko pitanje u Rusiji. Tu su dobili praktičnu lekciju o ukrajinskom nacionalnom životu; vidjeli su kao živu činjenicu ono što puno njih nije niti poznavalo; uvjerili su se da ono što im je rusko protu-ukrajinsko novinarstvo predstavljalo kao, gnječeći ukrajinska nastojanja u Rusiji, apsolutno nemoguće ovdje živi i razvija se; spoznali su i svu neistinu tvrdnji tog istog novinarstva o postojanju „ruskog naroda“ u Galiciji i o snazi ruskog nacionalnog pokreta kao što su spoznali i moralno ništavilo vođa tog pokreta, vođa koje je oficir ruskog tabora kapetan Narkevyč, urednik „Lavovske ratne riječi“, javno nazvao ljudima s „moralom robova“ i „dezerterima vlastitog naroda“.

Osobito značenje imala je ruska okupacija austrijske Ukrajine za onu ukrajinsku narodnu masu koja je došla na taj teritorij u sklopu ruske vojske kao i za one intelektualce „također maloruske“ koji su tu došli ili s vojskom ili kao dio vlade. Ta ukrajinska masa sa snažnim ukrajinskim etnografskim osjećajima je, iako nije bila do kraja ispunjena ukrajinskom nacionalnom sviješću, tu vidjela sasvim novi svijet za sebe - živi organizam ukrajinskog nacionalnog života koji je otvorio pred njom mogućnosti o kojima je prije toga mogla samo maštati.

I ruski zatočenici ukrajinske nacionalnosti vratili su se iz Habsburške monarhije u svoju državu drugačiji od onoga kakvi su bili kad su pali u zatočeništvo. Zahvaljujući tome što je dio

ukrajinske zemlje pripadao Habsburškoj monarhiji i tim višim formama nacionalnog života koje je tu stvorio ukrajinski narod tim ljudima su se otvorile oči glede ukrajinskog pitanja kao i njihove obaveze prema tom pitanju.

Kako je, po riječima rimskog pisca, okupirana Grčka svojom kulturom zatočila svog osvajača – Rim, tako je austrijska Ukrajina, iako pod ruskom invazijom, svojim višim formama ukrajinskog nacionalnog života donijela korist ukrajinskom pitanju u Rusiji.

Čak i da je austrijska Ukrajina morala ostati pod ruskom vlašću, čak i da su njene više forme nacionalnog života bile uništene one bi ipak ostavile trag koji bi imao značenje za razvoj ukrajinskog pitanja u Rusiji.

Zbog toga se sada kada je austrijska Ukrajina ponovo slobodna od ruske invazije treba nadati da će ukrajinsko pitanje, zahvaljujući razvoju viših formi ukrajinskog nacionalnog života u austrijskoj Ukrajini, izaći iz sadašnjeg rata pobjedonosno, da će se ukrajinski narod kroz ovaj rat značajno približiti ostvarenju svog ideala o slobodnoj Ukrajini.

VIII. Rat i budućnost Ukrajine

Kako je Rusija objavila rat protiv Austro-Ugarske prije svega kao rat za završetak „okupljanje ruskih zemalja“ kroz osvajanje austrijske Ukrajine tako je ukrajinski narod pozdravio rat Austro-Ugarske i Njemačke protiv Rusije kao rat za oslobođenje Ukrajine od ruske vlasti. To je, u ime ukrajinskog naroda u Galiciji, izjavila „Glavna Ukrajinska Rada“, međustranačka organizacija svih ukrajinskih partija u Galiciji, stvorena kada je izbio rat da bi se bavila pitanjima ukrajinske nacionalne politike za vrijeme rata. Izjavio je to u ime ruske Ukrajine „Savez za oslobođenje Ukrajine“, nestranačka organizacija stvorena od onih elemenata ruske Ukrajine koji su u izbijanju rata vidjeli mogućnost za ostvarenje ideala o slobodnoj Ukrajini kroz odcjepljenje Ukrajine od Rusije. Zastupa taj uzvik i „Opća Ukrajinska Rada“, međunarodna organizacija svih ukrajinskih partija austrijske Ukrajine i „Saveza za oslobođenje Ukrajine“ koja je stvorena da bi se bavila pitanjima sveukrajinske politike u vrijeme sadašnjeg rata.

Dakle, osvajanje austrijske Ukrajine i njeno pripajanje Rusiji s jedne strane te oslobođenje Ukrajine od ruske vlasti i stvaranje ukrajinske države, to su ratni ciljevi postavljeni u sadašnjem ratu što se tiče Ukrajine.

* * *

U vezi s tim treba obratiti pažnju na razliku između ratnih ciljeva Rusije i ratnih ciljeva Centralnih Sila. Rusija je, smatrajući austrijsku Ukrajinu ruskom zemljom, njeno osvajanje i pripajanje u vlastiti državni organizam postavila sebi kao glavni i izravan cilj rata. Neki krugovi ukrajinskog građanstva iz toga donose ishitreni zaključak da je glavni i izravni ratni cilj Centralnih Sila oslobođenje ruske Ukrajine i stvaranje ukrajinske države. Kada ratna događanja nisu potvrdila njihove nade jako su se razočarali.

Kada realno sagledamo situaciju vidimo da oslobođenje ruske Ukrajine nema takvu ulogu u ratnom programu Centralnih Sila kakvu ima osvajanje austrijske Ukrajine u ratnom programu Rusije. Već to što Rusija smatra austrijsku Ukrajinu dijelom svog nacionalnog teritorija i što bi je, kada je osvoji, samo pripojila svojoj državi čini da Centralne Sile ne mogu gledati rusku Ukrajinu kao na svoj nacionalni teritorij niti bi je mogle u slučaju da je osvoje učiniti dijelom svog državnog tijela. To nam jasno ukazuje na razliku između ratnih planova Rusije što se tiče austrijske i ratnih planova Centralnih Sila glede ruske Ukrajine.

Glavni i izravni cilj Centralnih Sila u sadašnjem ratu je toliko oslabiti Rusiju da osiguraju koristan i čvrst mir. Da je najsigurniji način da se dođe do toga upravo oduzimanje ukrajinskog teritorija od Rusije na to ukazuju ne samo s ukrajinske strane nego to razumiju i politički krugovi Centralnih Sila. Taj je način, iako najsigurniji, također i najteži za ostvariti. Zato nije isključeno da Centralne Sile neće ići toliko daleko u ostvarenju svojih ratnih planova.

S time se teško pomiriti onome tko se nadao od sadašnjeg rata dobiti oslobođenje cijele Ukrajine od Rusije i stvaranje ukrajinske države. Ali treba razumjeti da rat protiv Rusije ne vodi Ukrajina nego Centralne Sile a one ga ne vode za ukrajinske nego za vlastite interese. Interese Ukrajine Centralne Sile imaju u vidu samo ukoliko se oni podudaraju s njihovim interesima. Isto tako su gore navedene ukrajinske organizacije u ovom ratu stale na stranu Centralnih Sila jer, po njihovom mišljenu, pobjeda Centralnih Sila nad Rusijom jest interes Ukrajine.

* * *

Što ukrajinski narod očekuje od pobjedničkog rata Centralnih Sila objavila je „Opći Ukrajinski Sabor“ u svom programskom iskazu iz 12. svibnja 1915.[*] u kojem se pretendira na stvaranje ustavne austrijske Ukrajine kao odvojenog autonomnog ukrajinskog dijela Austrije i stvaranje samostalne ukrajinske države od ukrajinskog teritorija koji će Centralne Sile osvojiti od Rusije.

S obzirom na to da je temelj težnje za stvaranjem ukrajinske države osvajanje ruske Ukrajine, pa i ako ne u cijelosti onda bar u tolikoj mjeri da od nje bude moguće stvoriti državni organizam koji je sposoban zaživjeti, o tome se može govoriti samo u slučaju odgovarajućih ratnih događaja. Istina je da se vojska Centralnih Sila već nalazi na teritoriju ruske Ukrajine ali još uvijek nije došla tako daleko da bi se moglo govoriti o organiziranju osvojenog ukrajinskog teritorija u zasebnu državu.

Zbog toga se u ovom trenutku može realno govoriti samo o ostvarenju onog dijela programa „Općeg Ukrajinskog Sabora“ koji se odnosi na austrijsku Ukrajinu: o stvaranju autonomne ukrajinskog krunskog kraja u Austriji. To bi značilo podjelu dosadašnjeg državnog teritorija Galicije na poljski i ukrajinski dio, istu takvu podjelu državnog teritorija Bukovyne na ukrajinski i rumunjski dio te konstituiranje cijelog ukrajinskog teritorija u Austriji u zasebnu autonomnu zemlju.

Ukoliko Centralne Sile ne bi osvojile od Rusije toliko ukrajinskog teritorija da bi se moglo razmišljati o stvaranju zasebne ukrajinske države jedino rješenje pitanja što napraviti s osvojenim ukrajinskim teritorijem bilo bi njegovo ujedinjenje s dosadašnjim ukrajinskim teritorijem u Austriji u jedan pravno-politički organizam – ukrajinski autonomni dio Austrije.

IX. Poljske težnje glede ukrajinskih zemalja

Kada se, krajem 1880-ih i početkom 1890-ih godina u vezi s tadašnjim nategnutim odnosima između Austro-Ugarske i Rusije i Bismarckovim projektom odcjepljena Ukrajine od Rusije među ukrajinskim građanstvom, ne samo u Austriji nego i u Rusiji, jače uskomešala

[*]Pogledati „˝Programmatische Erklärung des Allgemeinen Ukrainischen Nationalrates“ iz 12 svibnja 1915. (tiskano kao rukopis).

politička ideja separatizma od Rusije na austrofilskoj osnovi Dragomanov je, kritizirajući tu ideju kao nerealnu, pisao:

„Čak i da Austrija pobijedi Rusiju Ukrajinci iz Galicije neće dobiti ništa, čak ni s nacionalnog stajališta. Nadati se da bi velika europska koalicija u kojoj po svoj prilici neće biti Francuska a možda ni Engleska mogla oduzeti Rusiji sav ukrajinski teritorij sve do Dona i Kuban'a može biti samo luda ili djetinjasta fantazija. Sva „podjela Rusije" koju možemo pretpostaviti završit će tako da će Rusiji oduzeti Poljsku[51], Besarabiju[52] i neku točkicu zemlje na Volinju i Podillju[53]. Ukrajinci će platiti tu podjelu jer će u Besarabiji romanizirati podnjistrovske Ukrajince a kada Poljsku ujedine s Galicijom i nazovu cijeli taj kraj Carstvom Poljskim tamo će Poljaci biti u tolikoj većini protiv Ukrajinaca da će se Ukrajincima biti još teže nego sada boriti za sebe. Točkica zemlje Volinja i Podillja neće promijeniti omjer."[*]

Opasnost o kojoj je pisao Dragomanov sve do sada nije prošla.

Čim je izbio sadašnji rat onaj dio poljskog tabora koji je stao na stranu Centralnih Sila, nadajući se da će od njihove pobjede dobiti obnovu poljske države, počeo je među mjerodavnim krugovima Centralnih Sila veliku političku akciju za obnavljanje Poljske u njenim povijesnim granicama tako da bi u sastav planirane poljske države ušle sve ukrajinske, bjeloruske i litavske zemlje o čijoj će sudbini odlučivati Centralne Sile nakon svoje pobjede nad Rusijom. Ta poljska težnja u političkom svijetu Centralnih Sila popularizira cijeli niz publikacija[**] a nakon osvajanja Varšave s istom tom težnjom službeno je istupio vođa poljskog „Glavnog Nacionalnog Komiteta" (Naczelny Komitet Narodowy), međustranačke organizacije onog dijela poljskog tabora koji je stajao na strani Centralnih Sila, dr. Vladyslav Leopol'd Javorski objavljujući u poljskim novinama programski iskaz[***] u kojem se teži stvaranju poljske države od „nedjeljivog Kraljevstva" i „nedjeljive Galicije".

Usporedno s daljnjim napretkom ofenzive vojske Centralnih Sila Poljaci šire granice planirane poljske države na Holmščynu, Volinj, Podillje pa sve do Dnjepra.

---

[51]Poljska (ukr. Королівство Польське) je od 1814. do 1915. bila u personalnoj uniji s Rusijom. *Op. prev.*

[52]Besarabija – povijesna pokrajina smještena većim dijelom u Moldaviji te manjim južnim dijelom u Ukrajini. *Op. prev.*

[53]Volinj (ukr. Волинь) je povijesna ukrajinska pokrajina koja se danas nalazi većim dijelom u Ukrajini i manjim u Bjelorusiji i Poljskoj. Podillja (ukr. Поділля) je povijesno-zemljopisna oblast Ukrajine. *Op. prev.*

[*]Lavovski „Narod", broj 2 iz 15. siječnja 1819. Članak „Nepolitička politika".

[**]Najvažnije među njima spomenute su u mom radu „Rat i poljska politička misao" (Lavov, 1916.) kao i u mojim radovima na njemačkom jeziku: „Wie die Polen ihre Freiheit verstehen" (Berlin, 1915.) i „Wie die Polen Freiheit Anderer verstehen" (Berlin, 1916.).

[***]Pogledati krakovske dnevnike „Czas" i „Nowa Reforma" iz 8. kolovoza 1915.

Dakle ne bi samo ukrajinske zemlje koje bi osvojile Centralne Sile od Rusije trebale ući u sastav planirane Poljske nego bi toj planiranoj državi Austrija trebala prepustiti sav svoj ukrajinski teritorij. Ukratko, ono čega se Dragomanov bojao prije 25 godina trebalo bi se sada, po poljskim težnjama, u cijelosti ostvariti. Iz pobjede Centralnih Sila nad Rusijom ne bi proizašlo oslobođenje Ukrajine nego vraćanje na stanje kakvo je bilo prije prve podjele Poljske, tj. iz te pobjede bi proizašla podjela vlasti nad ukrajinskim narodom i njegovom zemljom između njegova dva povijesna neprijatelja – Poljske i Rusije.

Što se tiče pravno-državne forme koje bi imala obnovljena poljska država na početku rata u austrofilskom dijelu poljskog tabora prevladavala je misao o stvaranju samostalne poljske države. Uzimajući u obzir da je nezamislivo da bi se Austrija odrekla Galicije u korist te samostalne poljske države na prvo mjesto dolazi ideja da se obnova Poljske odvije uz pomoć Habsburške monarhije. Kako je Habsburška monarhija sada savez dviju država: Austrije i Ugarske, tako bi u budućnosti ona trebala tvoriti savez triju država: Austrije, Ugarske i Poljske. Austrija bi, istina, kroz odricanje Galicije u korist Poljske postala slabija ali taj gubitak austrijske države ne bi bio gubitak za Habsburšku dinastiju i monarhiju; naprotiv, dinastija i monarhija polagale bi pravo na još jednu državu – Poljsku.

U slučaju da se reorganizacija Habsburške monarhije u savez triju država iz nekog razloga ne bi mogla ostvariti (Poljaci su se odmah susretali s otporom Ugarske koja je već s pravno-državnog stajališta trebala činiti *polovicu* Habsburške monarhije, nikako nekakav manji dio, kao na primjer trećinu) Poljska je imala plan takve reorganizacije Austrije u kojoj bi ona nasuprot Ugarske tvorila jednu državu ali bi se unutar sebe dijelila na dva ravnopravna državna organizma: Austriju i Poljsku.

Na taj način Poljaci smatraju da u svakom slučaju treba biti obnovljena poljska država što znači da Poljska treba biti zaseban državni organizam a ne provincija više državne cjeline i da ta poljska država treba obuhvaćati sve ukrajinske zemlje kojima će upravljati Centralne Sile tj. austrijsku Ukrajinu i ukrajinski teritorij oduzet Rusiji.

Da Poljaci u političkom svijetu Centralnih Sila provode intenzivnu akciju u korist svog plana za obnovu poljske države vidi se iz toga što je jedan od mađarskih političara, bivši ugarski ministar Julij Andraši, objavio i u novinama i u ugarskom parlamentu da je za obnovu poljske

države kroz ujedinjenje poljskih zemalja oduzetih Rusiji i Galicije u jednu pravno-državnu cjelinu[*].

Poljaci su se u svojim težnjama prema ukrajinskim zemljama sve vrijeme trudili ukrajinsko pitanje učiniti nebitnim predstavljajući se kao jedini važan politički faktor na ukrajinskoj zemlji nekadašnje poljske države te prikazati ukrajinski narod kao politički nezreo i nesiguran element koji je plemenskim i kulturnim vezama toliko povezan s Rusijom da će sve vući prema njoj.

Kada je ukrajinsko pitanje, ne obraćajući pažnju na poljske radnje protiv njega, ipak zadobilo razumijevanje političkog svijeta Centralnih Sila, Poljaci su naglo promijenili svoju taktiku i nastupili u ulozi zaštitnika ukrajinstva kojima Centralne Sile trebaju dopustiti da i dalje štite ukrajinski pokret. Fel'man u svom radu „Die Zukunft Polens und der deutsch-polnische Ausgleich" u raspravi protiv ukrajinske situacije i gospodin Javorski u svojoj poluslužbenoj izjavi koja se nalazi u prvom broju novog poljskog časopisa „Polnische Bläter" (iz 1. listopada 1915.) osnovanog u Berlinu u svrhe propagiranja obnove Poljske u Njemačkoj izjavljuju[**] da budući da je Galicija pod poljskom vlasti bila ognjište normalnog ukrajinskog života tako se i ubuduće „ukrajinski Piemont" treba nalaziti u sastavu planirane poljske države. Poljska mora postati – i samo ona to može postati – ta zapadna država na koju se Ukrajina treba osloniti u borbi za svoje nacionalno postojanje protiv Rusije. „Ukrajinski Piemont" bi se u obnovljenoj Poljskoj, prema mišljenu već spomenutih političara, temeljio na tome da bi ukrajinski narod zadržao svoju nacionalnu i kulturnu autonomiju.

Na taj način pobjeda Centralnih Sila nad Rusijom treba, prema poljskom mišljenju, okrenuti kotač povijesti ukrajinskog naroda unazad i vratiti stanje koje je postojalo prije podjela Poljske: podjelu Ukrajine između Poljske i Rusije.

S ukrajinskog prevela Martina Matana.

[*]Prvi od njegovih članaka u „N.Fr.Presse" podudara se u cijelosti s izjavom Javors'kog.
[**]O ovim poljskim izjavama govori se u mojim već spomenutim radovima „Rat i poljska politička misao i „Wie die Polen Freiheit Anderer verstehen".

VI
Висновки

Здійснений переклад вперше представляє хорватському читачеві видатного представника української суспільної, політичної думки початку XX століття. Змальовано образ вченого, заслуженого у дослідженні історії та культури Галичини. Завдання нашої роботи було надати можливість хорватському читачеві ознайомитися з історичиним проблемами Галичини, її значенням у відродженні українського національного руху, який вів до змагань за незалежність. Період, розглянутий автором, дуже важливий для історії українського народу. Після зняття заборони на дослідження творчості Михайла Лозинського, українська історіографія здобула багате джерело для вивчення свого минулого. Крім того, здійснено повернення Лозинського в історичний спадок національної думки. Здійснюючи зазначений переклад, ми прагнули представити цю працю і хорватському читачеві, який не завжди усвідомлює, наскільки тривалим і тяжким був український шлях до незалежності.

У дипломній роботі досліджено період, коли частина України входила до складу Габсбурзької монархії, держави, до складу якої входила і Хорватія. Зазначений факт мусить викликати інтерес у хорватському середовищі. Українсько-хорватські зв'язки – не нове явище. Як зазначає Є. Пащенко, „U sklopu Monarhije odvijali su se i ukrajinsko-hrvatski odnosi. Pripadajući istom, austrougarskom krugu, Ukrajinci i Hrvati su se slobodno kretali tim prostorom, a potkraj 19. st. i početkom 20. st. dolazi do preseljavanja stanovništva iz Galicije u hrvatske zemlje, kao novi val nakon premještanja u drugoj polovici 18. st. zakarpatskih Rusyna-Ukrajinaca. Dvadeseto stoljeće, posebice prva polovica, obilježeno je na tim prostorima dramatičnim događajima koji se nižu od Prvoga svjetskoga rata i nadalje. Istočna fronta je ušla u hrvatsku svijest upravo kroz pojam Galicije, gdje su se našle brojne postrojbe iz Hrvatske."[54]

Узагальнюючи висновки, зазначимо, що в роботі схарактеризовано життя і творчість Михайла Лозинського, подано стислий огляд його *праці Галичина в життю України*,

[54] Paščenko, Jevgenij. *Galicija-daleka i bliska* в книзі *Ukrajinska Galicija*. priredio Jevgenij Paščenko. Zagreb: Katedra za ukrajinski jezik i književnost, 2015. – C. 9.

виділено проблеми та особливості тексту, виявлені у процесі перекладу. Здійснений переклад дає можливість узагальнити деякі принципи перекладацького процесу.

Вихідний текст написано українською мовою періоду Першої світової війни, що творило головні труднощі при здійсненні цільового тексту. Через це ми вважали за необхідне визначити деякі слова, які характеризують мову саме цього періоду, як застаріли слова, слова російського походження та інші. У зв'язку з мовою написання праці, звертається увага на значну кількість словників, які було використано, з метою отримання якісного перекладу.

Трансформації, виявлені в процесі перекладу, проілюстровано різними прикладами з тексту. Перекладацький процес до деякої міри полегшував той факт, що, як вихідна, так і цільова мови, належать до групи слов'янських мов. Уже в першому прикладі зустрічаємось з видом трансформації тексту, яка називається *перестановка*, а „полягає в зміні розташування мовних елементів у тексті перекладу порівняно з текстом оригіналу“.[55] Аналіз далі вводить поняття додавання слів у ході перекладу. Описано випадки, в яких було потрібно додавати деякі слова, з метою отримати зрозуміле речення. Так само, траплялися випадки, де результат перекладу був коротшим, ніж оригінал. У таких випадках норми хорватської мови були витримані використанням коротших формам і не було причини ускладнювати текст.

Можна сказати, що найчастіші проблеми перекладача – фразеологізми. До них дуже важко знайти еквіваленти в цільовій мові. Рішення цієї проблеми – добре розуміння фразеологізму. Таким чином можна отримати точний переклад, хоча не зберігаються форма і стиль фразеологізму.

У роботі описано і проблему міжмовної омонімії, яка може спричинити серйозні помилки, якщо перекладач необережний. При перекладі потрібно завжди користуватися словником і принаймні два рази перевірити кінцевий текст.

У цілому наша робота представляє працю *Галичина в житті України*, її переклад і його автора, надаючи хорватському читачеві основу для ознайомлення з історією України

[55] Фудерер, Т. О. *Граматичні трансформації при художньому перекладі прози з хорватської мови на українську.* http://bib.irb.hr/datoteka/533756.GRAMATYCNI_TRANSFORMACIJI_PRY_PEREKLADI_NA_UKRAJINSKU_MOVU.pdf

другої половини XIX століття аж до Першої світової війни та спонукає до подальших досліджень.

Роботу виконано у рамках реалізації проекту бібліотеки *Ucrainiana Croatica*, книга 14 – Prikarpatska Galicija, Zagreb, 2017.

Додаток

Оригінал тексту

М.ЛОЗИНСЬКИЙ – ДОСЛІДНИК ІСТОРІЇ ГАЛИЧИНИ

Передаючи сьогодні до рук читача працю др.М.Лозинського "Галичина в житті України", що побачила світ у Відні 1916 р., ми впевнені, що вона сприятиме не лише відновленню історичної пам'яті народу, а й стане поштовхом до появи повноцінних досліджень з історії національного руху в Україні.

Не ставлячи за мету дати аналіз порушених у праці проблем, дозволимо собі вказати на актуальність пропонованої публікації. Та насамперед кілька слів про автора.

Михайло Лозинський (1880–1937) увійшов в історію української політичної думки XX ст. як автор цікавих розвідок з новітньої історії Західної України. У центрі його уваги були складні питання польсько-українських відносин в роки проголошення та існування ЗУНР ("Польський і руський революційний рух і Україна", 1908; "Галичина в 1918–20 рр.: розвідки і матеріали", 1992). Він одним із перших зробив нарис політичної історії ЗУНР-ЗОУНР. Не менш цікавою є його громадсько-політична діяльність. М.Лозинський тривалий час був співробітником і співредактором таких періодичних видань, як "Діло", "Гасла" (орган РУПу), "Громадська Думка", "Рада" та ін. З березня 1919 р. він товариш секретаря закордонних справ ЗУНРу. У період роботи Паризької мирної конференції (1919) перебував у складі української делегації, яка вела переговори про укладення українсько-польського перемир'я.

Після краху української державності учений перебуває в еміграції. Від 1921 до 1927 рр. він працює професором міжнародного права в Українському Вільному Університеті (УВУ). У 1923 р. у Збірнику УВУ, присвяченому С.Дністрянському, вийшла його праця "Охорона національних меншостей в міжнародному

праві". Пізніше були цікаві розвідки про М.Драгоманова, М.Павлика та ін. Згодом він переїжджає в Україну. Очолює кафедру права в Інституті народного господарства у Харкові. У 1930 р. його спіткала доля більшої частини української інтелігенції, знищеної сталінським режимом. Він був заарештований і засланий на Північний Урал.

Особливістю українського національного відродження було те, що кроки його робилися в умовах поділу української етнолінгвістичної території між Російською і Австрійською імперіями, причому пазурі Російської імперії охоплювали 90 відсотків українських земель і 85 відсотків усіх українців. Незважаючи на "меншість" в Австрійській імперії, галицькі українці відігравали важливу, а часом вирішальну роль у визначенні головного напрямку українського національного руху. Саме значенню Галичини в українському національному відродженні і присвячено пропоноване нижче дослідження др.М.Лозинського.

Вказавши на відмінності політичного становища українського народу в Австрії і Росії, вчений приходить до важливого висновку, що розв'язання українського питання тісно переплетене з геополітичними інтересами цих держав. Перебуваючи у складі багатонаціональної держави, де панувала інша мова, культура й свідомість, український рух був натхнений інтелігенцією, яка допомагала переконати свій народ, що він утворює окрему національність, що має право на культурну і політичну автономію або незалежність.

Отже, праця М.Лозинського цікава перш за все тим, що в ній вказується на особливості українського руху в Галичині та на Великій Україні, запропонована така структура руху, яка дозволяє проаналізувати його в ширшому, європейському контексті. Читач може прослідкувати три прогресивні стадії національного пробудження: стадія збирання спадщини, організаційна стадія і політична. Відтак "Галичина в житті України" допоможе виявити суспільно-політичні моменти, на підставі яких можна говорити про загальноєвропейський характер українського руху.

Михайло Лозинський

ГАЛИЧИНА В ЖИТТЮ УКРАЇНИ

І. Вступ

Історичні обставини спричинили, що український нарід з періоду зав'язків своєї державности в окремих князівствах не перейшов до вищої загально-національної форми державного життя, тільки попав під пануванне сусідніх держав, під яким, перейшовши ряд змін державної приналежности, знаходиться й досі. Не витворивши власної державної орґанізації, ані не ввійшовши в цілости в якусь одну чужу державну орґанізацію, не жив він у тих самих умовах однаковим, одноцільним життєм, тільки залежав у своїм розвитку в окремих своїх частях від ріжних державних умов, зоставався під ріжними культурними впливами. Се спричинило, що окремі части української землі займають окреме місце в історії розвитку українського народу як цілости.

Українське національне відродженнє застає український нарід у двох державних формаціях: в величезній більшости в російській державі та меншости – в Габсбурзькій монархії, що творить від 1867 р. союз двох держав – Австро-Угорщину. Крім сього головного поділу між дві державні формації, зазначилися в життю українського народу також поділи в межах тих державних формацій. Так, у Росії маємо поділ на Правобічну й Лівобічну Україну[1]: коли на Лівобічній сильніший вплив російської культури, то Правобічна, яка зоставалася під Польщею аж до упадку сеї держави, зазнала на собі більше впливу польської культури, чим наближається до сусідньої Галичини. В Габсбурзькій монархії маємо знов найперше поділ на Україну австрійську й угорську: коли останння й досі усихає, неначе галузка, відрубана від пня, без свідомости своєї національної єдности з цілою Україною, то австрійська Україна стала до деякої міри центром усього українського життя. Вкінці й австрійська Україна поділена – завдяки правно-державному поділови Австрії – на так звані "історичні краї" (в дійсности сей поділ переважно та зокрема щодо української території є протиісторичний) – на галицьку

й буковинську, які, творячи кожда часть окремої правно-державної цілости (Галичини й Буковини), живуть до деякої міри окремим життєм[2].

Всі сі поділи – не що інше, ніж поділ національної території, яка творить самостійну державу, на окремі провінції. Там поділ не роз'єднує окремих частей тої самої національно-державної цілости. Натомісць вищепредставлений поділ української землі, зв'язуючи окремі її части з національно чужими землями й народами в одну державну чи краєву (Галичина й Буковина) цілість, піддаючи їх при тім чужим інтересам, впливає на їх розвиток роз'єднуючим способом, перешкоджає творенню одноцільного національного життя.

З сього погляду найважніший поділ між дві державні формації, поділ на Україну російську й австрійську*, причім, говорячи про австрійську Україну, треба мати на увазі передовсім Галичину, де український нарід витворив центр свого національного життя не тільки в Австрії, але й до деякої міри на всю Україну.

Се значіннє Галичини в українськім національнім життю на протязі століття українського національного відродження хочемо саме прослідити. Приводом до сього – побіч загального інтересу такого розсліду – являється та роль, яку відіграє Галичина в теперішній війні, роль предмету спору між Австро-Угорщиною й Росією, причім се одначе не виключно спір за пограничну територію, але також, і то передовсім, спір за країну, яка з огляду на свій національний характер і тенденції національного розвитку, з одного боку, та на характер внутрішньої та внішної політики обох держав, з другого, має для них особливе значіннє. Найбільше ж у тім спорі заінтересований український нарід – і се причина, чому ми беремося говорити про національне значіннє Галичини для України.

*З огляду на те, що українська земля в угорській державі творить тільки незначну часть України та при тім не бере участи в українськім національнім життю, можна брати під увагу в Австро-Угорщині, говорячи про українське національне життє, тільки австрійську Україну.

II. Політичне положеннє українського народу в Росії й Австрії

По втраті державної самостійности в формі окремих князівств під чужим пануваннєм доля окремих частей української землі була ріжна, але ті державні границі, які їх ділили, ніколи не творили між ними неперехідного муру. Причина того лежала почасти в слабости тогочасної державної орґанізації, почасти в характері панування чужих державних орґанізацій над українським народом: те пануваннє було таке свіже й незміцнене, що ніяк не могло придавити визвольних змагань українського народу та зробити його орґанічною складовою частю даної державности. Сі державні відносини спричинили, що між окремими частями української землі не було властиво національно-культурних кордонів, які спинювали б національно-культурні взаємини, обмін національно-культурними вартостями.

Таким національно-культурним кордоном стала аж державна ґраниця між Австрією й Росією, які поділили між себе українську землю тоді, коли український нарід був віковим поневоленнєм і постійною боротьбою – як проти Польщі, так і проти Росії – до краю знесилений.

Відтоді обі части України живуть у великій мірі відмінним життєм, залежним від політичних і культурних умов їх державної приналежности. Їх національно-культурний зв'язок спершу неначе зовсім переривається, а опісля, хоч нав'язується знов зі зростом національного відродження, доводячи не тільки до щораз ближчих національно-культурних взаємин, але також до вироблення одного національно-політичного ідеалу, одначе державна приналежність являється в сім процесі чинником спинювання.

Та, з другого боку, приналежність части України до Австрії, держави з західноєвропейським, в порівнянню з Росією вищим укладом життє, спричинює, що українське національне життя розвивається корисніше, ніж коли б ціла Україна входила в склад російської держави.

* * *

Загальні умови державного життя, серед яких жила російська часть України, представляються в головних основах так.

Від 1781 р., коли останки політичної автономії України скасовано, край поділено на ґубернії й заведено кріпацтво[3], Україна під правно-державним оглядом стала орґанічною частю російської імперії, переходячи однакові для цілої імперії стадії політичного розвитку; отже, скасованнє кріпацтва в 1861 р., надії на Олександра II й розчарованнє, яке принесли роки реакції за його панувння, революційне ферментованнє, яке довело до революції 1905–07 рр., вкінці – як наслідок сеї революції – перехід до формально-конституційного монархізму, який одначе в своїй сути нічим не ріжниться від попереднього періоду абсолютистичного монархізму.

На ґрунті сих загальних умов державного життя ярко зарисовується політика російської держави щодо України. Абсолютистична держава, коли вона зложена з більше народів, являється вже по своїй природі державою національного гніту, в якій немає місця для національних прав в области правно-публічного життя. Але щодо України Росія вела особливу політику з метою знищити українську національну окремішність як таку, не допустити до розвитку української національної культури навіть у тих скромних межах можливостей, які дає абсолютистичний державний лад, перетворити український етноґрафічний матеріал в орґанічну часть російської національности. Як усяка політика старається знайти для себе усправедливленнє в деякій ідеолоґії, так і ся російська політика щодо України знайшла собі ідеолоґію "національної єдности руських племен". Насаджуючи сю "єдність" на Україні, російська політика дійшла до того, що указами 1863 й особливо 1876 р. забороняє вживати в літературі української мови, кладучи тим способом законну таму українському національно-культурному розвиткові. В сім стані, з плямою державного злочину, зоставалася українська мова в Росії аж до революції 1905–07 рр. В революційнім вирі указ 1876 р. потонув сам собою й українська мова відзискала ті права, які мала перед тим, а саме право бути орґаном культурного розвитку в літературній области. Нових прав

в области правно-публічного життя російська революція українській мові не принесла. Натомісць у періоді реакції, який наступив від розв'язання другої Державної Думи, уряд старався й ті права обмежити, аж укінці, покористувавшись вибухом війни, закрив усі українські періодичні видавництва*.

* * *

Габсбурзька монархія від часу приналежности до неї української території переходила значно більше й основніших перемін державного життя. Революція й конституція 1848 р., яка була наслідком не стільки революційного натиску в самій державі, скільки революційних рухів у цілій Європі, щоправда, не зміцнила нових державних основ, і цісарський патент з 31 грудня 1851 р. привернув наново абсолютистичний лад. Одначе в 1860 р. починається наново конституційна перебудова монархії, яка знаходить завершеннє в 1867 р.: поділ монархії на дві держави, Австрію й Угорщину, та конституційний лад в обох.

На сім політичний розвиток не спинився. Поминувши менші зміни парламентарної системи, як заведеннє безпосереднього вибору послів Державної Ради населеннєм у 1873 р. (до того часу палата послів складалася з делегацій краєвих соймів) і заведеннє загальности виборчого права через розширеннє його на тих, що досі його не мали (так звана п'ята курія, в якій голосували всі горожани) в 1896 р, закон з 1907 р. заводить загальне, безпосереднє, рівне й тайне виборче право до Державної Ради, ставлячи Австрію в ряд демократичних держав Європи.

Австрійська політика в українській справі ніколи не була ясна й певна, вона все була обтяжена спадщиною польсько-українських відносин у польській державі.

Після прилучення Галичини до Австрії в абсолютистичнім періоді австрійський уряд, рахуючись з тим, що польська шляхта не мириться з новими обставинами та мріє про відбудуванняє

---

* Докладніший огляд політики Росії щодо України див. в праці: Росія й Україна. З приводу теперішньої світової війни. Написав М.Михайленко. 1915.

польської держави, старався ослабити її, опікуючись українським селянством. Але ся опіка не виходила поза скромні межі тих передовсім правно-економічних реформ, на які міг здобутися абсолютизм.

Думка протиставити польським змаганням до відбудування польської держави український нарід зродила в російських міродатних кругах план поділу набутої з приводу упадку Польщі території на дві національні провінції: польську й українську. Виринувши в 1846 р., ся думка підперта в 1848 р. політичною акцією українців, стала дуже актуальною, одначе в відповідній хвилі в правительств не стало рішучости, щоб її перевести в діло. Замісць того, надана правительством краєва конституція для Галичини з 29 вересня 1850 р., зберігаючи обстоювану поляками єдність краю, ділить його на три округи: Краківський, Львівський і Станіславівський, творячи таким чином з історичної української території два округи.

Зі скасованнєм усіх конституційних здобутків 1848-их років, які, зрештою, були тільки здобутками на папері й ніколи не ввійшли в життє, та приверненнєм абсолютизму австрійська політика в українській справі починає повертати на лінію польських інтересів. При конституційній перебудові держави справа поділу Галичини вже зовсім не виринає на арену політичної актуальности. Рівночасно з конституційною перебудовою держави довершується примиреннє австрійського правительства з поляками – ціною признання польського політичного панування в Галичині.

Так, австрійське правительство відсунуло від себе рішеннє польсько-українського спору на набутій при поділі Польщі території, а властиво, віддаючи політичне пануваннє на тій території в польські руки, рішило його в користь поляків*. Аж зріст української національної свідомости й сили, що довершувався в безнастанній боротьбі з поляками, з одного боку, й демократизація політичного ладу Австрії, з другого, поставили укра-

---

* Докладніший огляд австрійської політики в українській справі знайде читач в моїй праці "Утворенє українського коронного краю в Австрії", 1915; також по-німецьки: Die Schaffung einer ukrainischen Provinz in Österreich. Von Dr. jur. Michael Lozynskyj. Herausgegeben vom Allgemeinen Ukrainischen Nationalrat. – Berlin, Juni 1915.

їнське питаннє в Австрії знов у ряд державних питань і заставили австрійське правительство зайнятися ним.

Рівночасно століттє відродженого українського національного життя, ріжниця між політичним положеннєм українського народу в Австрії й Росії та щораз ясніша неминучість воєнного конфлікту між Габсбурзькою монархією й Росією висувають українське питаннє на арену міждержавних питань.

Та хоч перехід з-під Польщі під Австрію не усунув, як можна б було сподіватися, польського панування з австрійської України, одначе приналежність до Австрії поставила сю часть української землі в такі політичні умови, що вона могла розвивати своє національне життє й обороняти його перед польськими змаганнями.

Стаючи конституційною державою, Австрія стала рівночасно державою національної рівноправности, запорученої артикулом 19-им основного державного закона з 21 грудня 1867 р. про загальні права горожан держави*.

Правда, українське життє ще замало було зміцнилося, щоб виступити як слід у своїй обороні.

Се мало важкі наслідки для дальшого розвитку українського життя в Росії. Поза дуже обмеженою літературною областю всяка суспільна праця в українській національній формі була виключена. Хто виходив поза ту область, працював у російській національній формі – чи як учений, чи письменник, чи громадський діяч. Не зоставалося нічого іншого, тільки ждати, доки не зміняться політичні відносини в державі, та прикладати свою руку до спричинення тих змін. Одначе, як сказано, український національний рух був замолодий і заслабий, щоб видати з себе поважнішу активну силу для боротьби за політичні зміни в державі. Се мало той наслідок, що живіші елементи на Україні захоплювалися російським політичним рухом, відчужувалися від українства та пропадали для української справи.

---

*Перші два загальні уступи сього артикулу звучать:

"Всі народи держави є рівноправні й кождий нарід має право, котрого не можна нарушувати, зберігати й розвивати свою національність і мову."

"Держава признає рівноправність усіх краєвих мов у школі, уряді й публічнім життю".

А хто не пропадав, той роздвоювався: чи він був ученим, чи письменником, чи громадським діячем, чи нелеґальним революціонером, – усе були в нім дві душі: одна російська, яка відповідала цілости його духових інтересів, і друга українська, яка вміщувалася десь у куточку першої та пригадувала йому іноді, що він – українець, відповідаючи тим його духовим потребам, які стояли в зв'язку з його українським походженнєм, сентиментальною любов'ю до простого народу, його побуту, його пісень і т. д.

В такім стані знаходилася українська національно свідома й півсвідома інтеліґенція; решта інтеліґенції українського походження була зросійщена й дуже часто видавала з себе найзавзятіших ворогів українства; широкі маси населення: міщанство, селянство, робітництво – представляли сирий, етноґрафічний матеріал, який не міг у таких відносинах перетворити свого елементарного почуття національної окремішности в національну свідомість і, корячись силі, підпадав зверхнім впливам російськости.

Словом, український національний рух не переходив з гуртів у масу, не творив у національній формі вартостей, які виповнюють суспільне життє, не витворював українського національного типу громадянина, який у всіх сферах свого життя міг би бути українцем і тільки українцем, не перетворював української народної маси в українську націю, бо стояли сьому на перешкоді політичні відносини в російській державі.

Одначе сі відносини все-таки не могли вбити української національної думки, ані спинити її розвитку. Вона жила й розвивалася, тільки учасниками її був не весь український нарід, і не могла вона рівночасно з своїм розвитком реалізуватися в його житті. Був се ідейний капітал, який творила національно свідома часть народу для цілого народу, капітал, який мав стати добром цілого народу тоді, коли впадуть перешкоди, що унеможливлювали вільне національне життє.

Драгоманів, означуючи як ціль українського національного руху – вернути український нарід у сім'ю культурних народів Європи*, тим самим схарактеризував зміст української національної думки:

---

* Тут і далі щодо Драгоманіва див. мою працю: Українське національне питаннє в творах Михайла Драгоманова. З нарисом про життє і діяльність Михайла Драгоманіва. 1915.

вона жила тими вартостями, які витворювали культурні народи Європи й розвивала їх відповідно потребам України.

Перші основи відродження української політичної думки в Росії зустрічаємо в Кирило-Мефодіївському Братстві[4]. Як слов'янофільські романтики, члени Браства, бачили свій політичний ідеал у всеслов'янській федерації, розуміючи її як союз політично самостійних слов'янських народів, щось у роді "Злучених Слов'янських Держав". У сій всеслов'янській федерації мала б, на думку членів Братства, здійснитися також політична самостійність України.

Висловом тої самої думки політичної самостійности України треба вважати далі український голос у "Колоколі" Герцена з приводу дискусії про польсько-російські відносини. В ч.61 "Колокола" з 1860 р. поміщена стаття "Україна", автором якої мав бути Костомарів. Давши історичний огляд польсько-українських і російсько-українських відносин, автор застерігає для України право на незалежність у будучій слов'янській федерації та кличе: "Хай же ні росіяни, ні поляки не називають своїми земель, заселених нашим народом".

Як Кирило-Мефодіївське Братство зв'язувало політичну самостійність України зі своїм всеслов'янським ідеалом, так Драгоманів зв'язував її зі своїм вселюдським ідеалом анархії – безначальства. В програмі "Громади" – "української часописи" з 1880 р. домаганнє самостійности України висловлене в формі "повної самостійности для вільної спілки громад по всій Україні".

Та рівночасно як реальний політик домагається Драгоманів для сучасної хвилі перебудови Росії на федерацію автономних країв, утворених "відповідно цілости географічних, економічних й етнографічних умов", заступаючи думку, що в автономії так утворених країв "найкраще може виявитися й національна автономія".

Побіч думки перебудови Росії відповідно українським інтересам родиться також думка відірвання російської України від Росії сусідніми державами (Австро-Угорщиною й Німеччиною) при нагоді інтернаціонального воєнного конфлікту. Ся сепаратистична думка

виринає з природи річи тоді, коли на інтернаціональнім горизонті хмари віщують воєнну бурю: отже, на переломі 1880-х і 1890-х років і наново під кінець 1900-х років, щоби з вибухом теперішньої світової війни прибрати зовсім конкретні форми.

Під кінець 1890-х років, коли в Росії щораз більше зростала віра в близьку революцію, не тільки політичну, але й соціальну, українська політична думка тих кругів, які вірили в прихід і побіду революції, зв'язує з нею також ідею національної революції: відділеннє України від Росії в самостійну українську республіку. З таким кличем виступає на переломі XIX й XX століття Революційна Українська Партія, перша українська соціалістична орґанізація з масовим до деякої міри характером, з якої опісля вийшли інші українські соціалістичні орґанізації.

Напередодні російської революції орґанізуються також українські демократичні ґрупи, які, призначуючи ідеал Самостійної України, одначе, рахуючись з реальними можливостями конституційної перебудови російської держави, домагаються автономії України в межах російської держави.

Автономію України приймають до своїх програм як домаганнє ближче здійснення, ніж відділеннє України від Росії, також українські соціалістичні ґрупи так, що се домаганнє стає в рр. 1905-07 (себто до здавлення російської революції) національно-політичною програмою всього українства в Росії.

Так розвивалася українська національна думка в політичній области.

Одначе за *розвитком* думки не йшла її *реалізація*. Правно-політичне положеннє українського народу як окремої нації в порівнянню з станом перед протиукраїнськими указами 1863 р. й 1876 р. з переміною абсолютистичної форми правління в Росії на формально-конституційну не змінилося. А всемогучість адміністрації унеможливлює йому для боротьби за здобуттє національних прав використовувати навіть ті обмежені загальногорожанські права, які є плодом російської революції; напр.: вибір українських послів до Думи неможливий не стільки через виборчу систему, скільки через неможливість свобідної виборчої аґітації.

Такий був стан російської України безпосередньо перед вибухом війни. Український народ не тільки не осягнув ніяких

національних прав в области правно-публічного життя, але й те, що принесла йому російська революція – право української мови бути орґаном літературного розвитку – було настільки незабезпечене, що з вибухом війни могло правительство зробити те право в дійсности неіснуючим.

* * *

В австрійській Україні ідея самостійности України появляється майже рівночасно з Кирило-Мефодіївським Братством. Свідчить про се брошура о. Василя Подолинського п.з."Słowo przestrogi", яка появилася в 1848 р. Автор ділить тодішнє українське громадянство в Австрії на 4 партії: чисто українську*, польсько-українську, австрійсько-українську й російсько-українську. Переходячи до характеристики тих партій, автор ставить на першому місці партію чисто українську, до якої, очевидно, сам належить, і пише:

"Партія чисто українська хоче України вільної й незалежної та змагає до неї просто, безоглядно, або через слов'янщину…

Так, ми є українці й віримо міцно в воскресеннє України вільної й незалежної; скорше чи пізніше, на тім нам ніщо не залежить, ані не стривожимося віддаленнєм часу, коли воно має наступити; бо чим є століттє в житті народу? Не є воно навіть тим, чим рибі знесеннє одного яєчка! Минув той час, коли ми вагалися в куті виявити своє ім'я; сьогодні українець виявляє його світови; ніщо не зможе здержати нас від загального змагання в Європі; не замовкнемо, хіба Європа замовкне; всі хочемо бути вільні та рівні з іншими народами…

Хочемо бути народом і будемо ним неминуче, бо голос народу – то Божий голос, а терпеливости в потомків нам не недостане; адже тої чесности нас учили".

Як бачимо, о.Подолинський зв'язує ідею самостійности України з демократичними рухами в тодішній Європі, сим стоїть він вище від Кирило-Мефодіївського Братства, яке зв'язувало її тільки зі слов'янством.

---

* На означенне понять: *України, українець, український* автор уживає слів: Ruś, Rusin, ruski.

Очевидно, чисто українська партія, від якої говорить о.Подолинський, певне, була тільки гуртком людей, а не політичною партією в докладнім розумінні слова. Але важне те, що вона була та що в брошурі о.Подолинського зоставила по собі слід. Додамо ще, що о.Подолинський уродився в 1813 р., був висвячений на священика в 1843 р.*, отже, писав свою політичну брошуру вже в дозрілім віці.

Щодо інших партій, то під "польсько-українською" партією розуміє автор тодішній полонофільський напрям, який швидко заманіфестувався політичною організацією "Руський Собор"; під "австрійсько-українською" – політичний напрям, який представляла "Головна Руська Рада"; під "російсько-українською" – москвофільський напрям.

На ґрунті тогочасних реальних відносин ідеал самостійности України в розумінні Кирило-Мефодіївського Братства та в розумінні "чисто української партії" був тільки дуже далеким ідеалом, швидше політичною мрією, ніж політичною програмою.

Та політичне життє австрійської держави поставило українську справу також як справу реальної політики.

Австрія складалася з окремих територіальних набутків, які під ріжними назвами (королівств, князівств, графств і т.п.) зберегли до деякої міри політичну окремішність. При конституційній перебудові держави в 1848 р. виринуло питаннє, як означити границі тих окремих країв, а також, які конституційні форми надати їх окремішности.

Австрійська Україна не творила окремого краю, тільки входила в склад краю, утвореного з цілого набутку Австрії при поділах польської держави та з набутку від Туреччини в 1775 р**. Утвореннє з сеї цілої території одного краю було, щоправда, тимчасове й австрійське правительство весь час носилося з думкою поділити Галичину відповідно її історично-національному складови на два краї – польський та український.

---

* Діло, ч.64 з 23 марта 1914. Серія статей д-ра В.Щурата п.н "Бендасюкові виклади": 4. Початок українства в Галичині".

** Буковина, набута від Туреччини в 1775 р., творила до 1850 р. разом з Галичиною одну адміністраційну одиницю.

Коли ж у 1848 р. разом з конституційною перебудовою держави й політичною автономією країв виринуло питаннє конституційного означення поділу на краї, австрійські українці під проводом "Головної Руської Ради"[5] виступають з домаганнєм утворення з української території Австрії окремого краю з політичною автономією та загалом з усіми правно-державними управненнями, які державна конституція признає краям.

Так родиться ідея автономії австрійської України, родиться не як далека мрія, тільки як конкретне домаганнє з усіми вигляда-ми на здійсненнє, родиться з конкретних відносин в австрійській державі як приложеннє тих відносин до українських потреб. Таке значеннє для розвитку політичної думки австрійської України мала її приналежність до австрійської держави.

Ідея політичної автономії австрійської України, хоч мала в 1848-х роках усі вигляди на здійсненнє, не здійснилася. Але вона зосталася політичним капіталом українського народу в Австрії, яким він жив від того часу в усіх своїх національних змаганнях; вона була для нього мірою того, що йому в Австрії належиться й що він повинен осягнути, щоб мати справді повну національну рівноправність у державі.

Автономія австрійської України була би принесла українсь-кому народови ту міру національної рівнопраности зразу; була б се – так сказати – "своя хата", в якій він міг би жити по своїй волі.

Коли ж замісць того прийшлося жити в "спільній хаті" (в Галичині з поляками, в Буковині з румунами), прийшлося також здобувати національну рівноправність знизу вгору, ступінь за ступенем, у безнастанній боротьбі з сусідами.

Політична автономія, яку з приверненнєм конституції в Австрії дістали краї, стала в Галичині знарядом політичного панування поляків. Але се пануваннє не могло йти так далеко, щоб зовсім позбавити український нарід національних прав; на перешкоді сьому стояла державна конституція, яка признавала всім народам держави національну рівноправність. Польське політичне пануваннє в Галичині могло тільки впливати на те, в яких розмірах може український нарід користуватися національною рівноправністю. З історії польсько-українських відносин розуміється само собою, що поляки старалися звести ті розміри до найменшої міри; за розширеннє тих розмірів йшла

боротьба, яка до нинішнього дня творить зміст польсько-українських відносин у Галичині.

Конституційний лад австрійської держави спричинив, що ся боротьба не була безуспішна. Признаючи кождому народови "право, якого не можна нарушувати, зберігати й розвивати свою народність і мову", австрійська конституція дала українському народови в Австрії законні основи національного розвитку; признана державою "рівноправність усіх краєвих мов у школі, уряді й публічнім життю" дала йому законну змогу здобути цілий ряд національних прав в области правно-публічного життя, без яких правильний національний розвиток неможливий.

Таким чином, українська мова стала в Австрії не тільки орґаном літературного та загалом культурного розвитку українського народу в сфері громадянської самодіяльности, але також орґаном правно-публічного життя: українською мовою можна промовляти в австрійськім парламенті та в галицькім і буковинськім краєвім соймі, українською мовою оголошуються державні та краєві закони й розпорядки властей, українською мовою послугуються в зносинах з горожанами української народности державні й автономічні орґани властей (адміністрація, суд і т.д.), українська мова є викладовою мовою школи, не тільки народної, але й середньої, а також і університетських катедр.

Очевидно, се далеко не все, що треба для вільного національного розвитку й що можна осягнути на основі австрійської конституції. Не все й щодо кількости й щодо якости. Щодо кількости – за кожду національну потребу треба було вести важку політичну боротьбу проти поляків так, що не йшло заспокоюваннє національних потреб українського народу рівномірно з їх наростаннєм, що становило нормальний розвиток українського національного життя. Щодо якости – недостає австрійській Україні саме того, що одно може бути запорукою правильного національного розвитку: політичної автономії, яка робила б український нарід господарем свого життя на своїй землі.

Так, домаганнє утворення окремого українського краю в Австрії зостає досі нездійснене. Не бачучи в австрійській дійсности виглядів на швидке його здійсненнє, політичні провідники виставили поки що програму національної автономії на екстерито-

ріальній основі, яка мала більші вигляди на здійсненнє з огляду на те, що її почато заводити і в інших національно-мішаних краях держави. Та й у сім напрямі осягнено тільки початки: забезпеченнє числа української репрезентації в австрійськім парламенті та в краєвих соймах Галичини й Буковини: в австрійськім парламенті через відповідне територіальне означеннє виборчих округів, у краєвих соймах Галичини й Буковини системою національних курій, – при чім одначе, зокрема в Галичині, де новий закон про соймову репрезентацію ще не мав часу ввійти в життє, чисельна сила української репрезентації далеко не відповідає демократичному принципови рівности виборчого права.

Та все-таки австрійський державний лад, роблячи український нарід активним учасником політичного життя конституційної держави на основі національної рівноправности, дав йому змогу розвитку, який перетворив етноґрафічну масу в націю. Тут український нарід від простого селянина до найвищих верхів інтеліґенції живе своїм національним життєм: учиться в своїй школі, звертається своєю мовою до всіх державних урядів, заспокоює свої культурні потреби своєю газетою та книжкою, проявляє свою громадянську самодіяльність у своїх орґанізаціях, а наскільки недостача політичної автономії стоїть сьому на перешкоді, він, свідомий сього, бореться за її здобуттє. Словом, в австрійській Україні український нарід бере участь у державнім житті як окрема нація, яка витворює всі вартости суспільного життя в українській національній формі та – наскільки державний лад ставить їй у сім перешкоди – бореться за повну свободу жити вільним національним життєм. Тут українець не роздвоюється, тільки у всіх сферах свого життя є українцем; тут витворився український національний тип громадянина, аналогічний до національного типу інших європейських націй.

* * *

Коли порівняємо український національний розвиток в Австрії й Росії, побачимо велику ріжницю в користь австрійської України. Коли ідеал Кирило-Мефодіївського Братства був радше політичною мрією, ніж реальною політичною програмою, – в австрійській Україні в той самий час побіч такого самого ідеалу самостійности України зродилася також ідея політичної автономії як реальна програма з

усіми виглядами на здійсненнє. Коли російську Україну як окрему національну одиницю вийнято з-під права (1863–1905), – австрійська Україна в той самий час мала змогу будувати своє національне життє в конституційній державі, творити всі вартости новочасного суспільного життя в українській національній формі. Коли російська Україна наслідком революції 1905 р. ледве одержала змогу проявляти національне життє в сфері громадянської самодіяльности, – австрійська Україна здобула в той самий час перші основи національної автономії[6].

На сю вищість національного розвитку австрійської України клав велику вагу найбільший політичний розум України – Драгоманів, який уважав австрійську Україну саме тим корисною для російської України, що вона живе вищим, західноєвропейським політичним життєм, а при тім завдяки деякій національній свободі може служити пристановищем національної праці для цілої України, доки зміна політичного ладу в Росії не принесе національної свободи російській Україні.

В дискусіях про українські справи, зв'язані з поділом України на австрійську й російську, часто зверталося увагу на невисокий рівень української культури галицького типу. Безперечно, що рівень української культури в Галичині нижчий від культури інших народів, не тільки західноєвропейських, але й найближчих сусідів: росіян і поляків. Одначе, коли порівняємо Україну австрійську з російською, то порівняннє вийде в користь австрійської України. Річ у тім, що тут український нарід живе своїм життєм, витворює свою культуру, коли в російській Україні політичний лад не дає жити своїм життєм, витворювати своєї культури. В російській Україні окремі одиниці й навіть цілі круги можуть мати вищу культуру від аналогічних кругів в австрійській Україні; одначе та їх вища культура – російська, набута участю в російськім культурнім житті; як українці, вони стоять культурно нижче від аналогічних кругів в австрійській Україні, бо коли сі живуть культурними вартостями в українській національній формі, в тих культурні вартости в українській національній формі творять тільки якусь часть цілої суми їх культури.

Зазначуючи се, ми не хочемо нікого ані вивищувати, ані понижувати, тільки ствердити об'єктивний стан речей, на який склався цілий ряд причин, зв'язаних з поділом України на австрійську й російську.

III. Участь російської й австрійської України й їх обопільні відносини в українському національному відродженні.

Як ми вже зазначили, поділ України між Росію й Австрію, який наступив тоді, коли український нарід був віковим поневоленнєм і постійною боротьбою й проти Польщі, й проти Росії до краю знесилений, мав той безпосередній наслідок, що національно-культурні зв'язки між обома частями України спершу неначе зовсім перериваються. Одначе, не вважаючи на вікове поневоленнє та знесиленнє боротьбою проти нього, обі части України мали ще в собі стільки життєвої сили, що обі вони – кожда своїми силами – будяться до нового життя, вступають в еру національного відродження.

В російській Україні, де нитка українського життя властиво ніколи зовсім не врівалася, національне відродженнє починається швидше, "Енеїдою" Котляревського (1798), яка нав'язує безпосередньо до української літературної традиції.

Значно трудніший був перехід від тодішньої книжної до народної мови в Галичині. Сей перехід, якого доконала "Руська трійця" (Шашкевич, Головацький, Вагилевич) "Русалкою Дністровою" (1837), відбувся не без впливу з російської України, одначе значнішу роль відіграли тут впливи національного відродження слов'янських народів Австрії.

В 1848 р. українські діячі в Австрії мали повну свідомість національної єдности з російською Україною. Свідчать про се їх політичні заяви, в яких вони називають себе частю українського народу, поділеного між Австрію й Росію, – їх публіцистика, їх література; характеристична подробиця – свідоцтво сеї свідомости: Лев Трещаківський пропонує прикрасити будову "Народного Дому" погруддями Хмельницького й Котляревського.

Ближчі та тривкіші зв'язки між російською й австрійською Україною нав'язуються аж у 1860-их роках. Тодішнє молоде поколіннє

галицько-української інтеліґенції, яке виступає під назвою народовців[7], живе не тільки в літературній, але почасти також у суспільно-політичній сфері ідеями Шевченкового "Кобзаря", який стає для нього національним євангелієм; сей ідейний вплив російської України на австрійську зміцнюється особистими зв'язками.

Укази 1863 й 1876 рр. збільшують інтересованнє російських українців австрійською Україною та надають їй окремого значення для українського національного розвитку: значення духового центру для всієї України. На вартости, які творяться в процесі національного розвитку в австрійській Україні, складаються від того часу не тільки праця місцевих елементів; у творенні їх беруть участь духові, а також матеріальні сили російської України. В Галичині друкують свої твори українські письменники з Росії; в Галичині появляються політичні заяви політичних ґруп російської України; російські українці причиняються матеріальними фондами до творення українських національних інституцій у Галичині в тій думці, що ті інституції служитимуть національним потребам цілої України[8].

Так австрійська Україна стає місцем, де спільними силами цілої України розвивається українське національне життє, де творяться українські національні вартости на потребу цілої України.

Від того часу духові зв'язки між обома частями української землі щораз більше зміцнюються, витворюючи одну національну культуру, одну політичну думку, один національний ідеал.

З найвизначніших діячів російської України, які мали живі зв'язки – не тільки літературні, а й особисті – з австрійською Україною, треба хронологічно поставити на перше місце Куліша, який, почавши в 1860-х роках, правда, з перервами, аж до смерти вдержував зносини з галицькими українцями, а з початком 1880-х років пробував навіть вплинути на українську політику в Галичині, стараючись довести до тривкого польсько-українського порозуміння, – очевидно, без успіху[9].

Діячем, значеннє якого треба назвати найбільше всеукраїнським, був Драгоманів, загалом найвизначніша політична індивідуальність новочасного українства. Почавши від половини 1870-х років, він своєю особою й діяльністю, веденою в еміґрації, неначе зв'язував обі части України в одну цілість. Для австрійських українців був він не тільки представником передових кругів українського громадянства в Росії, але загалом речником

європейської поступової думки; російським українцям він ціле життє вказував на незвичайну вагу факту, що часть української землі знаходиться поза границями Росії, в конституційній державі, через яку входить у круг європейських політичних інтересів.

Ми не будемо вичисляти імен усіх тих українських письменників і діячів, які так чи інакше брали участь у розвитку українського життя в Галичині, бо прийшлося б нам вичислити всіх, що своєю працею зоставили якийсь слід в українськім життю. Особливо письменники, не маючи змоги друкувати своїх творів у Росії, видавали їх у Галичині, в тій свідомости, що творять тут українські культурні вартости для цілої України.

Згадаємо тільки з найстарших, покійних уже, Антоновича й особливо Кониського, які мали вплив на той напрям української політики в Галичині, що старався з початком 1890-х років поставити українську справу на певніший ґрунт через польсько-українське порозуміннє, що в даних відносинах показалося неможливим і тільки спричинило непопулярність українських діячів польсько-української угоди; далі згадуємо пок. Миколу Ковалевського, який був живим зв'язком між прихильниками драгоманівського напрямку в Росії й Австрії.

З галицьких українців у тих часах на російській Україні були найбільше відомі імена: з табору польсько-української угоди – Олександра Барвінського, з радикального, драгоманівського табору – Франка й Павлика.

Від половини 1890-х років і аж до останніх часів живим зв'язком між російською й австрійською Україною була в першій мірі особа Михайла Грушевського, російського українця, який, скінчивши університет у Києві, був представлений Антоновичем і загалом киянами як кандидат на катедру української історії в Львівськім університеті й, обнявши її, визначився не тільки як учений, але також як незвичайно діяльний орґанізатор наукової, публіцистичної та загалом громадянської праці у Львові й Києві[10].

Під кінець 1890-х років і аж до російської революції Львів (почасти також Чернівці) став центром української політичної еміґрації з Росії, яка тут розвивала свою діяльність, передовсім видавничу, для російської України. Всі тодішні українські соціалістичні ґрупи (українська революційна партія, українська

соціалістична партія, українська робітнича соціально-демократична партія, українська соціально-демократична спілка, українська народна партія) мали тут свої заграничні орґанізаційні центри, всі видавали тут свої періодичні й неперіодичні видання, призначені для ширення нелеґальними шляхами на російській Україні.

Діячі сих ґруп походили переважно з кругів молодіжи й, нав'язавши швидко зв'язки з тутешньою українською молодіжжю, витворили спільне духове життє української молодіжи цілої України.

Безпосередньо перед російською революцією Галичина служила центром для діяльности (головно видавничої) також політичних ґруп старших кругів українського громадянства в Росії (ґрупа радикальна, демократична й т. д.).

По російській революції, коли українське слово здобуло – хоч обмежені – права в Росії, часть діяльности, яка досі спільними силами обох частей України велася в Галичині, перенеслася до Києва. Туди перенеслося видавництво "Літературно-наукового вісника", там повстало "Українське наукове товариство", яке стало центром для тамошніх українських учених, котрі до того часу могли працювати тільки в "Науковім товаристві ім. Шевченка" у Львові.

Словом, обопільні відносини ставали щораз живіші, обопільний вплив щораз більший. Український нарід, хоч розділений державними границями, ставав свідомою своєї єдности нацією й переводив сю єдність у діло, витворюючи спільні вартости єдиної національної культури, єдиної політичної думки.

В сім процесі роль обох частей України була така: пробудившись кожна самостійно до нового національного життя після розгрому, який принесла українському народови боротьба за волю проти Польщі й Росії, вони швидко почали шукати шляхів до себе та, знайшовши їх, кожда відповідно до своїх обставин давала свою часть для творення національного життя. Російська Україна, не можучи в себе творити національного життя, давала передовсім думку; австрійська Україна переводила думку в діло, творячи новочасне українське національне життє. Австрійським українцям

російська Україна давала почуттє сили, яку можуть мати тільки сини великого народу; в цілій своїй діяльности вони почували, що їх не тільки 3-4 міліони в австрійській державі, що вони – часть великого народу, який числить над 30 міліонів, важив колись в історії східної Європи та знову заважить. Для російських українців австрійська Україна була живим свідоцтвом, що український нарід іде назустріч кращій долі. В Росії історичний ворог України здавив усе українське життє, але зараз за границею, де тільки кінчилася його власть, український нарід жив і розвивався, здобуваючи собі місце серед культурних народів Європи.

IV. Розвиток думки про самостійність України

Найвищим висловом українського національного відродження, висловом протесту проти національного поневолення й висловом свідомої волі зберігати й розвивати свою індивідуальність аж до здобуття рівного місця між вільними народами культурного світу є ідея української національної самостійности, ідеал самостійної України.

Ми бачили, як українська думка вже в першім п'ятдесятиліттю національного відродження доходить до свідомости сього ідеалу. Сливе рівночасно, при тім незалежно від себе, проголошують його Кирило-Мефодіївське Братство в Росії й "чисто українська партія" в Австрії.

Ідеї Кирило-Мефодіївського Братства розвиває Драгоманів, даючи їм замісць всеслов'янських вселюдські основи. Пропаганда Драгоманова впливає на українську думку в Галичині, запліднену перед тим творами членів Кирило-Мефодіївського Братства : Шевченка, Костомарова, Куліша.

Очевидно, про здійсненнє ідеалу самостійности України в даних реальних відносинах годі було думати. Й ми бачимо, як ті, що його голосять, сподіваються його здійснення в тій ближче неозначеній

будучности, в котрій сподіваються здійснення тих політичних ідеалів, з якими зв'язують свій національний ідеал.

Що представники драгоманівського напряму мали ясний ідеал самостійности України, характеристичним свідоцтвом сього є вірш Франка "Розвивайся, ти високий дубе", означений датою 17 березня 1883 р*. Ось його перші строфи:

"Розвивайся, ти високий дубе,
Весна красна буде!.
Розпадуться пута вікові,
Прокинуться люде.

"Розпадуться пута вікові,
Тяжкії кайдани,
Непобіджена злими ворогами
Україна встане.

Встане славна мати Україна
Щаслива і вільна
Від Кубані аж до Сяну-річки
Одна, нероздільна".

"Від Кубані аж до Сяну-річки одна нероздільна" – се не тільки поезія, се вже означеннє політичних границь і політичної незалежности українського народу на його землі.

Дальший розвиток української політичної думки старається надати ідеалові самостійности України щораз конкретніші форми.

Так, зараз по заложенню української радикальної партії (1890 р.) представниками драгоманівського напряму в Галичині зазначується в ній фракція т. зв. "національних радикалів", найвиднішим представником яких виступає В'ячеслав Будзиновський й які аналогічно до чеського державного права підносять українське державне право в Австрії. В результаті українська радикальна партія

* З вершин і низин. Збірник поезій Івана Франка. – Львів, 1893. – С.74.

приймає в свою програму в 1896 р. домаганнє самостійности України.[11]

В 1895 р. появляється "суспільно-політичний скіц" "Україна Irredenta" Юліана Бачинського, котрий зі становища марксизму старається вказати шляхи, якими розвиток продукційних сил мусить довести до утворення капіталістичної української держави*.

Коли в 1899 р. заложилася українська соціально-демократична партія, домаганнє самостійности України знайшлося в її програмі.

Те саме домаганнє знайшлося в програмі національно-демократичної партії, що повстала при кінці 1899 р. як результат реформи партії народовців через приступленнє до неї деяких радикалів, які в радикальній партії репрезентували передусім національний радикалізм.

В тім самім часі виступила з домаганнєм самостійности України "Революційна Українська Партія" на російській Україні, зв'язуючи його здійсненнє з революцією в російській державі, яка для поневолених народів повинна бути революцією не тільки політичною й соціальною, але й національною. Свій перший політичний виступ заманіфестувала згадана партія брошурою "Самостійна Україна" (1900).

Передовсім національну самостійність виставляла як ціль українського народу в зв'язку з російською революцією "Українська Народна Партія" (1903).

---

* У своїх споминах про Драгоманова ("Вістник Союза визволення України", ч.23-24 з 15 серпня 1915) автор жалується на неґативне відношеннє до його праці зі сторони Драгоманова та Франка. Та те неґативне відношеннє дотикало не ідеалу самостійності України, тільки самої праці автора, який з самопевністю молодого адепта марксизму з легковаженнєм говорив про цілий дотеперішній розвиток українського народу та з такою ж самопевністю пророкував, якими шляхами піде здійсненнє ідеалу самостійности України. Сьогодні, по 20 літах, на ті пророкування, представлювані як неминуча конечність історичного розвитку й сам автор, певно, дивиться більше критично.

Здається, що автор також сильно прибільшує вплив своєї праці на дальший розвиток української політичної думки, приписуючи (в тих же споминах) усі дальші енунціяції в справі самостійности України саме впливови своєї праці.

Також українська молодіж на своїм вічу в липні 1900 р. у Львові заманіфестувала, що її політичним ідеалом є самостійність України.

Так спільним змаганнєм обох частей України творився та ширився ідеал самостійности України, обхоплюючи щораз ширші маси українського народу, викликаючи дискусію про шляхи й форми здійснення.

Від 1908 р., коли щораз більше ставала ясна неминучість загальноєвропейського конфлікту, українська політична думка звернула увагу на можливість осягнення самостійности України через відірваннє російської України центральними державами від Росії. Ся справа була між іншим темою реферату п. Д.Донцова ("Сучасне політичне положеннє нації і наші завдання") та резолюцій на з'їзді української академічної молодіжи у Львові 1913 р.

Так представляється в найзагальніших рисах історія розвитку думки про самостійність України. Як бачимо, ся думка має за собою історію не багато коротшу, ніж новочасне українське національне відродженнє загалом. І хто один з проявів тої думки представляв би як народженнє самої думки, той не тільки робив би історичну помилку, але також обезцінював би саму думку самостійности України, представляючи її всупереч історичній правді як щось нове, недавно народжене, що через те саме не може бути глибоко вкорінене в свідомости народу.

Вище ми подали нарис розвитку самої думки самостійної України, поминаючи, як вона зазначувалася в практичній політиці домаганнями національних прав, які мали в даних обставинах вигляд на здійсненнє.

Що найважніше з сеї области, було зазначене в інших місцях; тут пригадаємо тільки, що найповнішим висловом думки самостійности України в приложенні до практичної політики являється домаганнє автономії України. В Австрії зустрічаємося з ним уже в 1848 р. В Росії перейшло воно довшу еволюцію від програми Драгоманова до програми автономії України в часі російської революції.

V. Австрійська Україна й Росія.

Росія, вважаючи себе наслідницею київської держави Володимира Великого та стоячи на становищі, що всі три руські племена повинні творити один національний і державний організм – "єдину, неподільну Росію", ще при першім поділі Польщі мала намір забрати також Галичину. Користаючи з безладдя в польській державі, вислала вона ще в 1767 р. відділ війська під проводом ґен. Кречетнікова до Львова буцімто берегти порядок, а в дійсности приготовляти ґрунт під російську окупацію Галичини. Коли ж у 1772 р. Австрія зажадала Галичини з Львовом рішуче для себе, мало не прийшло з сього приводу до оружного конфлікту між Росією й Австрією. Одначе конфлікт удалося полагодити дипломатичним шляхом так, що Росія уступила.

Одначе своїх намірів не зреклася.

Вже в часі третього поділу Польщі в 1795 р. російський ґенерал Тутольмін заявив у своїй прокламації з 18 липня 1795 р., що землі Холмська, Белзька й Луцька, які зайняла була Австрія, були давніше складовими частями російської держави.

Потім, у часі Наполеонських воєн, коли цар Олександр I у вересні 1805 р. укладав план злуки всіх земель польської держави під своїм скиптром, російська дипломатія звернулася до Австрії з предложеннєм відступити Росії Галичину за шлеськ-баварське відшкодованнє. Та сі плани розвіяв погром під Австерліцем.[12]

Але швидко опісля Росія свій план щодо Галичини, бодай у части, таки здійснила. Беручи в австрійсько-французькій війні в 1809 р. участь по стороні Наполеона, віднесла вона з побіди над Австрією ту користь, що дістала т. зв. тернопільський округ.

Кн. Ґоліцин, головний вождь російського корпусу, призначеного до зайняття Галичини, дістав від царя Олександра I отсю тайну інструкцію:

"1. Приєднувати для Росії населеннє Ґаличини, переконуючи його, що Росія, виступаючи проти Австрії, вважає добро Галичини своїм власним. Викликаючи між галичанами такий прихильний настрій, уладити акцію армії таким способом, аби загальне

ополченнє, зібране в Галичині, творило наче авангард наших військ, які знову повинні творити для нього безпечну опору.

2. Зайняти сильне становище на правім березі Вісли, а коли на лівім березі не буде значніших ворожих корпусів, перейти Віслу, маючи на увазі, що інтерес Росії вимагає, можливо, найбільшого розширення свого володіння в Галичині."

Тернопільський край зовсім не наситив Росії. Що не вдалося їй осягнути в союзі з Наполеоном, те готувався цар Олександр I дістати в політичній комбінації проти Наполеона. Готуючись до рішаючої розправи з ним, висловив цар у власноручних тайних інструкціях для свого посла в Відні з лютого 1811 р. "абсолютну конечність здобути цілу Польщу", отже, також Галичину, за яку Австрія мала дістати молдаво-волоське відшкодованнє.

Одначе погром Наполеона й Віденський конгрес 1815 р. мали для Росії той наслідок, що вона не тільки не розширила свого володіння в Галичині, але ще мусіла віддати Австрії Тернопільський край.

Пригадала собі Росія знову справу Галичини за Миколи I, в часі непорозуміння з Австрією з приводу турецької війни. Російський посол у Відні, гр. Татіщев, дістав припорученнє прослідити настрій галицького населення супроти Росії. Виконавши те припорученнє, він у червні 1828 р. доносив до Петербурга: "Населеннє тернопільської і заліщицької землі благословляє літа, пережиті під російським скиптром, і оплакує сю добу свого щастя".

На весну найближчого року в російському ґенеральнім штабі обмірковували план воєнного походу на Галичину.

Плани Росії щодо Галичини в тих часах дуже ясно розкриває записка гр.М.Муравйова "Взгляд на Австрию"*, написана коло 1840 р.; її автор виказує, що зайняти Галичину – се для Росії конечність і обов'язок.

В 1846 р. виявив апетит Росії на Галичину сам Микола I, плануючи "замінятися з австрійцями Галичиною за Польщу до

*Ся записка надрукована в публікації "Матеріалы по исторіи возрожденія Карпатской Руси" І. Свєнціцкого. – Ч.II. – С.6-20.

Бзури й Вісли". Тоді він висловився :" Взяв би я зараз Галичину, бо се наш старий край".

Намісник Паскевич назвав сей царський проект "правдивим ділом великого російського монарха", мотивуючи се не тільки тим, що Галичиною, заселеною двома народами, які боряться з собою, легше управляти, ніж національно одноцільною Польщею, але також тим, що "Галичина була в давніх часах російським краєм, а й тепер живуть там православні уніати".

В сій справі цікаві також "Записки о Галиции 1846 года" Д.Сонцова, ад'ютанта ґен. К.Паскевича. Він звертає увагу на "прихильність до Росії в цілій Галичині". А саме: Краків бажав прилучення до російської Польщі; польська шляхта після різні в 1846 р. пізнала ріжницю між порядком у Росії й безладдєм в Австрії; нарід слов'янського племени, колись сильного галицького князівства, власність старої Руси, переважно грецької віри, уніати, все бажає бути прилученим до Росії; австрійське військо не хоробре та здеморалізоване; словом, "досить одного слова й декілька батальйонів – і Галичина наша"*.

Наведені факти свідчать, як Росія ані на хвилю не спускала ока з Галичини, ждучи "слушного часу", коли її можна буде забрати.

Та вона не тільки ждала, – вона також підготовлювала той "слушний час", стараючись насадити серед українського народу Австро-Угорщини думку, що він – часть російського народу та що його змаганнєм повинно бути з'єднаннє з Росією.

Ся російська аґітація серед українського народу Австро-Угорщини не була відірваним явищем; Росія аґітувала так само серед усіх слов'янських народів Австро-Угорщини й Туреччини, виступаючи як освободителька слов'ян від німецького, мадярського й турецького ярма й обіцяючи їм "золотий вік" під своєю опікою – "слов'янський вік", коли "всі слов'янські ріки зіллються в російськім морі". Між сею панславістичною – в дійсности панросійською – аґітацією між іншими слов'янськими народами й між російською аґітацією серед українського народу Австро-Угорщини була тільки та ріжниця, що коли супроти інших

*Матеріали для сеї части сього розділу взяті з публікації: І в а н К р е в е ц ь к и й. Галичина і Росія: Кілька історичних вигадок. – Львів, 1914.

слов'янських народів Росія виступала як оборонниця й покровителька свобідного розвитку їх національности, то серед українського народу ширила вона думку, що його національністю, його мовою, його літературою, його культурою є національність, мова, література, культура російська.

Вже в 1840-х роках бачимо у Львові т. зв. "Погодінську колонію", провідник якої Денис Зубрицький зостає в близьких зносинах з московським істориком Погодіним і яка ширить між галицько-українською інтеліґенцією думки про російську національність українського народу. Згодом з невеликого гуртка виросла ціла партія, яка ширила ту саму думку серед українського народу Австро-Угорщини й підготовляла ґрунт для прилучення австрійської України до Росії, – москвофільська партія, як її називала українська сторона, або російсько-національна ("русско-народная партія"), як вона сама себе називала.

Вся історія москвофільської партії в австрійській Україні свідчила про те, що народини й розвиток її був ділом російської політики; тепер, у світлі тих фактів, які принесла війна, не може бути про се ніякого сумніву.

Москвофільські діячі звичайно зазначували, що вони признають національну єдність українського народу з російським, але не думають про відірваннє "російської території" Австро-Угорщини та прилученнє її до Росії, тільки хочуть у межах австро-угорської держави здобути для "російської національности" змогу вільного розвитку. Одначе вже перед війною був відомий цілий ряд фактів, з яких ясно виходило, що москвофільська партія зостає в близьких зв'язках з російськими урядовими кругами та жде прилучення австрійської України до Росії.

Щоправда, сі факти вміли й галицькі москвофіли й їх російські опікуни так зручно закривати, що австрійським властям ніяк не вдавалося доказати москвофільським діячам їх змаганнє до відірвання австрійської України та прилучення її до Росії в карно-судових процесах.

Один з таких процесів, процес проти Ольги Грабар і тов. за державну зраду в 1882 р., скінчився тільки засудом обвинуваченых за дрібні політичні провини.[13] Та наскільки від сеї процесової дійсности відбігала правдива дійсність, про се нехай

скаже лист одного з головних обвинувачених у процесі, о. Івана Наумовича, який по процесі перейшов з унії на православ'є й перенісся до Росії.

В листі, який маємо на увазі, писанім в 1891 р. до одного з петербурзьких опікунів галицького москвофільства І.Корнілова, о.Наумович представляє тодішнє становище москвофільського духовенства, звернене проти митрополита Сильвестра Сембратовича й його політики (митрополит був прихильником тодішньої польсько-української угоди)[14] як доказ компрометації уніатського митрополита й пише:

"Но это не безъ Божьей воли. Это нужно было, чтобы въ день онъ, когда козакъ напоитъ свою лошадь по ту сторону Збруча, православіе сдѣлалось въ одинъ день по телеграфу… Вѣдь я знаю мой народъ. Мы возсоединимся милліонами, а Москва не доставитъ намъ столько колоколовъ, чтобы ими снабдить 2.000 церквей; колокола есть и у насъ.

Кажется, живемъ в серіозномъ времени. Австрія, наканунѣ новаго эксперимента съ новымъ еще неизвѣстнымъ образомъ правленія, коварно закрыла парламентъ, коварно росписала въ такъ короткое время выборы. Она изолированная, а врядъ ли Росія 1891 года спасетъ ее отъ народовъ такъ, какъ Россія 1848 года.

Serius ocius sors exitura…

Пускай не повезетъ намъ при выборахъ, – противъ штыковъ беззащитному трудно бороться, – но и это не спасетъ ее, но еще болѣе раздражитъ народъ.

Жертвы Россіи для Галиціи не потеряны; но правду скажу, безъ жертвъ со стороны Россіи борьба ея была бы даже немыслима.

Россія посѣяла и соберетъ сторичные плоды"*.

Безпосередньо перед війною мали ми в Австро-Угорщині серію з трьох процесів за державну зраду проти москвофілів: у Мармароському Сиготі в Угорщині в 1913 р., де були з приводу православної аґітації обвинувачені й за менші політичні провини засуджені самі селяни, у Львові в 1914 р., де обвинувачених

* Лист поданий у цілости в цитованих "Матеріалахъ" Свєнціцького й наведений у цитованій публікації Кревецького.

інтеліґентів (двох світських і двох православних священиків, які прийняли православіє в Росії й там були висвячені) зовсім увільнено, та в Чернівцях, де до процесу не дійшло, бо обвинувачені рівночасно з увільненнєм у львівськім процесі втекли з слідчої в'язниці до Росії.

Сим разом правдива дійсність не дала на себе довго ждати: обвинувачені (Бендасюк, Колдра) й оборонці (др.Дудикевич, др. Глушкевич) з львівського процесу, виїхавши перед самою війною до Росії, як також чернівецькі обвинувачені (брати Ґеровські) вернули в австрійську Україну з російською армією, щоб допомагати їй вести діло "визволення та з'єдинення" її з Росією.

Коротко кажучи, москвофільська партія мала сповняти в австрійській Україні – заки настане "слушний час" прилучення її до Росії – таку саму задачу, яку супроти російської України сповняла політика російського правительства з підмогою деяких кругів російського громадянства: насаджувати думку, що український нарід – часть російського народу та здійснювати ту думку спинюваннєм українського національного розвитку. Очевидно, в Австрії ся політика Росії супроти України не могла числити на такі успіхи, як у себе дома, бо тут могла вона тільки аґітувати в свою користь, а не мала державної власти давити, забороняти й переслідувати український національний розвиток; тут радше ходило їй про те, щоб хоч в якійсь части українського народу насадити та вдержати думку про національну єдність і потреби державної злуки з Росією, доки не прийде час воєнного походу на австрійську Україну.

Треба сказати, що австрійська політика в українській справі зробила сій політиці Росії щодо України велику прислугу. Віддавши політичне пануваннє над українським народом у Галичині в польські руки, Австрія дала москвофільській пропаґанді знамените оружє в руки. Доки український рух в Австрії був політично слабий, москвофільська партія аґітувала тим, що тільки Росія може визволити "галицько-російський народ" з польського гніту. Коли ж український рух став політично настільки сильний, що поляки почали боятися за своє політичне пануваннє в Галичині, вони самі для ослаблення його почали підпирати москвофільську партію, спершу з місцевих

причин, бо вона не загрожувала їх політичному пануванню, а потім у зв'язку з новим напрямом польської політичної думки, який на всеслов'янському конґресі в Празі 1908 р. проголосив ідею польсько-російського примирення.

Правда, не вважаючи на те все, український національний рух в Австрії все-таки став силою, яка опанувала все життє українського народу й витиснула москвофільство поза межі національного життя народу. Одначе справа була би представлялася зовсім інакше, якби Австрія була пішла в українській справі тим шляхом, на який почала була рішатися в 1848-х роках, якби австрійська Україна була осягнула політичну автономію в межах австрійської держави. Українське життє було б наслідком сього так розвинулося, що москвофільство не мало б тут ніяких основ; натомісць уся російська Україна була б дивилася на автономну австрійську Україну як на обіцяну землю вільного українського національного життя.

Одначе Австрія не мала зрозуміння для сього міждержавного значення української справи, хоч на се вказували їй уже в першім австрійськім парламенті в 1849 р. навіть сторонні люди, напр., чеські політики Паляцкий і Ріґер; оцінюючи відносини на території колишньої польської державности, думала вона, що єдиним забезпеченнєм себе проти Росії може бути утвореннє на набутій при поділі Польщі території огнища вільного польського життя, – вільного в польськім розумінню, з правом піддавати польським інтересам інтереси українського народу. Не політика австрійського правительства охороняла інтереси українського народу в Австрії, тільки австрійська конституція; натомісць австрійське правительство інтересувалося українською справою тільки як галицькою справою, аж до останнього часу не звертаючи увагу на російську Україну й на міждержавне значеннє української справи.

Аж політика Росії почала відкривати Австрії очі в українській справі.

В міру того, як австрійська Україна ставала тереном будування українського життя з'єднаними силами України, Росія почa-

ла щораз інтенсивніше підготовляти собі ґрунт для її завоювання. Зазначилося се, з одного боку, щораз інтенсивнішим підпираннєм москвофільської партії серед українського народу в Австро-Угорщині, з другого – заявами тих кругів російського громадянства, які в українській справі займали те саме становище, що російське правительство: що Росія доти не здавить українського руху в своїй державі, доки поза її границями він матиме місце свобідного розвитку. В останніх роках уся російська преса протиукраїнського напрямку просто закликала Росію до війни з Австро-Угорщиною за відірваннє австрійської України та прилученнє її до Росії.

І чим ясніше ставало, що надтягає світова воєнна буря, тим ясніше ставало також, що війна між Австро-Угорщиною й Росією буде з боку Росії війною за здобуттє й поневолення австрійської України.

VI. Війна за австрійську Україну

Як тільки розпочалася війна, зараз показалося, яку задачу мала москвофільська партія в австрійській Україні.

Щонайвизначніші провідники сеї партії ще перед вибухом війни винеслися до Росії й заложили в Києві "Карпато-Русскій Освободительный Комитетъ", який поставив собі задачу співділати з російською армією в справі відірвання австрійської України від Австрії та прилучення її до Росії і з російською державною властю в справі винищування українства й насаджування російськости в зайнятій уже армією країні. В склад комітету ввійшли: др. Юліян Яворський, який уже декілька літ перед тим виеміґрував до Росії та проживав у Києві, працюючи в кругах київських російських націоналістів і в їх орґані "Кіевлянин-і", Семен Лабенський, редактор москвофільської газети "Прикарпатская Русь" у Львові, й москвофільські адвокати з Галичини др. Глушкевич, др. Сьокало і др.Сохоцький. Що сей комітет уважав свою діяльність тільки продовженнєм діяльности москвофільської партії серед українсь-

кого народу в Австрії, видно найліпше з його заяви, що він після зайняття Галичини російською армією переноситься до Львова й передає свої повновласти управі москвофільської партії, т. зв. "Русскому Народному Совѣту".

Комітет видав (під датою 29 липня с. ст.1914) відозву до "російського народу" Галичини, в якій обіцяє йому визволеннє з-під Австрії та з'єднаннє з Росією.

Далі постарався комітет про виданнє інформаційної брошури про Галичину для російських офіцерів*, в якій діяльність москвофільської партії представляється як підготовленнє ґрунту для приходу Росії; між іншим на карті Галичини, доданій до брошури, означені місцевости, де живуть члени "Русского Народного Совѣта" й подані їх імена.

Через київського ґенерал-ґубернатора Трепова вислав комітет до царя телеграму, в якій названі по імени члени комітету "оть имени собравшихся въ матери городовъ русскихъ, древнепрестольномъ Кіевѣ, жителей и народныхъ дѣятелей Карпатской Руси повергаютъ къ стопамъ Его Императорского Величества чувства безпредѣльной вѣрноподданической преданности и, моля Всевышняго о дарованіи славной побѣды русскому освободительному оружію, всеподданѣйше просятъ Его Императорское Величество всемилостивѣйше принять изстрадавшуюся въ многовѣковой лютой чужоплеменной неволи Карпатскую Русь въ родное лоно Великой Русской Семьи и завершить святое историческое посланничество собиранія Земли Русской."

На сю телеґраму цар через того самого київського ґенерал-ґубернатора відповів:

"Передайте мою благодарность Карпато-русскому освободительному комитету за выраженныя имъ чувства. Всею ду-

---

* Современная Галичина: Этнографическое и культурно-политическое состояніе ея, въ связи съ національно-общественными настроеніями. Записка, составл. при Военно-Цензурномъ отдѣл. Управл. Генералъ-Квартирм. Штаба Главнокомандующаго Арміями Юго-Западнаго фронта. 1914. – З дописком: "Довѣрительно. Для широк. ознакомл. г.г. офицеровъ Дѣйствующей арміи."

шею раздѣляю его сокровенную надежду, если на то будетъ Господня воля, увидѣть нашихъ зарубежныхъ русскихъ братьевъ свободно слившихся съ Великою Русью".

В тім самім часі інша ґрупа провідників москвофільської партії працювала в Петербурзі. Тут був також др. Дудикевич, якого цар прийняв на окремій авдієнції*.

Коли до сього додамо відомий маніфест вел. кн. Миколи Миколаєвича до "російського народу" Галичини**, то не зостане найменшого сумніву, в якім відношенню стояла Росія до москвофільської партії серед українського народу в Австрії. Не покидаючи думки завершити "збираннє російських земель" прилученнєм австрійської України, Росія планово виховувала серед українського народу в Австрії партію, яка мала тут промощувати шлях російській армії й російській політиці супротив українського народу.

А що в планах завоювання австрійської України велике значеннє мала протиукраїнська політика Росії, се ясно видно з заяви російського міністра заграничних справ Сазонова в Державній Думі в лютім 1915 р. Вичисляючи причини, які примусили Росію до війни проти Німеччини, Сазонов згадав також про Галичину, де, мовляв, німецькі гроші сотворили ворожий Росії український рух.

Що погляд Сазонова на ґенезу українського руху не вірний й являється тільки арґументом, утвореним на дипломатичний ужиток даної хвилі, про се не потребуємо з ним спорити. Але що розвиток українського руху в Галичині й його значеннє для національного життя всієї України був одною з причин, які заставили Росію вести війну за австрійську Україну, се й без заяви Сазонова, яка се підтверджує, було певне.

Потвердила се також ціла російська політика в українській справі в часі російської окупаціїї австрійської України. Та

---

* Вище подані факти взяті з публікації: Галичина під час російської окупації. Серпень 1914 – червень 1915. Написав Іван Петрович.

** Див. "Визвольні маніфести російського уряду в теперішній війні". Написав М. Михайленко. 1915.

політика не зоставляла сумнівів, що найважливішою справою для російської державної власти в австрійській Україні було винищеннє всього українського життя та зросійщеннє українського народу. На цілім просторі українських земель під російським пануваннєм почалася одноцільна протиукраїнська політика: в російській Україні розпорядками адміністрації відібрано українському народови й ті дрібні здобутки, які була йому принесла революція, заводячи в дійсности такий стан, який був за панування указу 1876 р.: на зайнятій території австрійської України переводжено зарядження, які мали за ціль зрівняти її в вийняттю з-під права з російською Україною.

Як політика російського правительства вважала російську Україну не тільки під державним, але й під національним оглядом частю "єдиної, неподільної Росії", так цар Микола II у часі свого побуту у Львові проголосив публічно завершеннє "збирання російських земель" зайняттєм російської України, яку він, цар, проголошує частю "єдиної, неподільної Росії" в державнім і національнім розумінню.

Царські слова потвердили, що Росія вважає теперішню війну війною за австрійську Україну – в тій ціли, щоб історичну боротьбу між Україною й Росією рішити невідклично в користь Росії.[15]

VII. Значеннє австрійської України в часі російської окупації для української справи в Росії

Що Росія сеї своєї цілі не осягнула би, хоч би їй і було вдалося задержати австрійську Україну в своїх руках, певність сього дає нам уся дотеперішня історія українського народу. Знищивши ті вищі форми українського національного життя, які розвинулися в австрійській Україні, Росія була би спричинила припізненнє українського національного розвитку, який тепер мав би нові перешкоди на своїм шляху, одначе певна річ, що український нарід переміг би й ті перешкоди.

Тим більше, що вищі форми українського національного життя в Австрії, хоч би їх і знищило російське правительство, все-таки зоставили би свій слід, який навіть серед найважчих умов мусів би корисно зазначатися на дальшім життю українського народу.

Бачилося се виразно в часі російської окупації австрійської України. Вже сам факт, що тут Росія застала вищі форми українського національного життя, яких не було в російській Україні й до яких російські націоналісти відмовляли не тільки прав, але також і здібностей українському народови, спричинився до заінтересування українською справою в Росії. Коли в Росії ставилося перешкоди розвиткови сих вищих форм українського національного життя, в зайнятій Росією австрійській Україні треба було сі форми нищити, бо тут вони вже були. А сей факт існування сих вищих форм українського національного життя не міг не будити – бодай серед якоїсь части російського громадянства – критичного відношення до протиукраїнської політики російського правительства. Не міг не викликати міркувань, який шлях правильний: чи руйнувати вищі форми українського національного життя в зайнятій австрійській Україні, чи признати законність такого розвитку й не ставити йому перешкоди також у російській Україні.

Очевидно, така переоцінка вартостей відбувається загалом поволи, а в Росії, де державна власть так пригнітає громадську думку, та ще в українській справі, де політика правительства лишила глибокі сліди на політичній думці цілого громадянства, тим більше годі було ждати якоїсь різкої переміни, особливо в часі війни. Та все-таки російська преса ніколи перед тим не інтересувалася так українською справою, як саме в часі російської окупації австрійської України. Коли перед тим про українську справу писала сливе виключно російська протиукраїнська преса, а та часть російської преси, від якої по її політично-суспільнім світогляді можна було сподіватися оборони української справи, або зовсім мовчала, або говорила про неї й по формі й по змісті дуже небагато, – тепер побіч україножерних виступів російської націоналістичної преси, як

консервативної, так і ліберальної, появилися також численні голоси в обороні українства загалом і зокрема в зайнятій австрійській Україні. Розуміється, сі голоси не виходили з рам російської державности, – сього й годі було б ждати від них, – але все-таки боронили вони права українського народу до вільного національного розвитку в російській державі.

Не зостався без корисних наслідків для української справи в Росії також побут російських військ і російських властей в австрійській Україні. Тут вони дістали практичну лекцію українського національного життя; побачили як живий факт те, про що багато з них і зовсім не знало; переконалися, що те, що російська протиукраїнська преса представляла їм, поборюючи українські змагання в Росії, як орґанічну неможливість, тут живе й розвивається; пізнали вкінці всю неправдивість тверджень тієї ж преси про існуваннє "російського народу" в Галичині та про силу російсько-національного руху, як також моральну нікчемність провідників того руху, яких навіть офіцер російського штабу, капітан Наркевич, редактор "Львовского Военного Слова", публічно назвав у своїм орґані людьми з " рабською моралю" й "дезертирами свого народу".

Особливе значеннє мала російська окупація австрійської України для тої української народної маси, яка прийшла сюди як російське військо, як також для тих інтеліґентів "тоже малороссов", що прийшли сюди чи в військовім, чи в урядницькім характері. Ся українська маса, з сильним українським етноґрафічним почуттєм, одначе не перетопленим на українську національну свідомість, побачила тут зовсім новий для себе світ, живий орґанізм українського національного життя, що розкрило перед нею можливости, про які вона, як думала, то хіба тільки в мріях.

Та й російські полонені української народности вернуть з Габсбурзької монархії до своєї держави не ті, що попали в полон. Завдяки приналежности части української землі до Габсбурзької монархії й тим вищим формам національного життя, які тут виробив

український нарід, їм також відкриються очі на українську національну справу й їх обов'язки перед нею.

Як, за словами римського поета, полонена Греція своєю культурою полонила свого побідника – Рим, так австрійська Україна, залита російською інвазією, своїми вищими формами українського національного життя принесла користь українській справі в Росії.

Навіть якби було довелося австрійській Україні зостатися під російським пануванням, якби її вищі форми українського національного життя були знищені, все-таки вони були б зоставили слід, який мав би значеннє для розвитку української справи в Росії.

Тим більше тепер, коли австрійська Україна знов вільна від російської інвазії, треба сподіватися, що українська справа, завдяки розвиткови вищих форм українського національного життя в австрійській Україні, вийде з теперішньої світової війни побідно, що український нарід через сю війну значно наблизиться до здійснення свого ідеалу вільної України.

VIII. Війна й будучність України

Як Росія проголосила війну проти Австро-Угорщини перше всього війною за довершеннє "збирання російських земель" через завоюваннє австрійської України, так український нарід привітав війну Австро-Угорщини й Німеччини проти Росії як війну за визволеннє України з-під російського панування. Висловила се в імени українського народу в Галичині "Головна Українська Рада", міжпартійна орґанізація всіх українських партій Галичини, утворена з вибухом війни для ведення справ української національної політики в часі війни.[16] Висловив се в імени російської України "Союз визволення України", безпартійна орґанізація тих елементів російської України, які з вибухом війни побачили можливість здійснення ідеалу Вільної України через відірвання України від Росії.[17] Заступає сей клич "Загальна Українська Рада", міжпартійна орґанізація всіх

українських партій австрійської України та "Союзу визволення України", покликана до життя для ведення справ всеукраїнської політики в часі теперішньої війни.

І так, завоюваннє австрійської України та прилученнє її до Росії, з одного боку, й визволеннє України з-під російського панування й утвореннє української держави, з другого, – се ті воєнні цілі, які виставлено в теперішній війні щодо України.

* * *

В зв'язку з сим треба звернути увагу на ріжницю між воєнними цілями Росії й центральних держав. Росія, вважаючи австрійську Україну російською землею, завоюваннє її та прилученнє до свого державного орґанізму поклала собі за головну й безпосередню ціль війни. З того деякі круги українського громадянства роблять поспішний вивід, що так само головною й безпосередньою воєнною ціллю центральних держав є визволеннє російської України й утвореннє української держави; коли ж воєнні події не потверджують їх надій, вони попадають у розчарованнє.

Тим часом реальна оцінка положення говорить нам, що визволеннє російської України не грає такої ролі в воєнній програмі центральних держав, як завойованнє австрійської України в воєнній програмі Росії. Вже те, що коли Росія вважає австрійську Україну частю своєї національної території й, завоювавши її, просто прилучила б її до свого державного орґанізму, то центральні держави ані не можуть дивитися на російську Україну як на свою національну територію, ані не могли б її на випадок зайняття зробити просто частю свого державного орґанізму, – вже те ясно вказує на ріжницю між воєнними планами Росії щодо австрійської й центральних держав щодо російської України.

Головною й безпосередньою ціллю центральних держав у теперішній війні є таке ослабленнє Росії, щоб забезпечити сбі корисний і тривкий мир. Що найпевнішим способом до сього є відібраннє від Росії української території, на се вказують не тільки з україн-

ського боку, але розуміють се також політичні круги центральних держав. Одначе сей спосіб, хоч найпевніший, але також найтрудніший до здійснення. І тому не виключено, що центральні держави не підуть так далеко в здійсненню своїх воєнних планів.

Хто сподівався від теперішньої війни визволення цілої України від Росії й утворення української держави, тому, очевидно, важко з сим погодитися. Але тямити треба, що війну проти Росії веде не Україна, тільки центральні держави, які ведуть її не в українськім, а тільки в своїм власнім інтересі. Інтереси України мають на увазі центральні держави лиш настільки, наскільки вони лежать на лінії їх інтересів, подібно, як вище названі українські орґанізації тому стали в сій війні по стороні центральних держав, бо, на їх думку, побіда центральних держав над Росією лежить в інтересі України.

* * *

Чого жде український нарід від побідної війни центральних держав, се означила "Загальна Українська Рада" в своїй програмовій заяві з 12 мая 1915 р.*, в якій домагається уконституювання австрійської України як окремого автономного українського коронного краю Австрії й утворення самостійної української держави з української території, відвойованої центральними державами від Росії.

З огляду на те, що підставою домагання утворення української держави є відвоюваннє російської України як не в цілости, то хоч в такій части, щоби з неї можна було утворити здібний до життя державний орґанізм, про сю справу можна говорити тільки в зв'язку з відповідними воєнними подіями. Правда, армії центральних держав стоять уже на території російської України, одначе поки що не посунулися вони так далеко, щоб можна було говорити про зорганізованнє здобутої ними української території в окрему державу.

---

* Див. "Programmatische Erklärung des Allgemeinen Ukrainischen Nationalrates" з 12 мая 1915 (друковано як рукопис).

Тому в теперішній хвилі можна реально говорити тільки про здійсненнє тої части програми "Загальної Української Ради", яка відноситься до австрійської України: про утвореннє автономного українського коронного краю в Австрії. Означало б се поділ дотеперішнього коронного краю Галичини на польську й українську територію, такий самий поділ дотеперішнього коронного краю Буковини на українську й румунську територію й уконституюванне цілої української території Австрії в окремий автономний край.

Наскільки центральні держави не відвоювали б від Росії стільки української території, щоб можна було думати про утвореннє окремої української держави, одиноким рішеннєм питання, що зробити з відвойованою від Росії українською територією, було б з'єдиненнє її з дотеперішньою українською територією Австрії в один правно-політичний орґанізм – український автономний край Австрії.

IX. Польські змагання щодо українських земель

Коли з кінцем 1880-х і з початком 1890-х років в зв'язку з тодішнім напруженнєм відносин між Австро-Угорщиною й Росією та Бісмарківським проектом відірвання України від Росії серед українського громадянства не тільки в Австрії, але й у Росії живіше заворушилася політична думка сепаратизму від Росії на австрофільській основі, Драгоманів, критикуючи сю думку як нереальну, писав:

"Навіть при побіді Австрії над Росією саме галицькі українці не виграють нічого, навіть з національного боку. Сподіватися, щоб навіть велика європейська коаліція, в котрій в усякім разі не буде Франції, а може й Англії, могла відірвати від Росії всі українські землі по Дін і Кубань, може тільки божевільна або дитинська фантазія. Увесь "поділ Росії", який можна припустити, може обійтися на тому, що від Росії відірвуть Царство Польське, Бесарабію й яку блидочку землі на Волині й Поділлю. Так саме тоді національність українців заплатить кошти сього поділу, бо в Бесарабії подністро-

вих українців віддадуть на румунізацію, а коли Царство Польське злучать з Галичиною й назвуть цілий край Королівством Польським, то поляки стануть там у такій більшости против українців, що українцям буде ще важче встоювати за себе, ніж тепер. Блидочка Волині й Поділля не змінить пропорції."*

Небезпека, про яку писав тоді Драгоманів, не минула й досі.

Як тільки вибухла теперішня війна, та часть польського табору, яка стала по стороні центральних держав, сподіваючися від їх побіди відбудовання польської держави, розпочала широку політичну акцію серед міродатних кругів центральних держав за відбудованнєм Польщі в історичних границях, себто, щоби в склад планованої польської держави ввійшли всі українські, білоруські й литовські землі, про долю яких наслідком своєї побіди над Росією рішатимуть центральні держави. Се польське домаганнє популяризує в політичному світі центральних держав цілий ряд публікацій**, а після здобуття Варшави виступив з ним офіційно голова польського "Начального Національного Комітету" (Naczelny Komitet Narodowy"), міжпартійної орґанізації тої части польського табору, що стала по стороні центральних держав, др. Владислав Леопольд Яворський, оголошуючи в польській пресі програмову заяву***, в якій домагається утворення польської держави з "неподільного Королівства" й "неподільної Галичини".

В міру дальших поступів офензиви армій центральних держав розширюють поляки границі планованої польської держави на Холмщину, Волинь, Поділлє і т. д. аж по Дніпро.

---

* Львівський "Народ", Ч.2 з 15 січня 1891 р. Стаття п.з. "Неполітична політика".

** Найважнійші з них обговорені в моїй праці "Війна і польська політична думка" (Львів, 1916), як також у моїх німецьких працях:"Wie die Polen ihre Freiheit verstehen" (Berlin, 1915) і "Wie die Polen Freiheit Anderer verstehen" (Berlin, 1916).

*** Див. краківські дневники "Czas" і "Nowa Reforma" з 8 серпня 1915.

Отже, не тільки українські землі, відвойовані центральними державами від Росії, мали б дістатися під плановану Польщу, але сій планованій польській державі мала б також Австрія відступити всю свою українську територію. Словом, те, чого перед 25 роками боявся Драгіманов, мало б тепер за польськими домаганнєми у цілости здійснитися. З побідної війни центральних держав з Росією мало б вийти не визволеннє України, тільки приверненнє стану з-перед першого поділу Польщі, себто поділ панування над українським народом і його землею між його двох історичних ворогів, Польщу й Росію.

Щодо правно-державних форм, в яких мала б бути відбудована польська держава, в початках війни переважала в австрофільській части польського табору думка утворення самостійної польської держави. Одначе з огляду на те, що годі було думати, щоб Австрія зреклася Галичини для тої самостійної польської держави, опісля взяла верх думка, щоб відбудованнє Польщі оперти о Габсбурзьку монархію. Як тепер Габсбурзька монархія являється союзом двох держав: Австрії й Угорщини, так на будуче мала б вона творити союз трьох держав: Австрії, Угощини й Польщі. Австрія, щоправда, через відступленнє Галичини для Польщі стала би слабша, але ся втрата австрійської держави не була би втратою Габсбурзької династії й монархії; навпаки, династія й монархія зискали б ще одну державу – Польщу.

На випадок, якби перебудови Габсбурзької монархії на союз трьох держав з якихось причин не можна було перевести (а саме числяться поляки з опором Угорщини, яка все стояла на тім, що вона під правно-державним оглядом має творити *половину* Габсбурзької монархії, а не якусь меншу часть, напр., третину), лежить у польськім плані така перебудова Австрії, щоб вона супроти Угорщини творила одну державу, натомісць у своїм нутрі розпадалася на два рівнорядні державні орґанізми: Австрію й Польщу.

І так поляки стоять на тім, що в кождім разі повинна бути відбудована польська держава, то значить, що Польща має бути

окремим державним орґанізмом, а не провінцією вищої державної цілости, та що та польська держава повинна обіймати також усі ті українські землі, якими розпоряджатимуть центральні держави, отже, австрійську Україну й українську територію, відвойовану від Росії.

Що поляки ведуть у політичному світі центральних держав інтенсивну акцію в користь свого плану відбудовання польської держави, видно хоч би з того, що один з визначних мадярських політиків, бувший угорський міністр гр. Юлій Андраші, заявився і в пресі, і в угорському парламенті за відбудованнє польської держави через злученнє польських земель, відвойованих від Росії, з Галичиною в одну правно-державну цілість*.

У своїх змаганнях щодо українських земель поляки весь час старалися українську справу обезцінити, представляючи себе одиноким поважним політичним чинником на українських землях колишньої польської держави, а український нарід елементом політично і незрілим, і непевним, який настільки зв'язаний племінними й культурними зв'язками з Росією, що все тягнутиме до неї.

Коли ж українська справа, не вважаючи на польські заходи проти неї, все-таки здобула собі зрозумінне в політичнім світі центральних держав, поляки нагло змінили свою тактику й виступили в ролі опікунів українства, яким центральні держави повинні й надалі віддати опіку над українським рухом. П.Фельдман у своїй праці "Die Zukunft Polens und der deutsch-polnische Ausgleich" в полемічнім виводі проти українського становища й п.Яворський у своїй півофіціяльній заяві, поміщеній у 1 числі "Polnische Blätter" (з 1 жовтня 1915), нового польського журналу, заложеного в Берліні для пропаґанди відбудовання Польщі в політичнім світі Німеччини, заявляють**, що як Га-

---

* Перша з його статей у "N.Fr.Presse" покривається в цілости з заявою п.Яворського.

** Сі польські заяви обговорені в моїх згаданих працях "Війна і польська політична думка" і "Wie die Polen Freiheit Anderer verstehen".

личина під польським правліннєм була досі огнищем нормального українського життя, так і на будуче "український П'ємонт" повинен знаходитися в планованій польській державі; Польща повинна стати – й тільки вона може стати – тою державою заходу, на яку повинна опертися Україна в боротьбі за своє національне існуваннє проти Росії. "Український П'ємонт" у відбудованій Польщі полягав би, на думку названих польських політиків, на тім, що український нарід у польській державі одержав би національно-культурну автономію.

Таким чином, побідна війна центральних держав проти Росії повинна, на польську думку, повернути колесо історії щодо українського народу назад і привернути стан з-перед поділів польської держави: поділ України між Польщею й Росією.

Список використаних джерел

Оригінал тексту:

Лозинський, Михайло. *Галичина в життю України. //* Українознавство: документи, матеріали, раритети. Інститут українознавства при Прикарпатському університеті ім. В. Стефаника, 1999. С. 5-51.

Бібліографія

- Желуденко, М. О., Сабітова, А.П. *„Фальшиві друзі“ перекладача: особливості вживання та перекладу.* Національний авіаційний університет – Київ, 2013.
- Олійник, М. А. *Громадсько-політична і науково-публіцистична діяльність Михайла Лозинського:* автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. історичних наук*:* Спец.: 07.00.01 “історія України”/М. А. Олійник. - Львів – 2011.
- Фудерер, Т. О. *Граматичні трансформації при художньому перекладі прози з хорватської мови на українську* в „Компаративні дослідження слов’янських мов і літератур: Пам'яті академіка Леоніда Булаговського“ / Паламарчук, Ольга. Київський університет. Київ. – 2011.
- Шульжук, К. Ф. *Синтаксис української мови*. Друге доповнене видання. Видавничий центр "Академія". – Київ, 2010.
- Шумейко, Н. В., *Особливості формування професійної компетенції перекладача*, „Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ“. Серія Філологія, Педагогіка, Психологія. Випуск 25. Київський національний лінгвістичний університет. – 2012.
- Fuderer, Tetyana. *Do pytannja ukrajins’ko-horvats’koji kyrylyčno-latynyčnoji transliteraciji* u *„*Slavenska filologija. Prilozi jubileju prof. em. Milenka Popovića*“*. Uredile Čelić, Željka; Fuderer, Tetyana. FF press. Zagreb, 2016.
- Paščenko, Jevgenij. *Ukrajinsko-hrvatske književne poredbe*. Književni krug. – Split, 2010.

- Premur, Kesnija. *Teorija prevođenja*. Ladina TU d.o.o. – Dubrava, 1998.
- *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim*. Uredila Dubravka Sesar. FF press – Zagreb, 2009.
- *Ukrajinska Galicija*. priredio Jevgenij Paščenko. Zagreb: Katedra za ukrajinski jezik i književnost, 2015.

Джерела з інтернету

- ZBRUČ. Українська інтернет-газета - https://zbruc.eu.
- Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича Національної академії наук України - http://www.inst-ukr.lviv.ua/uk/.
- Тихолоз, Наталя, *Від «молодої України» до «розстріляного відродження»: Іван Франко та Михайло Лозинський на творчих перехрестях.* - http://old.philology.lnu.edu.ua/visnyk/62_2015/28.pdf.
- Hrvatski jezični portal – http://hjp.znanje.hr/index.php?show=main.

Словники

- Menac, A., Kovalj, A.P. Ukrajinsko-hrvatski ili srpski i hrvatsko ili srpsko-ukrajinski rječnik. Zagreb - 1979.
- Menac A., Raisa I. Trostinska. Hrvatskosrpsko-rusko-ukrajinski frazeološki rječnik. Filozofski fakultet sveučilišta u Zagrebu, Zavod za lingvistiku. – Zagreb, 1985.
- Англійсько-хорватський словник EUdict – http://www.eudict.com/?lang=croeng&word=englesko-hrvatski.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та СД) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009.
- Російсько-англійський словник ABBY Lingvo live - https://www.lingvolive.com/en-us.

- Словник української мови – http://sum.in.ua/.
- Словник української мови. У 11-ти томах. Інституту мовознавства АН УРСР. Київ: „Наукова думка“, 1970-1980 рр.
- Українсько-англійський словник і англійсько-український словник ABBY Lingvo live – https://www.lingvolive.com/en-us.